

VAASAN YLIOPISTO

Filosofinen tiedekunta

Maija Penttilä

Kuinka tarinoita kuunnellaan?

Keskustelunanalyytin tutkimus tarinankerronnan
vuorovaikutuksen rakentumisesta

Nykysuomen pro gradu -tutkielma

Vaasa 2012

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ	3
1 JOHDANTO	5
1.1 Aihe ja tavoitteet	5
1.2 Aineisto	6
1.3 Teoria ja menetelmä	7
1.4 Aikaisempi tutkimus	10
2 KESKUSTELUNANALYYSI TEORIANA JA MENETELMÄNÄ	13
2.1 Keskustelunanalyysin lähtökohtia	13
2.1.1 Keskustelun kompetenssit ja rakenteet	13
2.1.2 Kontekstuaalisuus	14
2.2 Sekventiaalisuus	15
2.2.1 Vieruspari	16
2.2.2 Vuorottelu	17
2.2.3 Minimipalaute	18
2.3 Keskustelun institutionaalisuus	20
2.4 Nauru osana keskustelua	22
2.5 Tarinoiden kerronnasta	23
3 TARINANKERRONNAN VUOROVAIKUTUKSEN RAKENTUMINEN	27
3.1 Dialogipartikkeli minimipalautteena	28
3.2 Osallistuminen nauraen	31
3.2.1 Nauru reaktiona	33
3.2.2 Nauru samanmielisyyden osoittajana	37
3.3 Tarinaan liittyvät kommentit	39
3.3.1 Samanlinjaiset kommentit	40
3.3.2 Erilinjaiset kommentit	45
3.4 Tarinaa koskevat kysymykset	52
3.4.1 Vastausta vaatimattomat kysymykset	52

3.4.2 Vastausta vaativat kysymykset	56
3.5 Tarinan kertominen yhdessä	60
3.5.1 Tarinan kerronta yhteistyönä	61
3.5.2 Tarinan kerronta kilpailuna	64
4 TULOKSET JA PÄÄTELMÄT	68
LÄHTEET	73
LIITE. Litterointimerkit	76

VAASAN YLIOPISTO**Filosofinen tiedekunta****Tekijä:**

Maija Penttilä

Pro gradu -tutkielma:

Kuinka tarinoita kuunnellaan?

Keskustelunanalyttinen tutkimus tarinankerronnan vuorovaikutuksen rakentumisesta

Tutkinto:

Filosofian maisteri

Oppiaine:

Nykysuomi

Valmistumisvuosi:

2012

Työn ohjaaja:

Esa Lehtinen

TIIVISTELMÄ:

Pro gradu -tutkielma keskittyy tarkastelemaan tarinankerronnan vuorovaikutuksen rakentumista keskustelunanalyysin keinoin. Keskustelunanalyysin teoreettisen ja metodisen tutkimusotteen avulla aineistosta eritellään tarinankerronnan ohessa tuotettuja vuoroja ja tutkitaan, kuinka aktiivisesti ne rakentavat vuorovaikutustilannetta. Tutkimuksen tavoitteena onkin selvittää, millaisia erilaisia vuoroja tarinankerronnan ohessa tuotetaan ja miten ne rakentavat tarinankerronnan vuorovaikutustilannetta. Tutkielmassa pohditaan myös, kuinka aktiivista osallistumista erilaisilla vuoroilla ilmaistaan ja miten erilaiset vuorot sijoittuvat hahmotellulle aktiivisuuden jatkumolle. Kokonaiskuvan lisäksi tutkimus tarjoaa siis yksityiskohtaista tietoa jokaisesta oheisvuorojen tyypistä. Tutkimusaineistona toimii noin neljän tunnin pituinen videoitu arkikeskustelutilanne, jossa tutkimusaiheena olleita tarinoita esiintyy noin sata kappaletta.

Aineistossa ilmenneet tarinankerronnan ohessa tuotetut vuorot muodostavat viisi luokkaa, joista neljä jakautuu edelleen alaluokkiin. Ensimmäisen luokan muodostavat minimipalautteina tuotetut dialogipartikkelit. Kyseinen luokka on myös passiivisin. Toinen luokka koostuu tapauksista, joissa tilanteeseen osallistutaan nauraen. Naurusta muodostuvat vuorot jakautuvat edelleen sellaisiin, joissa nauru syntyy reaktiona ja sellaisiin, joissa naurulla ilmaistaan samanmielisyyttä. Kolmas ryhmä muodostuu kommenteista, jotka jakautuvat samanlinjaisiin ja erilinjaisiin. Neljänteen ryhmään kuuluu tarinaa koskevat kysymykset, joista muodostuu kaksi alaluokkaa sen perusteella, vaatiiko kysymys vastauksen vai ei. Viides ja aktiivisin ryhmä ovat tarinat, joissa kerronta tapahtuu kertojan ja alkuperäisen kuuntelijan yhteistyönä. Tällaisia tarinoita tuotetaan sekä yhteistyössä että kilpailuna.

Tutkimuksessa havaitaan myös, että aktiivisuus lisääntyy ryhmästä toiseen edellä esitetyssä järjestyksessä, joten aktiivisuuden jatkumo kulkee katkeamattomana luokkien läpi. Tutkimuksen avulla hahmottunut kuuntelijan rooli on mukautuva ja monipuolinen, mutta myös välttämätön vuorovaikutuksen onnistumiseksi.

AVAINSANAT: keskustelunanalyysi, arkikeskustelu, tarinankerronta, osallistuminen

1 JOHDANTO

My oldest friend and I always begin our weekend together by asking, ‘Who’s going to tell their story first?’ By ‘story’ we mean an autobiographical account of everything that has happened to us in the weeks or months since we last saw each other. – – In other words, we tell each other the latest episode of the Story of My Life. The reason this friend is precious to me is that she actually wants to hear my story, just as I genuinely want to hear hers. Through the exchange of stories, we share in the construction and reconstruction of our personal identities, our ‘selves’. Doing this is a part of what being a friend entails.

Näin kertoo Jennifer Coates (1996: 94) tarinankerrontatraditiosta ja sen merkityksestä omissa ystävyysuhteessaan. Tarinoiden kerronnalla on siis olennainen rooli ystävien välisessä suhteessa, mutta lisäksi sillä on laajempaa sosiaalista merkitystä. Miten tarinoita sitten kerrotaan ystävien kesken? Ja mitä muut kuin tarinan kertoja tekevät sinä aikana? Eivät ainakaan ole hiljaa.

1.1 Aihe ja tavoitteet

Tutkimukseni aiheena on tarinankerronnan vuorovaikutuksen rakentuminen, jota tutkin tarinoiden ohessa tuotettujen vuorojen pohjalta. Tarinoiden kuuntelijat tuottavat tarinankerronnan aikana hyvin erilaisia vuoroja, jotka eroavat toisistaan sekä luonteensa että osallistumisen tasonsa puolesta. Tavoitteenani onkin tarkastella, millaisia erilaisia vuoroja tarinankerronnan aikana tuotetaan ja miten ne rakentavat meneillään olevaa vuorovaikutusta. Tarkastelen siis tarinoiden vuorovaikutuksellisuutta ja kuinka tarinan kertoja yhdessä tarinan kuuntelijoiden kanssa tätä vuorovaikutusta rakentaa.

Toinen tavoitteeni liittyy tarinankerronnan ohessa tuotettujen vuorojen aktiivisuuden tarkasteluun. Tavoitteenani on tutkia, miten erilaiset vuorot sijoittuvat hahmottelemalleni aktiivisuuden jatkumolle. Pohjalla on ajatus, että kukin tarinankerronnan ohessa tuotettu vuoro rakentaa meneillään olevaa vuorovaikutustilannetta oman tyyppinsä edustajana ja sijoittuu näin tiettyyn kohtaan aktiivisuuden jatkumolla. Aktiivisuusjatkumon kohta määräytyy sen mukaan, kuinka aktiivista tai passiivista osallistumisesta vuorolla ilmaistaan.

Tarinankerrontatilanteessa kuuntelijan rooli ei ole helppo, sillä hyvin pienistäkin reaktioista tarinan kertoja huomaa, onko kuuntelija todella perillä meneillään olevasta tilanteesta (Sacks 1992: 766). Tutkimukseni kautta hahmottuikin jonkinlainen kokonaiskuva kuuntelijan roolista ja tavoista, joilla tätä roolia käytetään. Tutkimusaiheen relevanssi nousee sekä osallistumistyyppinä että niiden aktiivisuutta koskevista yleispätevistä havainnoista, jotka yhdessä rakentavat kuuntelijan monisyistä roolia. Tutkimusotteeni on tiukasti kvalitatiivinen.

1.2 Aineisto

Aineistoni koostuu reilun neljän tunnin aikana nauhoitetusta videomateriaalista. Aineisto on nauhoitettu yhden illan aikana yhdessä yhtenäisessä tilassa. Aineiston tallennuksessa käytetty videokamera oli nauhoituksen ajan jalustalla tilan keskiössä. Lisäksi käytössä oli erillinen mikrofoni äänen laadun takaamiseksi. Aineistossa esiintyy yhteensä kuusi naista ja kolme miestä, jotka ovat iältään 21–26-vuotiaita. Osallistuin itse tilanteeseen tasavertaisena muiden kanssa. Ryhmän sisällä on eriävyyttä sen suhteen, kuinka kauan henkilöt ovat toisensa tunteneet ja kuinka läheisissä tekemisissä he ovat keskenään. Ryhmä on kuitenkin melko yhtenäinen, ja suurin osa ryhmästä on tuntenut toisensa jo vuosikaudet, osa jopa lapsuudesta saakka. Ryhmäläisten välillä on sekä ystävyys- että seurustelusuhteita ja lisäksi yksi sisaruussuhde. Lähes koko nauhoituksen ajan yksi tai useampi osanottaja ei kuitenkaan osallistu nauhoitettuun keskusteluun, vaan käy omaa keskusteluaan toisaalla.

Mielestäni videokamera ei missään vaiheessa vaikuttanut tapahtumien aitouteen. Satunnaisesti osanottajat saattoivat keskustella videokamerasta ja siitä mitä nauhalle on tallentunut, mutta sen jälkeen keskustelu jatkui täysin normaalisti. En myöskään koe, että oma osallistumiseni tutkimustilanteeseen olisi vaikuttanut keskustelun aitouteen omaltani tai muiden osalta. Tähän vaikuttaa ratkaisevasti myös se, että nauhoitustilanteessa en ollut itsekään vielä tietoinen, mitä yksittäistä asiaa tulisin aineistosta tutkimaan, eli mikä lopullinen aiheeni tulisi olemaan. Paikalla olleet henkilöt olivat kaikki etukäteen

tietoisia, että illan kulkua videoitaisiin tutkimustarkoitukseen. Olen myös saanut asiaa koskien kaikilta osallistujilta kirjallisen suostumuksen.

Tutkimusaiheenani olevia tarinoita aineistossa esiintyy runsaasti: reilun neljän tunnin aikana niitä kerrotaan lähes sata kappaletta. Tarkkaa lukumäärää on ehkä mahdotonkin määrittää, sillä aina ei ole selvää, onko jokin tarina oma, erillinen kertomuksensa vai jatketta aiemmin kerrotulle. Pällekkäispuhunnan takia joitain tarinoita on saattanut lisäksi jäädä huomaamatta, mutta epäilen tämän määrän olevan hyvin pieni. Aineistossa esiintyy myös joitakin tarinoita, jotka eivät syystä tai toisesta pääse alkua pitemmälle, eli joita ei kerrota kokonaan. Lisäksi esiintyy suurta vaihtelua siinä, kuinka pitkiä kerrotut tarinat ovat. Tarinan kuuntelijat ottavat kerrontatilanteeseen osaa vaihtelevasti; joidenkin tarinoiden kohdalla saattaa vallita syvä hiljaisuus, vaikkakin tavallisempaa on muiden osanottajien aktiivinen osallistuminen tilanteeseen. Tarinoiden ohessa tuotettujen vuorojen suhteen esiintyy myös runsaasti vaihtelua siinä, kuinka monenlaisia vuoroja tuotetaan kunkin tarinan kohdalla. Kaikki tämä viestii kuitenkin vain aineiston rikkaudesta ja monipuolisuudesta. Koska aineistoni on autenttinen ja sitä on runsaasti, on sen perusteella mahdollista tehdä yleispäteviäkin päätelmiä. Lisäksi sen kautta saa mielenkiintoista tietoa siitä, miten nuoret aikuiset kommunikoivat keskenään rennossa tilanteessa.

1.3 Teoria ja menetelmä

Tutkimuksessani sekä teoreettisena että metodisena lähtökohtana toimii keskustelunanalyysi. Yksinkertaistetusti keskustelunanalyysin perimmäisenä tavoitteena on tutkia sellaisia kompetensseja, jotka muodostavat normaalin sosiaalisen kanssakäymisen perustan. Keskustelunanalyysillä voidaan nähdä olevan joitakin lähtökohtaisia perusolettamuksia. Näistä ensisijainen on keskustelun luonne rakenteellisesti jäsentyneenä kokonaisuutena. Tieto näistä rakenteista vaikuttaa merkittävästi sekä siihen, miten ihmiset rakentavat omaa käyttäytymistään että siihen, miten he tulkitsevan muiden sosiaalista käyttäytymistä. Tämä voi olla sekä tiedostettua että tiedostamatonta. Lisäksi oletetaan, että keskusteluun osallistujat huomioivat automaattisesti vuorovaikutuksen kontekstin.

Kontekstuaalisuus on aina merkittävää jokaisen yksittäisen vuoron kannalta, sillä jokainen vuoro tulkitaan edellisen vuoron luomassa kontekstissa, mutta samalla se luo jälleen kontekstia seuraavalle vuorolle. (Heritage 1996: 236–237)

Keskustelunalyysissa huomion kohteena eivät ole kirjoitetun kielen yksiköt kuten lauseet tai virkkeet, vaan yksiköinä käytetään sekvenssejä ja niiden sisältämiä vuoroja. (Atkinson & Heritage 1984: 5) Keskustelun nähdään siis rakentuvan vuoroista ynnä muusta toiminnasta, jotka muodostavat sekvenssejä. Juuri vuorottelun ympärille liittyykin monia keskustelunalyysin keskeisimpiä käsitteitä, jotka toimivat hyödyllisinä työkaluina keskustelunalyysisissa tutkimuksissa tarkemmasta aiheesta riippumatta. Myös omassa tutkimuksessani analyysi lähtee vuorojen ja niiden yhdessä muodostavien kokonaisuuksien pohjalta.

Oma tutkimukseni kunnioittaa keskustelunalyysin perinteitä, sillä Heritagen (1996: 234–235) mukaan rikkaimpana saatavilla olevana tutkimuskohteena nähdään nimenomaan arkikeskustelu. Vaikka institutionaalisen vuorovaikutuksen tutkimus on nykyään yleistynyt, alun perin keskustelunalyysin keskeisenä aineistona pidettiin juuri arkisia keskusteluita, joissa kieli esiintyy luonnollisena ilman instituution luomia puitteita ja valta-asetelmia. Tosin kieli ja puhe jo sinällään voidaan nähdä sosiaalisena instituutiona, jolla on sekä pitkä historia että merkittävä rooli ihmisen jokapäiväisessä elämässä.

Keskustelunalyysissa on sen alkuajoista lähtien käytetty aineistona nauhoitettua materiaalia (Heritage 1996: 230). Nauhoitettu materiaali mahdollistaa sen, että sama kohta voidaan tarvittaessa toistaa sen alkuperäisessä ilmentymismuodossaan, joka taas vaikuttaa edullisesti sekä analyysin yksityiskohtaisuuteen että laajuuteen. (Atkinson & Heritage 1984: 4) On helppoa kuvitella, kuinka puutteellista muistinvaraisen havainnoinnin pohjalta tehty analyysi voi olla; jälkeinpäin on esimerkiksi lähes mahdotonta palauttaa mieleen seikkoja, joihin ei havainnointihetkellä varsinaisesti ole kiinnittänyt huomiota, mutta jotka myöhemmin voisivat osoittautua olennaisiksi. Oma aineistonikin on kerätty henkilökohtaisesti videoimalla, jotta aineiston läpikäyminen sen alkuperäisessä asussa olisi mahdollista.

Lisäksi olen litteroinut aineistoesimerkkini keskustelunalyysin perinteen mukaisesti. Aineiston litterointi onkin olennainen osa keskustelunalyttistä tutkimusta (Hutchby & Wooffitt 1998: 73). Yksinkertaistetusti litteroinnilla tarkoitetaan puheen kirjoittamista kirjalliseen muotoon. Perinteisesti litteraatiot ovat olleet hyvin perusteellisia, jotta niistä olisi konstruoitavissa alkuperäinen vuorovaikutustilanne mahdollisimman tarkasti. Litteraatioita käytetään sekä apuvälineenä analyysissa että tutkimuksessa esitettävissä esimerkeissä. Etenkin jälkimmäisessä tarkoituksessa litteraatiot mahdollistavat myös sen, että muut lukijat pääsevät sisälle käsiteltyyn tilanteeseen ja pystyvät litteraation perusteella näkemään, millä perusteilla päätelmät on tehty. (Psathas 1995: 11–12)

Tutkimuksessani olen poiminut aineistostani kohdat, joissa kerrotaan tarina (tarinan määrittely luvussa 2.5). Tämän jälkeen olen nimennyt tarinat ja selvittänyt, millaisia vuoroja tarinan kuuntelijat kunkin tarinan kohdalla tuottavat. Nämä vuorot olen luokitellut viiteen luokkaan sen perusteella, millaista osallistumistapaa ne edustavat. Aineiston luokittelu on syntynyt omien aineistoa koskevien havaintojeni pohjalta. Näin ollen myös luokittelu kuuluu olennaisena osana analyysiini. Kustakin viidestä luokasta olen tämän jälkeen selvittänyt, ovatko luokan edustajat jaettavissa edelleen pienempiin luokkiin siten, että alaluokkien välinen ero on jollain tavalla relevantti. Alaluokkiin jako oli analyysin kannalta hyödyllistä neljässä luokassa viidestä. Aineistosta muodostamani luokat ja niiden alaluokat olen tämän jälkeen asettanut järjestykseen sen mukaan, kuinka aktiivisesti tai passiivisesti niihin kuuluvat vuorot rakentavat vuorovaikutustilannetta.

Analyysissäni kiinnitän siis huomiota sekä siihen, kuinka aktiivisesti tarinan kuuntelijat tilanteeseen osallistuvat että siihen, miten he sen tekevät. Analyysi etenee tarinankerronta- ja oheisvuorojen yksityiskohtaisen tarkastelun kautta. Yksityiskohtaisuus näkyy jo oheisvuoron määrittelyssä; mukaan lukeutuvat pienimmätkin naurahdukset ja hymähdykset. Vuoroja ei luonnollisestikaan tarkastella erillään kokonaisuudesta, vaan osana keskustelukontekstia. Pohjalla vaikuttaa ajatus, että jokainen tarinankerrontasekvenssi on oma, jäsentynyt kokonaisuutensa.

1.4 Aikaisempi tutkimus

Ajatus tarinankerronnasta kertojan ja kuuntelijoiden yhdessä rakentamana kokonaisuutena ei sinänsä ole uusi. Esimerkiksi Lerner (1992: 248) tulee tutkimuksessaan melko lähelle omia tutkimuskysymyksiäni: hän tutkii tarinankerronnan yhteistyöllisyyttä sen kautta, kuinka tarinan vastaanottajat avustavat kertojaa tarinan kerronnassa. Lerner on siis kiinnostunut ainoastaan tapauksista, joissa tarinan vastaanottajat tuovat jotain olennaista lisätietoa itse tarinaan, kun omassa tutkimuksessani huomioidaan muunkinlainen osallistuminen. Eroavaisuutta löytyy myös luokittelutavoissa; Lernerin analyysi etenee tarinan osien mukaan tarinan aloituksesta varsinaiseen kerrontaan ja lopuksi tarinan aiheuttamaan reaktioon, kun taas omassa tutkimuksessani olennaista on osallistumisen tyyppi, riippumatta siitä missä vaiheessa tarinaa se ilmenee. Lernerin (1992: 268) tutkimuksesta käy ilmi, että tarinan vastaanottajilla on mahdollisuus tuoda omaa asiaan kuuluvaa tietämystään esille kaikissa tarinan vaiheissa. Aloite tähän voi tulla myös tarinan kertojalta. Lerner on myös huomannut, että tarinan kertoja voi vaihtua tarinan kuluessa. Omassa tutkimuksessani tätä näkökulmaa tarkastellaan luvussa 3.5.

Myös Ochs ja Capps (1996) kiinnittävät artikkelissaan huomiota vastaanottajan rooliin tarinakerronnan aikana. Artikkelissa mielenkiinnon ensisijaisena kohteena on jonkinlaisen kertojaminän hahmottaminen, mutta myös vastaanottajan rooli huomioidaan. Ochs ja Capps (1996: 35) tekevät selvän eron kahdenlaisen vastaanottajan välille: tarinalla on sekä ensisijainen vastaanottaja, että mahdollisia sivustakuuntelijoita. Ensisijaisen vastaanottajan rooli on merkittävä, sillä hänen tehtävänä on esimerkiksi ilmaista asenteensa tarinaa kohtaan, esittää kysymyksiä ja kiistää. Myös tilanne, jossa ensisijainen kuulija jättää tarinan kokonaan huomiotta johtaa usein kertojan osalta toimenpiteisiin esimerkiksi äänenvoimakkuuden ja -korkeuden osalta. Esiin nousee siis samanlaisia teemoja kuin omassa tutkimuksessanikin. Ochs ja Cappsin artikkelissa vastaanottajan toiminta jää kuitenkin vain kuvailun tasolle, eikä sen tueksi esitetä todellista analyysiä artikkelin varsinainen painopisteen ollessa muualla.

Mandelbaum (1989) on myös tutkinut tarinankerrontaa. Hän tuo artikkelissaan esiin havaintoja tavoista, joilla tarinan kuuntelijat vaikuttavat siihen, kuka tarinaa kertoo.

Pohjalla vaikuttaa siis ajatus, että myös tarinan kuuntelija on tarinankerrontatilanteessa aktiivinen toimija. Mandelbaumin mukaan tarinan kuuntelijallakin on mahdollisuus vaikuttaa ratkaisevasti tarinakerronnan etenemiseen. Tutkimuksesta käy ilmi, että tilanteessa jossa tarinalla on useampi mahdollinen kertoja, tarinan kuuntelijat voivat tarinaa koskevien kysymysten avulla vaikuttaa ratkaisevasti siihen, kuka siirtyy tarinan kertojaksi milloinkin. Tutkimuksessa käsitellään siis tarinaa koskevia kysymyksiä, joita itse lähestyn omasta näkökulmastani luvussa 3.4.

Kirjassaan *When listeners talk* Gardner (2001) tarkastelee teoksen nimen mukaisesti kuuntelijan roolissa olevien tuottamia vuoroja. Myös Gardnerin liikkuu siis oman tutkimukseni aihepiirissä, mutta hän keskittyy tarkastelemaan lähinnä kuuntelijoiden tuottamia minimipalautteita ja asennoitumista. Tarkastelun kohteena ovat minimipalautteet *mm hm, uh huh, yeah, mm, oh, right, okay* ja *alright* sekä niiden erilaiset käyttötavat. Pääpaino on palautteen *mm* tarkastelussa; sen avulla ilmaistaan esimerkiksi, että kuuntelijalla ei ole muuta lisättävää aiheeseen. Yleisesti ottaen *mm* näyttäisi olevan minimipalautteista neutraalein. (Gardner 2001: 253) Vaikka Gardnerin tutkimus paneutuu kuuntelijoiden puhevuoroihin huomattavasti syvällisemmin kuin oman tutkimukseni puitteissa on mahdollista, tarkastelu rajautuu lähinnä minimipalautteisiin. Tutkimus osoittaa kuitenkin selvästi, että kuuntelijan rooli on kaikkea muuta kuin merkityksetön.

Suomessa Tainio (2001) on tutkinut arkikeskusteluja kriittisen tekstianalyysin näkökulmasta. Tainion tutkimuksessa tavoitteena on kartoittaa sukupuolen vaikutusta kielenkäyttöön ja tutkimuksessa näkyy myös feministinen tutkimusote. Tainion tutkimus kohdistuu osittain myös arkikertomusten tarkasteluun, joten yhtymäpintaa omaan tutkimukseenikin löytyy. Tutkimuksessa ei kuitenkaan kiinnitetä huomiota niinkään tarinankerronnan rakentumiseen, vaan tarinoiden kautta esiin tuleviin arvoihin ja asenteisiin. Eriytyinen mielenkiinto on tarinoiden sisältävässä myyttisessä aineksessa. Näin ollen tutkimustavoitteet eroavat omistani laadullisesti; Tainio on tarkastellut tarinoiden kautta välittyvää kulttuurista muistia, kun oman tutkimukseni tavoitteena on tarkastella, kuinka tällaiset tarinat rakentuvat.

Myös Routarinne (2003) on väitöskirjassaan tutkinut tarinoiden kerrontaa, mutta parenteesien ja nousevan intonaation näkökulmasta. Analyysiin sisältyy myös osio, jossa tarkastellaan nousevan sävelkulun vastaanottoa, eli nimenomaan kuuntelijan roolissa olevan henkilön osallistumista. Koska nousevalla sävelkululla yleensä ilmaistaan, että puhuja aikoo vielä jatkaa vuoroaan, näkyy vastaanottajan orientoituminen tähän asetelmaan myös loppunousua seuraavissa vuoroissa: yleisimmin vastaanottaja joko pysyy hiljaa tai tuottaa minimipalautteen. On kuitenkin myös mahdollista, että loppunousua seuraavan tauon aikana vastaanottaja vie vuoron. (Routarinne 2003: 237)

Vaikka Routarinteekin tutkimuksesta käy ilmi, että tarinan kertoja ja sen vastaanottaja rakentavat vuorovaikutustilanteen yhdessä, tutkimuksen fokus on kuitenkin intonaation tarkastelussa. Tällöin ulkopuolelle jää kerronnan aikana tuotetut vuorot, joita ei edellä nouseva intonaatio. Aikaisemmassa tutkimuksessa onkin selvästi keskitytty yksittäisten ilmiöiden hienojakoiseen tarkasteluun, tai vaihtoehtoisesti tarinan vastaanottajan rooli ei ole saanut sen ansaitsemaa huomiota. Näin ollen vastaanottajan aktiivisuuden ja toimintojen kokonaisvaltaisempi kartoittaminen on jäänyt vähemmälle. Tähän haasteeseen pyrin omassa tutkimuksessani vastaamaan.

2 KESKUSTELUNANALYYSI TEORIANA JA MENETELMÄNÄ

Keskustelunalyysi on suhteellisen nuori tieteenala, mutta se on kasvanut ja levittäytynyt moneen suuntaan ja sen vaikutus ulottuu jo laajalle sosiaalitieteiden kentässä. Keskustelunalyysin juuret ovat 1960-luvun USA:ssa, missä Harvey Sacks alkoi hahmotella keskustelunalyyttista teoriaa Harold Garfinkelin ja Erving Goffmanin aikaisemman työn pohjalta. Myöhemmin Sacks kehitti teoriaa eteenpäin yhdessä kollegoidensa Emanuell Schegloffin ja Gail Jeffersonin kanssa. (Atkinson & Heritage 1984: 1) Jatkuvasti kasvava joukko tutkijoita on jatkanut heidän työtään kirjoittamalla yhä uusista aihepiireistä (Heritage 1996: 228).

Tässä luvussa esittelen sellaisia keskeisiä lähtökohtia, jotka ovat merkityksellisiä keskustelunalyysin teoriassa yleisesti ottaen sekä oman tutkimukseni kannalta. Käsitteet ja määrittelyt limittyvät jonkin verran ja on välttämätöntä käyttää toisia käsitteitä määriteltessä toisia, joka saattaa luoda tekstiin sekavuutta. Selkeyden vuoksi esittelen kuitenkin yhden käsitteen kerrallaan. Tekstissä esiintyvät käsitteet on kursivoitu niiden ensimmäisellä esiintymiskerralla.

2.1 Keskustelunalyysin lähtökohtia

Keskustelunalyysissa keskeisimmäksi tavoitteeksi nousee pyrkimys vastata kysymykseen, miksi juuri jokin tietty toiminta tai toiminnan osa esiintyy juuri tietyllä hetkellä keskustelussa (engl. *why that now*) (Heritage & Clayman 2010: 14). Vaikka kysymys saattaa sinällään vaikuttaa yksinkertaiselta, on siihen vastaamiseksi otettava huomioon lukuisia eri tekijöitä.

2.1.1 Keskustelun kompetenssit ja rakenteet

Ennen keskustelunalyytikkojen esiinmarssia keskustelua pidettiin jäsentymättömänä ja sattumanvaraisena, ja näin ollen myös mahdottomana tutkimuskohteena (Hutchby & Wooffitt 1998: 22). Sacks (esim. 1992) ja hänen seuraajansa ovat kuitenkin todistaneet

tämän väitteen vääräksi; tuloksena on vuorovaikutuksen säännöstö, joka sisältää tarkkaa tietoa tavasta, jolla jokapäiväinen vuorovaikutuksemme jäsentyy ja rakentuu. Systemaattisen arkikeskusteluiden tutkimisen tuloksena keskustelu näyttäytyykin hyvin organisoituneena toimintana, jonka toimintatavat jokainen ihminen vaikuttaa omaksuvan tiedostamattaan (Hutchby & Wooffitt 1998: 23).

Keskustelunanalyttisen tutkimuksen tavoitteena onkin kuvailla ja selittää sellaisia vuorovaikutuksen *kompetensseja*, joita tavalliset puhujat käyttävät ja joihin he tukeutuvat osallistuessaan vuorovaikutustilanteeseen. Yksinkertaistetusti tämä tarkoittaa sellaisten toimintojen kuvaamista, joiden avulla keskustelijat tuottavat omaa käyttäytymistään ja ymmärtävät toisten keskustelijoiden käyttäytymistä. Yhteisenä tavoitteena on ymmärrettävä ja järkevä keskustelu. (Atkinson & Heritage 1984: 1–2) Tämä ajatus luo myös perustan analyysille. Keskustelunanalyttikon tehtävänä ei olekaan arvailla ja spekuloida mitä keskustelijat saattavat ajatella tai ymmärtää, vaan sen sijaan tukeutua nimenomaan keskustelijoiden menettelytapoihin ja ulosantiin. (Heritage 1996: 238)

Keskustelun ja vuorovaikutuksen tunnistettavissa olevat rakenteet ja niiden tietoinen tai tiedostamaton noudattaminen muodostavatkin kaikista keskeisimmän perusolettamuksen, johon keskustelunanalyysi tukeutuu. Olennaista ei siis ole pelkästään keskustelua rakentavien kompetenssien tunnistaminen, vaan myös sen kokonaisvaltaisen kielikyvyn hahmottaminen, mikä näiden kompetenssien kautta keskustelijoille syntyy. Pohjimmiltaan juuri tämän kielikyvyn kautta keskustelijat tulkitsevat meneillään olevaa vuorovaikutustilannetta ja myös tuovat siihen oman, sopivanlaisen panoksensa. (Heritage 1996: 236)

2.1.2 Kontekstuaalisuus

Toinen keskeinen ajatus keskustelunanalyysissä on *konteksti*, tai paremminkin oletus, jonka mukaan keskusteluun osallistujat ottavat aina huomioon silloisen kontekstin. Konteksti vaikuttaa keskusteluun useammalla tavalla; laajasti ymmärrettynä keskustelu sijoittuu aina johonkin kontekstiin, ehkä konkreettisestikin ymmärrettävään ympäristöön, joka asettaa keskustelulle rajoituksia tai määreitä. Konteksti voi määrittää keskus-

telua niinkin radikaalisti, että keskustelu, joka toisessa kontekstissa tuntuisi täysin järjetömältä, voi toisessa kontekstissa saada täydellisesti ymmärrettävän merkityksen. Voidaan esimerkiksi ajatella, että oikeussalissa käytävä kuulustelu ei arkikeskusteluna tulkittaessa tuntuisi järkevältä vuorovaikutukselta. (Heritage 1996: 278–283; Hutchby & Wooffitt 1998: 146–151) On tosin myös huomioitava, että samankaltaisia ”ristikuulusteluja” saatetaan käydä vaikkapa teini-ikäisten lasten kotona.

Laajemman kontekstuaalisuuden lisäksi keskustelunanalyysin mukaan vuorovaikutus on aina kaksinkertaisesti kontekstuaalista. Tällä tarkoitetaan sitä, että puhujan toimintaa meneillään olevassa vuorovaikutuksessa ei voida täydellisesti ymmärtää irrallaan, vaan se muodostaa aina tulkinnan sitä edeltävästä toiminnasta, ja on näin ollen *kontekstin muovaamaa*. Tämä on kaksinkertaisen kontekstuaalisuuden toinen puoli. Toisen puolen luo toiminnan *kontekstia uudistava* luonne, eli samoin kuin keskusteluun osallistuja on omalla vuorollaan esittänyt tulkintansa edellisestä vuorosta, hän taas omalla vuorollaan luo kontekstin seuraavalle vuorolle, ja uudistaa näin ollen kontekstia. Jokainen vuoro on siis sekä kontekstin muovaama että sitä uudistava. (Heritage 1996: 236–237) Tällöin kontekstin käsite viittaa melko suppeaan tapahtumien joukkoon, vain edeltävään ja seuraavaan vuoroon, eikä niinkään siihen laajaan institutionaaliseen tai arkiseen kontekstiin, johon keskustelu konkreettisemmin sijoittuu.

2.2 Sekventiaalisuus

Kirjoitetussa kielessä olemme tottuneet jakamaan tekstin osiin virkkeiksi, lauseiksi ja sanoiksi. Keskustelunanalyysissä teksti hahmotetaan kuitenkin täysin erilaisilla yksiköillä, jotka perustuvat keskustelun vuorottelevaan luonteeseen. Keskeistä on ymmärtää, kuinka vuorovaikutus jakautuu toimintojen muodostamiin jaksoihin, joita kutsutaan *sekvensseiksi*. Sekvenssi koostuu *vuoroista*, joiden keskeisen suhteen laatu voi vaihdella löyhästä kiteytyneeseen. Tällaisia kiteytyneitä ja konventionaalituneita toisiinsa liittyneitä vuoroja kutsutaan *vieruspareiksi*, jotka taas jakautuvat *etu-* ja *jälkijäseniksi*. (Heritage 1996: 257, Goodwin & Heritage 1990: 288)

Emanuel Schegloffin (2007: 2) mukaan puhuttaessa *sekventiaalisesta jäsennyksestä* tarkoitetaan yleisesti sellaista jäsennystä, jossa lausumat tai toiminnot järjestyvät suhteessa toisiinsa. Esimerkiksi *vuorottelussa* on kyse sekventiaalisesta jäsentymisestä, koska se vaatii vuorotteluun liittyvien osien suhteellista järjestymistä; eri osallistujien tuottamat vuorot eivät ole järkeviä irrallisina yksikköinä, vaan ne muodostuvat ja järjestyvät suhteessa toisiinsa. *Sekvenssijäsennys* taas on vuorottelun tavoin yksi sekventiaalisen jäsennyksen tyyppi. Sekvenssijäsennyksessä keskustelussa esiintyvät vuorot organisoituvat johdonmukaisiksi ja merkityksellisiksi toimintojen jaksoiksi eli *sekvensseiksi*. Sekvenssin suomenkielisempi nimitys *toimintajakso* kuvaakin transparenttiudessaan hyvin käsitteen merkitystä. Kyseessä on siis nimenomaan jakso, johon sijoittumalla ja osallistumalla lausumat suorittavat tiettyjä toimintoja (Heritage 1996: 240). Voidaan puhua esimerkiksi kysymys-vastaus-sekvenssistä, jossa kaksi vuoroa jäsentyy toisiinsa nähdessä relevantilla tavalla muodostaen näin merkityksellisen kokonaisuuden. Seuraavaksi avaan vielä hieman aiheeseen liittyviä käsitteitä ja niiden asemaa vuorovaikutuksessa.

2.2.1 Vieruspari

Tuotettu vuoro määrittelee usein melko tarkastikin seuraavan vuoron luonteen, tehden tietyn tyyppisen toiminnan tai toimintojen jakson relevantiksi. Erityisen selkeästi tämä näkyy konventionaalistuneissa toimintapareissa eli *vieruspareissa*. Tällaisia ovat esimerkiksi tervehdykset ja niihin vastaaminen tai kysymys-vastaus-pari. Muodostaakseen vierusparin kahden lausuman tulee olla eri puhujien tuottamia, merkitykseltään yhteen liittyneitä ja järjestyneitä etu- ja jälkijäseniksi. Nimestään huolimatta vierusparin jäsenet eivät empiirisessä todellisuudessa välttämättä esiinny vierekkäin. On helppo todeta, että normaalissa keskustelussa monet seikat saattavat aiheuttaa sen, ettei kysymys saa välittömästi vastausta tai pyyntöä ei heti seuraavassa vuorossa hyväksytä tai torjuta. Oleellista on kuitenkin hahmottaa, että kysymys vaatii aina vastauksen samoin kuin pyyntö hyväksynnän tai torjunnan. (Heritage 1996: 240–241; Hutchby & Wooffitt 1998: 40; Schegloff 2007: 13)

Kysymyksen ollessa etujäsenenä odotus vastauksesta jälkijäsenenä on siis normatiivinen, ja sen puuttumaan jääminen ilman nähtävissä olevaa syytä synnyttää lisätoimenpiteitä. Esitettyään kysymyksen kysyjä ei siis useinkaan kuittaa vastauksen puuttumista pelkällä olan kohautuksella, vaan pyrkii arvioimaan, mistä vastauksen puuttuminen johtuu; ehkä toinen osapuoli ei ole kuullut kysymystä, jolloin seuraavana toimintana voi olla kysymyksen toistaminen. Kysyjä voi tietysti myös aistia, että toinen osapuoli on haluton vastaamaan kysymykseen, mikä saattaa synnyttää lisäkysymyksiä. Kaiken tämän kysyjä tekee kuitenkin sillä perusteella, että etujäsen synnyttää aina odotuksen jälkijäsenestä, kysymys vaatii vastauksensa. Lisäksi jälkijäsenen normatiivisuus aiheuttaa sen, että etujäsenen jälkeinen vuoro tulkitaan jälkijäseneksi, vaikkei se sellaiselta suoranaisesti vaikuttaisikaan. Jälkijäsenenä tuotettu vuoro tulkitaan siis sitä odotusta vasten, että toinen osapuoli pyrkii täydentämään vierusparin. (Heritage 1996: 240–241; Hutchby & Wooffitt 1998: 41–43; Schegloff 2007: 14–15)

Joissain tilanteissa vieruspariin saattaa liittyä vielä niin sanottu kolmas vuoro. Tyypillisimmillään tämä esiintyy luokahuonevuorovaikutuksessa kysymys-vastaussekvenssissä, jossa kysymys on opettajan tuottama ja vastaus oppilaan tuottama. Tähän sekvenssiin kuuluu lisäksi olennaisena osana opettajan tuottama kolmas vuoro, joka ilmaisee, onko oppilaan tuottama vastaus oikein vai väärin. Tällöin myös odotus kolmannesta vuorosta on normatiivinen ja sen puuttumaan jääminen aiheuttaa varmasti hämmennystä. (Heritage & Clayman 2010: 27–28)

2.2.2 Vuorottelu

Pohjimmiltaan keskustelun mielekäs ja järkevä eteneminen perustuu vuorotteluun. Onnistunut vuoropuhelu ei kuitenkaan ole niin yksinkertainen tilanne kuin mitä voisi äkkiseltään kuvitella, vaan se pohjautuu useisiin sääntöihin, joita osapuolten tulee noudattaa. Nämä säännöt eivät kuitenkaan ole niinkään tuotettu keskustelusta kuin keskustelun tuottamia. Tällä viitataan sääntöjen tiedostamattomaan noudattamiseen, mikä kuuluu ihmisen normaaliin kielelliseen kompetenssiin.

Sacks, Schegloff ja Jefferson (1974: 702–704) ovat määritelleet vuorottelun säännöt hyvinkin yksityiskohtaisesti. Pelkistetysti voisi sanoa, että jokaisella keskusteluun osallistuvalla henkilöllä on jokaisessa vuorossaan oikeus yhteen *vuoron muodostavaan yksikköön*, jonka pituus tosin voi vaihdella suuresti yhdestä sanasta hyvinkin pitkään selostukseen. Kun yksikkö on saatu päätökseen, saavutetaan *vuoron vaihdon mahdollistava kohta* ja vuoro voi vaihtua. Jos edellinen puhuja on vuorossaan tavalla tai toisella valinnut seuraavan puhujan, hänellä on oikeus ja velvollisuus tuottaa seuraava vuoro. Jos taas seuraavaa puhujaa ei ole ennalta määrätty, kaikilla osallistujilla on mahdollisuus ottaa vuoro itselleen. Jos kukaan muu osallistujista ei vuoroa havittele, sama puhuja voi tuottaa seuraavankin vuoron, jonka jälkeiset tapahtumat määräytyvät taas saman kuvion mukaan.

Keskustelun sujuvuutta määrittää sekä tauottomuus että päällekkäispuhunnan vähyys, joka yleensä saavutetaan, jos keskusteluun osallistujilla on yhteinen käsitys vuorottelun säännöistä. Keskustelussa esiintyvät tauot sijoittuvatkin yleensä vuoron vaihdon mahdollistaviin kohtiin, jolloin kyseistä kohtaa ei ehkä ole osattu tunnistaa, tai on epäselvyyttä sen suhteen, kenelle seuraava vuoro kuuluu. Päällekkäispuhunnan sattuessa siirrytään ongelmanratkaisutilaan, jossa toinen puhujista vaikenee ja antaa toisen tuottaa vuoronsa loppuun. Käytännössä ongelmaa ei aina ratkaista näin suoraviivaisesti, vaan esimerkiksi molemmat puhujat saattavat ensin vaieta eikä ole selvää, kumpi ottaa vuoron itselleen. Tärkeintä on kuitenkin molempien osapuolten pyrkimys ongelman ratkaisemiseen. (Sacks ym. 1974: 705)

2.2.3 Minimipalaute

Minimipalautteella viitataan tässä tutkimuksessa dialogipartikkeliin, eli sellaiseen partikkeliin, joka voi muodostaa puheenvuoron yksinään. Suomenkielisessä keskustelussa tällaisina minimipalautteina voivat toimia esimerkiksi dialogipartikkelit *joo*, *niin* tai *no* sekä *mm* tai *mm-m*. Minimipalautteen tuottajan tarkoituksena ei useinkaan ole saada vuoroa itselleen, vaan pikemminkin ilmoittaa vetäytyvänsä syrjään, kannustaa jatkamaan ja yksinkertaisesti ilmoittaa kuuntelevansa. Etenkin *mm*-palaute ilmaisee ymmärrystä keskeneräisyydestä ja tuo myös esiin kuulijan orientoitumisen vuoron jatkumiseen.

(Sorjonen 1999: 170, 175–176) Minimipalautetta ei tulkita päällekkäispuhunnaksi, eikä sen johdosta näin ollen siirrytä ongelmanratkaisutilaan. Minimipalautteen ei ilmenemistä keskustelussa tulkitakaan varsinaiseksi vuoroksi, vaikka sillä luonnollisesti onkin tärkeä roolinsa vuorovaikutuksen sujuvuuden kannalta (Jefferson 1983: 3–4).

Minimipalautte vaikuttaa keskustelun sujuvuuteen ainakin silloin, kun sen hetkinen puhuja tulkitsee sen luvaksi jatkaa puhumista. Tällöin minimipalautteen puuttuminen saattaa keskeyttää meneillään olevan vuoron. Aina minimipalautetta, esimerkiksi keskellä tarinankerrontaa, ei kuitenkaan tarvita. Tällöin osapuolille on selvää, että kertomus jatkuu joka tapauksessa, ilman minimipalautteita tai niiden kanssa. Tiettyjen minimipalautteiden käyttäminen tietyissä tilanteissa ei ole mitenkään normatiivista; eri ihmiset käyttävät erilaisia palautteita tilanteen mukaan. On myös havaittu, että mikäli itse palautte ei muutu, saattaa sen sävy tai muoto vaihdella tilanteen mukaan. On kuitenkin näyttöä, että esimerkiksi englanninkielisessä keskustelussa palautteen *mm-hm* valitseminen viestii passiivisemmasta asennoitumisesta, pelkästä kuuntelijan roolista, kun taas palautetta *yeah* käyttämällä yritetään aktiivisemmin saada vuoroa itselle. (Jefferson 1983: 4–6) Suomen dialogipartikkeleita koskien esimerkiksi Sorjonen (1999: 187) on havainnut eroja *niin* ja *joo* -dialogipartikkelien käyttötarkoituksissa; partikkeli *niin* liittyy enemmän edellisen vuoron affektiiviseen sisältöön, kun taas *joo*-partikkelin avulla rekisteröidään faktatietoa. Partikkeli *niin* on siis jollain tavalla sympaattisempi.

Jeffersonin (1983: 12) mukaan minimipalautetta käytetään joskus myös silloin, kun toinen osapuoli odottaa vastaukseksi täydellisempää vuoroa. Tämä saattaa kuitenkin vaikuttaa epäkohteliaalta, tai jutun kertoja voi tehdä päätelmän, että toinen osapuoli ei ole ymmärtänyt jutun saavuttaneen loppunsa, vaan kehottaa minimipalautteen avulla kertojaa yhä jatkamaan vuoroaan. Jefferson (1983: 14–17) on myös huomannut, kuinka minimipalautteen avulla keskustelua voidaan harkitusti – kuitenkin tiedostamatta – ohjata haluttuun suuntaan tai tilanteeseen. Jos nimittäin keskustelun toinen osapuoli ei kaappaa puheenvuoroa itselleen esimerkiksi mahdollisessa tarinankerronnan päätöskohdassa, vaan tuottaa sen sijaan vain minimipalautteen, on odotettavissa, että edellinen puhuja jatkaa vuoroaan. Kuitenkin jatkaessaan puhuja tuokin esiin asioita, jotka vain sivuavat varsinaista asiaa ja ovat sen suhteen merkityksettömämpiä. Tällöin ollaan liikuttu vaa-

rattomammalle alueelle, jossa toisen osapuolen on helpompi tuoda esiin aiheen kannalta ehkä problemaattisiakin kannanottoja. Tällöin minimipalaute onkin implikoinut erimielisyyttä. Pohjalla on kuitenkin oletus, että puheenvuoroa odottava osapuoli tiedostaa tämän tapahtumaketjun, ja toimii sen johdosta edellä esitetyllä tavalla.

2.3 Keskustelun institutionaalisuus

Ystävyyssuhteemme ja sosiaaliset rakenteemme ovat rakentuneet puheen varaan (Salamensky 2001). Puheen ja keskustelun instituutio onkin yksi vanhimpia olemassa olevista instituutioista. Se on myös ensimmäinen, jonka ihminen elämässään omaksuu. Koska lähes koko inhimillinen maailma toimii kielen varassa, on puheen instituutio ratkaisevassa roolissa kasvettaessa osaksi yhteiskuntaa; vuorovaikutuskompetenssin saavuttamisen ja sitä kautta arkitiedon omaksumisen kautta tapahtuu lapsuuden sosiaalistuminen. Keskustelun institutionaalisuus näkyy käytännössä juurikin niissä rakenteissa, joita keskustelu vaistonvaraisesti noudattaa; keskustelun instituutio määrittää pohjimmiltaan ne normit ja odotukset, joita vuorovaikutuksessa toimijat asettavat itselleen ja toisilleen. Tämä ei kuitenkaan välttämättä tarkoita, että ihmiset toimisivat tietyllä tavalla siksi, että tiedostaisivat toimivansa jossain instituutiossa. Kyse on paremminkin institutionaalisten todellisuuksien rakentamisesta ja uusintamisesta vuorovaikutuksen kautta tai avulla. (Heritage 1996: 234, 180)

Arkisen puheen ymmärtäminen instituutiona voi tuntua kaukaa haetulta. MOT Kieli-toimiston sanakirja määrittelee instituution seuraavasti: ”tapaan t. oikeussäännöksiin perustuva sociol., pol. t. uskonnollinen elämänmuoto, tapajärjestelmä, (yhteiskunnallinen) laitos” (Kotimaisten kielten tutkimuskeskus ja Kielikone Oy 2012). Näin ollen puhe instituutiona voitaisiin määritellä tapaan perustuvaksi sosiologiseksi tapajärjestelmäksi, mikä mielestäni kuvaa sitä hyvinkin osuvasti. Mielestäni puheen institutionaalisuus liittyy vahvasti kontekstin käsitteeseen. Jos ajatellaan kontekstia laajasti konkreettisena, ideologisena ja/tai sosiaalisena ympäristönä, ovat sen vaikutukset vuorovaikutukseen ilmeiset. Käännyn kontekstin käsitteestä kuitenkin takaisin instituutioihin ja pyrin avaamaan sen merkitystä oman tutkimukseni kannalta.

Yleensä puhuttaessa instituutioista keskusteluanalyysin yhteydessä vuorovaikutus sijoittuu johonkin yhteiskunnalliseen instituutioon, kuten koulumaailmaan, oikeussaliin tai vaikka kaupan kassalle ja tutkimuksen kohteena on institutionaalinen vuorovaikutus. Jokaisella institutionaalisella tilanteella on omat vuorovaikutusta määrittävät sääntönsä, jotta kaksi entuudestaan tuntematontakin henkilöä osaavat toimia tilanteen vaatimalla tavalla. Joissain institutionaalisissa tilanteissa esimerkiksi liiallinen tuttavallisuus voidaan kokea epäsovivaksi, joskus taas päinvastoin. Olennaista on kuitenkin, että kussakin institutionaalisessa tilanteessa osapuolet tulkitsevat toistensa toimintoja kyseisen instituution koodin mukaan. (Heritage & Clayman 2010: 20, 32) Esimerkiksi kaupan kassalla asiakas tietää, että myyjän ilmaisema numero viittaa ostosten kokonaissummaan, ja toimii samalla kehotuksena asiakkaalle suorittaa maksutoimitus tavalla tai toisella.

Omassa tutkimuksessani ei liikuta edellä kuvattujen instituutioiden maailmassa, mutta se ei tarkoita, että tutkimukseni olisi vapaa instituutioista. Ihminen liikkuu päivittäin instituutiosta toiseen; perheen keskeisissä hetkissä pätevät erilaiset keskustelunormit kuin työelämässä. Myös arkisiin vuorovaikutustilanteisiin liittyy siis instituutioita, kuten perhe tai avioliitto. Omassa tutkimuksessani relevantiksi nousee jonkinlainen rennon illanvieton instituutio, johon liittyy ainakin tässä tapauksessa läheisesti alkoholikäyttämisen instituutio. Pidän mahdollisena, että tällainen instituutio oikeuttaa sellaisiakin vuorovaikutuksen piirteitä, joita muuten pidettäisiin epäsovivana. Kyseinen instituutio siis löyhentääkin keskustelun rajoituksia, sen sijaan että rajoittaisi niitä. Toisaalta voidaan ajatella, että rennon illanvieton instituutioon taas eivät kuulu vakavat puheenaiheet, etäisyyden ottaminen ja liiallinen kohteliaisuus. Kaikella tällä yritän selventää sitä, että edes tutun kaveriporukan rennossa viikonlopun illanvietossa tilanteeseen osallistujat eivät keskustele irrallaan maailman instituutioista, vaan nimenomaan toiminnallaan tuovat jatkuvasti esille sen, kuinka hyvin he ovat perillä sen hetkisen tilanteen asettamista käytänteistä.

2.4 Nauru osana keskustelua

On luonnollista, että nauru linkittyy keskustelussa esiintyvään huumoriin. Kuitenkaan kaikki nauru ei liity huumoriin eikä kaikkeen huumoriin liity naurua. (Haakana 1996: 153) Nauru on myös sosiaalista toimintaa. On harvinaista, ei tosin mahdotonta, että ihminen nauraa ollessaan yksin. Lisäksi ihmiset nauravat todennäköisemmin silloin, jos muut ihmiset heidän ympärillään nauravat. (Glenn 2003: 53) Aineistossani esiintyykin paljon naurua, ja käsittelen sitä myös analyysissäni. Näin ollen onkin tarpeen määritellä hieman naurun erilaisia esiintymismuotoja ja funktioita keskustelussa.

Jefferson (1979: 80–83) näkee naurun tapahtumana, johon yksi osallistuja voi kutsua jonkun toisen tai toisia osallistujia. Tämä kutsu voidaan luonnollisesti joko hyväksyä tai hylätä. Olennaista on kuitenkin naurun ymmärtäminen yhteisenä, vuorovaikutusta rakentavana toimintana. Keskustelussa tuotetut vuorot voivat saada monenlaisia vastareaktioita, joista nauru on yksi. Yleensä puhuja itse tekee jollain tavalla selväksi, jos nauru on toivottu reaktio. Usein tämä tulee ilmi puhujan omasta nauramisesta, joka voi olla ilmiselvää naurua tai puheen seassa ilmeneviä naurusta vihjailevia ääniteitä.

Puhujan nauru ei kuitenkaan aina ole kutsuvaa. Tällöin toinen osapuoli ei lähdekään mukaan nauruun, vaan pitäytyy sen sijaan ensimmäisen vuoron asiapitoisessa sisällössä ja tuottaa oman vuoronsa sen pohjalta, jättäen naurun huomioimatta. (Jefferson 1979: 84–85) Näin toimitaan usein esimerkiksi silloin, kun keskustellaan huolista tai murheista; huoltensa jakaja alkaa nauraa saatuaan huolensa kerrottua, mutta toinen osapuoli ei yhdy nauruun, vaan tuottaa vakavan vastauksen. (Jefferson 1984: 346) Naurun funktiona voi tällöin olla tilanteen keventäminen tai omien huoliensa vähätteleminen. Toinen osapuoli ei kuitenkaan voi lähteä mukaan nauruun suin päin, sillä se antaisi ymmärtää, että toisen huoliin suhtaudutaan kevyesti. Haakana (2010: 1509) on huomannut, että näin toimitaan usein, kun kyseessä on lääkärin vastaanotolla tapahtuva potilaan tuottama nauru, joka koskee jotakin arkaluontoista ongelmaa. Tällöin naurun tarkoituksena ei näytäkään olevan toisen osapuolen kutsuminen mukaan nauramaan.

Nauru ei siis sijoitu keskusteluun sattumanvaraisesti, vaan sillä on oma paikkansa ja vaikutuksensa keskustelun kulkuun. Glenn (1995: 54–55) tuo mukaan näkökulman, jonka mukaan keskustelussa esiintyvällä naurulla voidaan tuoda ilmi sekä yhteenkuuluvuutta että eriävyyttä. Naurun ilmaistessa yhteenkuuluvuutta nauretaan usein yhdessä, kun eriävyyttä ilmaistessa nauretaan jollekin tilanteessa olijoista ilman, että hän itse osallistuu nauramiseen. Naurun kohteena olevan on kuitenkin mahdollista muuttaa tilannetta sellaiseksi, että nauraminen tapahtuu yhdessä, tai ehkä jonkun toisen kustannuksella.

Nauru voi siis olla metodisten ja koordinoitujen prosessien tavoiteltu tulos, johon keskustelu tähtää tehden naurusta itsenäisen tapahtuman. Jefferson, Sacks ja Schegloff (1987: 159–160) ovat lisäksi sitä mieltä, että joissain tapauksissa nauru saattaa toimia myös välineellisesti tietyn tuloksen saavuttamisessa. Tällöin nauru ei ole enää pelkästään relevantti vastaus edeltävään lausumaan, vaan sillä on lisäksi merkittävä yhteys seuraavaan tai seuraaviin toimintoihin. Nauru saa tällaisen roolin esimerkiksi tilanteissa, joissa yksi keskustelijoista pyrkii viemään keskustelua intiimimmälle tai jollain tavalla epäsovivammalle tasolle. Intimiteetti on kuitenkin asia, joka keskustelijoiden täytyy keskustelussa konstruoida yhdessä, ja nauru on väline, jota käytetään ilmaisemaan toisen osapuolen halukkuutta osallistua tähän intimiteetin rakennukseen.

2.5 Tarinoiden kerronnasta

Lopuksi vielä joitain huomiota aiheeseeni olennaisesti liittyvästä asiasta, eli siitä mitä tiedetään tavasta ja käytänteistä liittyen tarinan kertomiseen luonnollisessa keskustelussa. Tarinan kerronta ei ole sinänsä mitenkään spesifi keskustelun muoto; pääosin siihen pätevät juuri samanlaiset konventiot kuin keskusteluun yleensäkin. Joitakin tarinankerronnalle tyypillisiä piirteitä on kuitenkin syytä nostaa esiin. Mitään kattavaa keskusteluanalyttistä tarinankerronnan teoriaa ei sinänsä ole olemassa, mutta esiintuomani asiat perustuvat keskeisten keskusteluanalyysin teoreetikkojen havaintoihin ja mielestäni ne sopivat mainiosti sovellettaviksi edelleen.

Aivan aluksi täytyy määritellä, miten keskusteluun sijoittuvan tarinan tunnistaa, tai miten se eroaa muusta keskustelun sisältävästä aineksestä. Sacks (1992: 768) esittää asian niin, että tarina liittyy aina jotenkin keskusteluun osallistujiin, se kertoo tarinan kertojista tai kuulijoista tai liittyy jotenkin heidän elämäänsä. Tällä perusteella tarinoista voidaan erottaa esimerkiksi vitsit, joissa usein on tarinamainen rakenne, mutta ne eivät universaalina, kaikkia koskevan luonteensa takia lukeudu tarinoihin. Tarinankerronnasta osana keskustelua tekee problemaattiseksi sen poikkeava luonne normaalista vuorottelujäsenyyksestä kun kertojan vuoro koostuukin lukuisista lausumista. Toisin kuin normaalissa keskustelussa, kertojan annetaan pitää vuoronsa, pienistä tauoista, keskeytyksistä ynnä muista huolimatta, kunnes tarina on selvästi saanut päätöksensä. (Goodwin 1984: 225–226, Goodwin & Heritage 1990: 299) Tai näin tapahtuu ainakin periaatteessa, vaikka käytännössä tarinankerronta saattaa myös syytä tai toisesta jäädä kesken.

Tarinalle, epätavalliselle useista lausumista koostuvalle vuorolle on tehtävä keskusteluun paikkansa, jotta muut osallistujat osaavan orientoitua tarinankerronnan sääntöihin. Tarinan alkaminen voidaan kertoa joskus hyvinkin eksplisiittisesti (*”Hei haluuttekse kuulla yhen hyvän jutun?”*) tai vähemmän eksplisiittisesti, jolloin tarina aloitetaan tavallaan suoraan (*”Meillon ollu aikamoista hässäkkää nää viimepäivät”*), mutta aloituksen jälkeen kuulijoille tarjotaan kuitenkin mahdollisuus hyväksyä tarinan paikka keskustelussa. Usein tarinan alussa annetaan oleellisia taustatietoja, jotta kuulijoiden on mahdollista paremmin seurata tarinan etenemistä. (Goodwin 1984: 225–226)

Sacksin (1992: 766) mukaan tarinan aloitus linkittyykin usein tarinan lopetukseen; aloituksessa annetun informaation avulla (*”Mä näin jotain kamalaa eilenillalla”*) kuulijan on mahdollista tunnistaa, milloin tarina saavuttaa päätöksensä ja miten tähän on tarkoitus reagoida. Tarinan päätöskohta on siis yleensä selvästi erottuva osa kertomuksesta, jonkinlainen kliimaksi, joka tavallaan tekee koko kertomuksen kertomisen relevantiksi. Usein toisen tai toisten osapuolten onkin helppo havaita, milloin tarina on tullut päätökseensä, ja milloin vuoro voi siirtyä eteenpäin toiselle vuorovaikutuksen osallistujalle.

Tarinat eivät kuitenkaan synny tyhjiössä, vaan ovat usein looginen jatke käynnissä olevalle keskustelulle. Sacks (1992: 767–771) käyttää ilmiöstä nimitystä *toiset kertomukset*

(engl. *second stories*). Sacksin ideana on, että yhden henkilön kerrottua tarinansa toinen kertoja voi kertoa toisen tarinan, mutta tarinan kertojan roolin tulee tässä tarinassa olla jotenkin samanlainen, kuin ensimmäisen kertojan rooli omassa tarinassaan. Olennaista ei siis niinkään ole tarinan näennäinen aihe, vaan tarinan kertoja tilanteen näkijänä ja kokijana. Toisen tarinan kertominen ilmaisee näin myös hyväksyntää ja samanmielisyyttä. Itse käytän analyysissäni ilmiöstä nimitystä *virike*. Aiempi keskustelu voi siis toimia virikkeenä, jonka myötä tarina on luonnollista asettaa osaksi keskustelua. Toisen henkilön kertoman tarinan jälkeen muilla voi esimerkiksi olla samankaltaisia tarinoita kerrottavanaan. Aina tarinan yhteys meneillään olevaan keskusteluun ei ole näin ilmeinen, vaan saatu virike voi olla hienovaraisempi, jolloin tarinan esiintymistä keskustelussa usein pohjustetaan enemmän.

Tarinankerronnan aluksi määritellään myös tilanteeseen osallistujien roolit; kuka on tarinan kertoja, kenelle tarinaa ensisijaisesti kerrotaan ja keitä tarinassa esiintyy. Kertojan ja vastaanottajan tai -ottajien väliset roolit vahvistetaan yleensä katsekontaktin avulla; otettuaan katsekontaktin kertoja tietää, että häntä kuunnellaan ja tarina voi alkaa. Tarinan voi aloittaa myös siten, että vastaanottajan rooli on epävarma. Tällöin tarinan aloitus ei kuitenkaan välttämättä onnistu, tai kertoja joutuu vetämään huomiota puoleensa esimerkiksi korotetun äänenvoimakkuuden avulla. (Goodwin 1984: 225–226, 230) Myös tavalla, jolla kertoja artikuloi erilaisia osioita tai sanoja, on merkitystä sen kannalta, kuinka kuulijat pystyvät seuraamaan tarinaa. Artikuloinnin avulla on mahdollista korostaa tai kontrastoida tarinan osia. Samoin voivat toimia intonaation tai äänensävyn muutokset. Tarinan sävyä voi ilmentää myös naurulla, joka osana tarinan kerrontaa viestii ehkä kuulijalle tarinan humoristisuudesta, ja kutsuu kuulijaa mukaan nauramaan. (Goodwin 1984: 226)

Kaikessa tässä korostuu kuitenkin tarinankerronnan vuorovaikutuksellisuus. Jo tarinan aloitus usein kutsuu kuulijan osaksi tarinaa ja sen kerrontaa. Tarinan sijoittuessa osaksi keskustelua, tarinan kuuntelija tai kuuntelijat eivät suinkaan ole passiivisessa roolissa, vaan osallistuvat aktiivisesti vuorovaikutukseen. Juuri vuorovaikutuksellisuus on seikka, joka tekee tarinan kerronnasta poikkeuksellisen, kun se sijoittuu osaksi arkista keskustelua. Muunlaisissa tilanteissa vastaanottajan rooli on usein hyvinkin passiivinen,

esimerkiksi tarinan esiintyessä sanomalehdessä tai vaikkapa iltasatuna. (Sacks 1992: 765)

On varmasti vielä tarpeen määritellä, mitä omassa tutkimuksessani tarkoitan käsitteellä *tarina*. Vaihtoehtoisia nimityksiäkin käsitteelle löytyisi. Esimerkiksi Tainio (2001: 87) käyttää väitöskirjassaan käsitettä *arkikertomus* ja Routarinne (2003: 40) suosii lyhyempää nimitystä *kertomus*. Englanninkielisessä kirjallisuudessa käytetään yleensä nimitystä *story* (esimerkiksi Jefferson 1978, Sacks 1992, Coates 1996), jonka MOT Kielitoimiston sanakirjasto suomentaa ensisijaisesti sanoilla *kertomus*, *tarina*, *juttu*, *satu* (Kotimaisten kielten tutkimuskeskus ja Kielikone Oy 2012). Arkisessa keskustelussa esiintyvät tarinat ovatkin usein nimenomaan juttuja (*Haluuks kuulla yhen hyvä jutun*), mutta mielestäni nimenomaan *tarinan* käsitteeseen liitetään ominaisuuksia, jotka linkittyvät myös omaan määritelmääni. Tutkimuksessani tarina tarkoittaaakin juonellista, menneitä tapahtumia kuvaavaa kertomusta, jossa toimijoina on todellinen henkilö tai todellisia henkilöitä. Näin ollen määritelmään eivät kuulu esimerkiksi sellaiset tapaukset, joissa todetaan asioita ilmoitusluontoisesti, suunnitellaan tulevaa tai puhutaan hypoteettisesti.

3 TARINANKERRONNAN VUOROVAIKUTUKSEN RAKENTUMINEN

Tässä luvussa analysoin tarinankerronnan vuorovaikutuksen rakentumista. Tarkastelun kohteena on pääasiassa tarinaan liittyvät vuorot, jotka ovat muiden kuin tarinan kertojan tuottamia. Analyysi jakautuu viiteen alalukuun aineistosta muodostamiini luokkien perusteella. Luku 3.1 tarkastelee, kuinka dialogipartikkeleita käytetään minimipalautteina tarinankerrontatilanteessa. Luvussa 3.2 tarkastelun kohteena on tarinaan liittyvä nauru ja sen kaksi erilaista funktiota. Luvussa 3.3 siirrytään tarkastelemaan tarinan aikana tuotettuja kommentteja, jotka on jaoteltu samanlinjaisiin ja erilinjaisiin. Luku 3.4 taas koostuu tarinaa koskevista kysymyksistä ja luvun 3.5 aiheena on useamman kertojan yhdessä tuottamat tarinat.

Jokaisessa luvussa kiinnitän huomiota, miten kulloinkin kyseessä olevaan luokkaan kuuluvat vuorot rakentavat meneillään olevaa tarinakerronnan vuorovaikutusta; millaisia erilaisia funktioita vuoroille rakentuu ja millaista tulkintaa ne tilanteesta ilmaisevat. Lisäksi keskeisenä osana analyysiani on erilaisten osallistumistapojen muodostama aktiivisuuden jatkumo, joka kulkee mukana läpi analyysin. Analyysi etenee jatkumon passiivisesta päästä aktiiviseen, eli analyysin edetessä luokkien aktiivisuus jatkuvasti lisääntyy. Vaikuttamalla tarinankerronnan vuorovaikutukseen erityyppiset vuorot siis sijoittuvat tiettyyn kohtaan aktiivisuuden jatkumolla sen mukaan, kuinka aktiivista osallistumista kukin vuoro ilmentää.

Aineiston luokittelu on syntynyt puhtaasti aineiston pohjalta. Näin ollen luokittelu on kattava, ja kaikki tarkastelun kohteena olevat tapaukset on mahdollista sijoittaa johonkin ryhmään. Olen rajannut aineistosta pois sellaiset tapaukset, jotka mielestäni eivät rakenna tarinankerronnan vuorovaikutusta. Tähän luokkaan lukeutuvat lähinnä sellaiset vuorot, jotka tuotetaan tarinankerronnan aikana, mutta jotka eivät suoranaisesti liity meneillään olevaan tarinaan, kuten esimerkissä (1). Usein tällaiset vuorot saattavat tosin vaikuttaa tarinankerrontaan kohtalokkaasti ja keskeyttää sen vaihtelevan pituiseksi ajaksi. Näen kuitenkin, että tällaisilla vuoroilla ei rakenneta tarinankerronnan vuorovaikutuksellisuutta, vaan pikemminkin hajotetaan sitä. Näin tapahtuu ainakin esimerkissä (1), jossa Hannan kertoma tarina keskeytyy ensin Eeron ja Antin käymän keskustelun ajaksi

(r. 2 ja 3), ja lopullisesti Julian tuottaman vuoron jälkeen (r. 7), joka siirtää keskustelun toiseen aiheeseen.

- (1) 19.26.25 Vääntöä töissä
- 01 Hanna: ku meillon nyt tuolla kauhee vääntö nytte ku,=
 02 Eero: =rupeeks sä ompelemaa?
 03 Antti: mm £mä korjaan mun pait(h)aa.£
 04 Hanna: m tota viis(.)viis tuolla sai sen toimen,
 05 Anni: mm,
 06 Hanna: ni sit se on aina niinku,=
 07 Julia: =kato miten hienon mä sain ku mullon uu tossa nimessä?
 08 Anni: hahahahhahha (.) £voi kuule.£
 09 Julia: on sullaki ansku hei,
 10 Anni: niino.
 11 Julia: **p**istä.

Analyysini etenee lähinnä aineistoesimerkkien yksityiskohtaisen tarkastelun kautta. Koska luonnollinen keskustelu on usein sekoitus erityyppisistä vuoroista (Sacks ym. 1974: 696), esiintyy myös aineistoni tarinoissa kussakin usein monenlaisia tarinankerro-
 ronnan ohella tuotettuja vuoroja. Olen kuitenkin valinnut esimerkeiksi tapauksia, joissa kunkin luvun aiheena oleva vuoro nousee vuorovaikutustilanteen kannalta keskeiseksi. Vaikka esimerkkien analysointi pohjaakin tiukasti aineistosta saatavaan informaatioon, sisältää se varmasti tulkintoja, joissa näkyy myös tutkijan oma persoona. Aineistoesimerkkien yhteydessä olen maininnut tarkan kellonajan, jolloin esimerkkitarina aineis-
 tossani alkaa, sekä tarinalle antamani tunnistenimen. Aineistossani esiintyvien henkilöi-
 den anonymiteetin takaamiseksi käytän analyysissä keksittyjä nimiä. Nimet myös muut-
 tuvat esimerkistä toiseen, enkä siis käytä johdonmukaisesti tiettyä peitenimeä kustakin
 henkilöstä. Lisäksi olen muuttanut paikkojen ynnä muiden tarpeelliseksi näkemieni asi-
 oiden nimet. Litteroinnissa käytettyjen merkkien selitykset löytyvät työn lopussa ole-
 vasta liitteestä.

3.1 Dialogipartikkeli minimipalautteena

Ensimmäiseksi eli passiivisimmaksi ryhmäksi olen luokitellut tapaukset, joissa muut
 kuin tarinan kertoja eivät tuota varsinaisia sisällöllisiä vuoroja, vaan sen sijaan osallis-

tuvat tarinaan dialogipartikkelien avulla. Yleisesti ottaen dialogipartikkelit ovat ehkä jopa yleisin tapa, jolla tarinankerrontatilanteeseen osallistutaan. Tämä ei kuitenkaan ole yllättävää, onhan tarinankerrontatilanteelle tyypillistä eritoten asetelma, jossa yksi henkilö puhuu ja muut kuuntelevat passiivisesti. Näin ollen dialogipartikkelit minimipalautteena sopivat luontevaksi osallistumistavaksi kyseisen tyyppiseen vuorovaikutukseen nimenomaan passiivisuutensa takia. Dialogipartikkelin passiivisuus ei sinänsä ole ajatuksena uusi; esimerkiksi venäjänkielisessä tutkimuksessa minimipalautteita vastaavia jatkamaan kehottavia verbaalisia tai nonverbaalisia vuoroja nimitetään nimenomaan passiivisiksi kysymyksiksi (Pikkarainen 2010: 113). Kyseistä aineistoluokkaa edustaa selkeästi esimerkki (2). Esimerkissä Anne kertoo tarinaa liittyen juuri päättyneeseen työharjoitteluunsa, kun muut paikallaolijat, Tarja ja Kirsi, ottavat melko passiivisen kuuntelijan roolin.

(2) 20.57.02 Opiskelijan rooli

- 01 Anne: siis mä oon niin onnellinen että mulla loppu toi viimenen
 02 harjottelu koska mä en enää sitä opiskelijan rooli on niin
 03 s- tää on niinku niin paskaa.
 04 Tarja: mm-m.
 05 Anne: siis tuntuu että on niinku ihan kahden- siis (.) kauheessa
 06 niinku paineessa koko ajan että .hhh tavallaan niinku sitte
 07 opettajakin sitte meilloli- mulloli sellanen anniina joka on
 08 kauheen semmonen tiukka ja semmonen se oli itkettänykki
 09 jotain väliarvioinneissa,
 10 Tarja: [mm.]
 11 Kirsi: [mm.]
 12 Anne: ja siis tämmöstä näin ja se oli mulleikki tosi tyly ja sellanen
 13 tympee,
 14 Tarja: mm.
 15 Anne: ja sitte ku tavallaan pitäs opettajalle sanoo jos ei tuu toimeen
 16 niitten ohjaajien kanssa mutta josset sä tuu toimeen opetta-
 17 jankaan kanssa niin kelle sää sit[te sa]not.
 18 Kirsi: [nii.]
 19 Anne: ja mä en tullu toimeen niinku kenenkään kanssa,
 20 Tarja: [mm.]
 21 Anne: [ni] sitte mä olin siinä sillai niinku ihan niinku ettemmä voi-
 22 nu sanoo siitä kellekään.

Ennen esimerkkiä (2) on käyty keskustelua naisvaltaisten työpaikkojen työilmapiiristä työharjoittelukokemusten sekä varsinaisen työkokemuksen pohjalta. Tämä toimiikin

virikkeenä Annen tarinalle juuri päätyneestä työharjoittelusta. Jo tarinan alussa Anne tuo esille, että yleisempänä aiheena tarinan takana on opiskelijan problemaattinen rooli työharjoitteluiden aikana. Yleiseen huomioon opiskelijan roolin luonteesta (r. 2–3) Tarja vastaakin etenkin intonaation puolesta selvästi samanmielisyyttä ilmaisevalla äänneellä *mm-m* (r. 4). Johdatuksen jälkeen Anne aloittaa varsinaisen tarinansa työharjoittelun aikana ilmenneistä ongelmista, johon sekä Tarja että Kirsi osallistuvat ajoittaisilla *mm*-dialogipartikkeleilla. Huomionarvoista on, että dialogipartikkeleita ei suinkaan tuoteta sattumanvaraisissa paikoissa, vaan ne sijoittuvat lyhyisiin taukokohtiin, missä tarinankertoja on saanut yhden asian sanottua ja valmistautuu jatkamaan. Tällöin *mm*-dialogipartikkelin selkeänä funktiona on ilmoittaa aiemmin tuotettu informaatio vastaanotetuksi mutta myös ilmaista, että puhuja voi jatkaa tarinaansa.

Yksikön ensimmäisessä persoonassa kerrotun osan jälkeen Anne siirtyy yleistävämpään tyyliin (r. 15–17) selventäessään käytäntöjä, miten ongelmatilanteita yleensä selvitetään ja miten nämä käytännötkin voivat osoittautua ongelmalliseksi. Vaikka Anne puhuu selvästi omista kokemuksistaan, aiheuttaa yksikön toisen persoonan passiivinomainen käyttö sen, että lausuma kuulostaa yleistettävissä olevalta tilanteelta. On mielenkiintoista huomata, että tämän lausuman jälkeen tai paremminkin jo sen aikana kuuntelijan roolissa oleva Kirsi tuottaa ensimmäistä kertaa dialogipartikkelin *nii*, joka poikkeaa aiemmista *mm*-vuoroista sekä sisältönsä että sävynsä suhteen. *Nii* ilmaisee selkeää samanmielisyyttä, ja on hivenen aktiivisempi kuin aiemmin suosittu *mm*. Sorjonenkin (1999: 183) on huomannut, että dialogipartikkelilla *niin* ilmaistaan samanmielisyyttä nimenomaan aiemman vuoron affektisuuteen ja osoitetaan näin esitetyt toimintatavat tai tunteet hyväksyttäväiksi. Esimerkissä (2) kertojan siirtyessä takaisin omakohtaiseen kerrontaan myös seuraavassa taukokohdassa tuotettu dialogipartikkeli muuttuu takaisin aikaisemmin käytettyyn vaihtoehtoon *mm*.

Näin ollen on havaittavissa, että tarinan kertoessa puhtaasti henkilökohtaisista kokemuksista kuulija ottaa passiivisemmän roolin, mutta tarinan kertoessa asioista yleisemmin aktiivisuus lisääntyy. Näin ollen myös minimipalautteilla on eroja passiivisuuden tai aktiivisuuden suhteen, kuten esimerkistä (2) käy ilmi. Samankaltaiseen tulokseen on tullut jo Sorjonen (1988): hänenkin tutkimuksessaan vaikutti siltä, että *mm*-tyyppisillä

dialogipartikkeleilla ei oteta juurikaan kantaa kerrottaviin asioihin tai asiantiloihin, mutta esimerkiksi *nii(n)* voi jo implikoida kuuntelijan aikeita siirtyä puhujaksi. Näin ollen *nii(n)* osoittaa enemmän aktiivisuutta. Routarinne (2003: 240) puolestaan on omassa tutkimuksessaan havainnut, että dialogipartikkeliä *mm* käytetään tilanteissa, joissa kuuntelija ei tunne keskustelussa esille tulleita referenttejä. Omat havaintoni tukevat siis myös näitä tuloksia.

Kuten on tullut ilmi, pienieleisinkään osallistuminen vuorovaikutukseen ei ole merkityksetöntä. Esimerkin (2) kaltaisissa tilanteissakin, vaikka muiden kuin tarinan kertojan rooli jää pieneksi, on sillä silti merkityksensä vuorovaikutuksen rakentumisessa. Vaikka tarinan kuuntelijat tuottavat vain pieniä dialogipartikkeleita eivätkä näin pyri varsinaisesti uudistamaan vuorovaikutuksen tilannekontekstia, ero on merkittävä tilanteeseen, jossa kuuntelijat pysyisivät täysin hiljaa. Minimipalautteita esiintyy toistuvasti myös muiden luokkien aineistoesimerkeissä, ja uusien tapausten ilmetessä tuon järjestelmällisesti esille niiden ilmaisemia hienovaraisia merkityssävyjä.

3.2 Osallistuminen nauraen

Yleisesti esiintyvä tapa, jolla muut kuin tarinan kertoja osallistuvat vuorovaikutuksen rakentamiseen kerrontatilanteessa, on nauraminen. Tarinan aikana esiintyy monenlaista naurua ja nauru sijoittuu useaan kohtaan tarinankerronnan aikana. Vaihtelua esiintyy myös sen suhteen, osallistuuko tarinan kertoja nauruun vai ei. Joskus tarinasta huomaa, että nauru on eräänlainen tavoiteltu lopputulos, jolloin nauru sijoittuukin tarinan kliimaksiin. Nauru on kuitenkin yleistä myös muissa tarinan vaiheissa. Nauru on selvästi tarttuvaa, ja usein nauramiseen osallistuukin useampi kuin yksi henkilö, riippuen tietenkin paikallaolijoiden määrästä. Nauruun yhtymistä voidaankin yleisesti ottaen pitää preferoituna toimintana, ja muiden nauraessa nauramatta pysymistä merkinä ymmärtämättömyydestä naurettavan asian suhteen tai muusta ongelmasta vuorovaikutuksessa (Glenn 2003: 57).

Koska naurua on monenlaista, syntyy taatusti myös eroja siinä, kuinka aktiivista osallistumista vuorovaikutustilanteeseen nauraminen ilmaisee. Olen kuitenkin sijoittanut nauramisen aktiivisuusjatkumon alkupäähän heti minimipalautteiden jälkeen. Tähän vaikuttaa useampikin seikka: Yhtenä merkittävänä asiana pidän naurun yhteistoiminnallista luonnetta, usein nauretaan yhdessä, eikä naurulla tällöin ilmaista niinkään omaa henkilökohtaista kantaa kuin ryhmään kuulumista. Lisäksi, koska nauru yleensä on kerronnallisen tavan tai seikan tavoitteellinen tulos, se on tavallaan vain luonnollinen tapa täyttää sille asetettu tila keskustelussa. Näin ollen naurajan ei naurullaan varsinaisesti osoita omaa aktiivisuuttaan, vaan usein toimii odotusten mukaisesti huomaamattaan.

Olen jakanut tapaukset, joissa tarinan kuuntelijat osallistuvat kerrontatilanteeseen nauraen, kahteen alaluokkaan funktionsa ja aktiivisuutensa perusteella. Ensimmäiseen, eli näin ollen passiivisempaan luokkaan kuuluvat tapaukset, joissa nauru on selvästi osoitus kerrottavan tarinan hauskuudesta. Toisen luokan taas muodostavat aineistoni tapaukset, joissa olen tulkinnut naurun lähinnä tai lisäksi samanmielisyyden osoitukseksi. Nämäkin kaksi luokkaa kuitenkin limittyvät ja sekoittuvat käytännössä, muodostaen pareminkin jatkumon kuin kaksi irrallista ryhmää. Puntaroin luokkien eroja ja yhtäläisyyksiä vielä laajemmin alaluokkien käsittelyn ohessa.

Ongelmalliseksi aineistossani osoittautuvat tapaukset, joissa nauru ei synny niinkään kerrottavan tarinan pohjalta, vaan jonkun muun kuin tarinan kertojan tuottaman, tarinaa koskevan kommentin tai kysymyksen seurauksena. Mielestäni en voi jättää tällaisia tapauksia huomiotta, sillä nekin yhtäläillä rakentavat tarinankerronnan vuorovaikutusta. Olenkin pyrkinyt jaottelemaan myös tällaiset tapaukset edellä mainittuihin alaryhmiin. Lähes aina tarinaa koskevan kommentin tai kysymyksen seurauksena syntynyt nauru lukeutuu ensimmäiseen ryhmään, jossa nauru on reaktiomainen osoitus koetusta hauskuudesta. Voidaan ajatella, että tarinaa koskevan kommentin tai kysymyksen kautta hauskuus kuitenkin linkittyy itse tarinaan, vaikka itse tarina ei naurun laukaisijana toimitakaan.

3.2.1 Nauru reaktiona

Silloin, kun naurulla ilmaistaan yksinomaan aiemmin kerrotusta aineksesta aiheutuvaa huvittuneisuutta, nauru näyttäytyy usein hyvin reaktiomaisena ja spontaanina. Kyseiselle ryhmälle on tyypillistä, että tarinasta on havaittavissa selkeä kliimaksi, joka toimii naurun laukaisijana. Tyypillistä on myös kliimaksia seuraavan naurun paljous. Naurun runsaudesta huolimatta sille on usein havaittavissa kerrontatilanteessa selkeä, tarinan-kertojan asettama paikka.

On myös hyvin tavallista, että tarinankerronnan aikana nauru sekoittuu muihin osallistumistapoihin, joilla vuorovaikutustilanne rakentuu. Esimerkki (3) kuvastaa kuitenkin havainnollisesti tilannetta, jossa nauraminen esiintyy lähes yksinomaisena osallistumistapana. Esimerkissä (3) esiintyvä tarina on sinänsä harvinaislaatuinen, että ympäröivästä keskustelusta ei ole havaittavissa selkää virikettä, josta tarinan voisi ajatella kumpuavan. Tämä ei tietenkään tarkoita sitä, ettei virikettä silti olisi olemassa.

- (3) 21.51.25 Lempinimi
- 01 Elisa: mutta hei mua vähän (.) häirittee (.) ku toi pekan (.) kaveri
 02 jussi (.) niin se sanoo mua aina esaks.
 03 Katja: [hmmhh
 04 Reija: [hehhehe
 05 Heidi: [hmm[mhehe
 06 Elisa: [niin ku mä oon aina sanon- (-) mikä ihmeen lempinimi
 07 se o ja sitte, (.) nyt mä oon kauhukseni huomannu tänään että
 08 ku joku pu- sanonu e[salle jotain sit mä oon ollu sillai, ((kat-
 09 selee ympärilleen))
 10 Reija: [hahha hahhahha HAHHAHA
 11 Heidi: [hahhahhahhahhh
 12 Elisa: [ahahhahhahhahhahhahhahha
 13 Niina: [hahhahhhhehhehhahh että k(h)utsun
 14 k(h)uulee.
 15 Elisa: £mä en oo ikinä tajunnu että se on menny niin mun (.) taka-
 16 raivoon että mä tottelen sitä nimee.£

Esimerkissä (3) Elisa kertoo lempinimeensä liittyvän tarinan. Elisan lisäksi tilanteeseen osallistuvat Katja, Reija, Heidi ja Niina. Elisa aloittaa tarinansa hieman takellellä, hän puhuu selvästi, mutta pitää useita pieniä taukoja. Syytä takeltelevälle alulle on vaikea

päätellä, mutta voisi esimerkiksi ajatella, että koska keskustelu naisten välillä on käynyt aikaisemmin kiivaana, oman puheenvuoron saaminen ja tarinankerronnan onnistuminen ei ole taattua. Näin ollen pienillä tauoilla ikään kuin pysähdyttäisiin varmistamaan, onko vuoron haltuunotto onnistunut ja ovatko muut paikallaolijat kuulolla. Elisan ensimmäinen kertomusosio (r. 1–2) toimiikin alustuksenomaisena pohjustuksena, jonka avulla kiinnitetään muiden osallistujien huomio, mutta myös valmistetaan heitä siihen, että jatkoa tarinaan on vielä luvassa. Alustusosio saa hyvän vastaanoton ja kolme neljästä kuuntelijan roolissa olevista vastaa siihen hyväksyvällä naurahduksella.

Pian alustusosiossa annettu informaatio muuttuu kuitenkin varsin relevantiksi; se mahdollistaa tarinan kliimaksin tunnistamisen ja jopa sen koomisuuden ymmärtämisen. Kun Elisa pääsee jatkamaan tarinaansa, hän saa kerrottua sen lähes loppuun asti, ennen kuin muille paikallaolijoille paljastuu jutun kliimaksi (r. 8), joka synnyttääkin voimakkaan naurureaktion, johon kaikki Elisaa lukuun ottamatta yhtyvät. Vain Niina tuottaa nauruosion päätteeksi kommentin (r.13–14). On vaikea määrittää, kuuluuko Elisan viimeinen puheenvuoro (r. 15–16) osaksi tarinaa, vai onko se kuuntelijoiden remakan naurureaktion johdosta syntynyt lisäys tai yhteenveto.

Esimerkissä (3) tarinan aihealue, miehen nimi naisen lempinimenä, viestii jo sinänsä tarinan humoristisuudesta. Alusta asti kuuntelijoille lienee selvää, että kyseessä ei suinkaan ole tarina, joka edellyttäisi kuuntelijoilta vakavuutta ja perusteltua argumentointia, vaan sopivana ja odotettuna reaktiona on nauru. Kuuntelijan roolissa olevien asennoituminen tähän asetelmaan paljastuu jo ensimmäisestä naurujaksosta, jolloin on esitelty vasta alkuasetelma eikä kliimaksista ole vielä tietoa. Jo alkuasetelma siis herättää kuulijoissa hilpeyttä. Myös esimerkissä (4) nauru on selvästi reaktio kerrotun tarinan hauskuuteen. Ennen esimerkkiä (4) keskustelu on liikkunut horoskooppien ympärillä.

(4) 23.00.38 Osuva horoskooppi

- 01 Ella: mutta silloin (.) mä olin menossa tonne >sinä kesänä<
 02 silloin ku mä menin mattilan mansikkatilalle töihin ni sitte ku
 03 mikä tampereella, <onkse si:ti se lehti semmonen,>
 04 Tero: [o
 05 Heli: [mm mm
 06 Ella: jota jaetaan kaikissa ni siellä oli se joku (.) semmonen päivä
 07 horoskooppi, (-) elämäsi on paskaa [mene vaikka mansikka-

- 08 maalle töihin.]
 09 Tero: [hmyhy heheheh hehheh]
 10 [hehehhh hehehe hehhe
 11 Heli: [hehhehhhehheh mansikk(h)am(h)aalle t(h)öihin, heheh
 12 Tuire: [hahahhahhhahhaahahahha hahahhaa

Esimerkissä (4) on selvästi kyseessä hauska tarina, joka rakentaa paikan ja odotuksen kliimaksia seuraavalle naurulle. Teroa Ellan kertomus alkaa naurattaa jo hieman ennen varsinaista kliimaksia (r. 9), mutta etenkin Helin ja Tuiren voimakas naurureaktio (r. 11 ja 12) näyttäytyy kliimaksin aiheuttamana spontaanina nauruun repeämisenä. Heli toistaa nauruvuoronsa keskellä vielä naurunsekaisesti Ellan tarinan kohokohtaa, joka on Ellan alustuksen (r. 1–2) perusteella tulkittavissa napakymppiin osuneeksi ennustukseksi. Esimerkissä (4) itse tarina on selvästi naurureaktion syntymisen takana.

Kuten jo aikaisemmin olen tuonut ilmi, aineistossani esiintyi myös tapauksia, joissa itse tarina ei synnytä naurureaktiota, vaan sytyke tulee muualta. Esimerkissä (5) tulee ilmi tapaus, jossa sytykkeenä toimii toisen osapuolen tuottama, tarinaa koskeva kommentti, jota käsitellään tarkemmin luvussa 3.3.2. Koska tarinan keskeyttäjänä ja naurun aloittajana toimii itse tarinan sijaan kommentti, sijoittuu esimerkin (5) katkelma varsinaisesti kommentteja käsittelevän luvun alle. Haluan kuitenkin nostaa siitä esille mielenkiintoisia nauruun liittyviä näkökohtia, jotka on selkeyden vuoksi luontevilta esitellä tässä luvussa.

Esimerkissä (5) esiintyvän tarinan avulla Piian on tarkoitus selvittää muille paikallaolijoille tapahtumia, jotka liittyvät aikaisemmin keskustelussa esille tulleeseen henkilöön nimeltään Jukka Haapala. Tarinan tapahtumapaikkana on paikallinen baari Henkka. Naurureaktioiden ymmärtämisen kannalta oleellista on tietää myös, että tarinan kertoja Piia on aikaisemminkin illan aikana kertonut tarinan, jonka hän on aloittanut lähes samoilla sanoilla kuin rivillä 1. Tarinan pituuden takia litteraatiossa esiintyy vain tämän luvun kannalta oleellinen tarinan alkuosa.

- (5) 00.26.10 Välikohtaus baarissa
 01 Piia: mä olin henkassa.
 02 Suvi: nou shit. hahaha

- 03 Piia: [sii:nä sitte ihan avuttomana ihan sillee niiku fiilistelin tälle
04 näin ja sitte, ((äänetöntä naurua))
05 Ulla: [hahahahhahahahaha hahah ((äänetöntä naurua))
06 Suvi: [hahahahhahahahahahaha haha ((äänetöntä naurua))
07 Kaisa: [hahahhaha hahah haaahhahah avutt(h)omana, hahahha
08 Taru: mikä se on miehiään se haapalan jukka,
09 Piia: HILJAA KU MÄ KERRON sulle.
10 Ulla: [k(h)aikki nää jut(h)ut kaikk(h)i nää jut(h)ut alkaa haha vittu
11 ku mä olin henkassa, (.) KU MÄ OLIN HENKASSA, hah
12 hah @mä olin siinä ihan vaan jeee,@ hahahahah
13 Piia: [hahahahhahahha
14 Kaisa: [((lähes äänetöntä naurua))
15 Suvi: [((lähes äänetöntä naurua))
16 Piia: mutta ulla sä tiedät [tän.
17 Ulla: [niin tiiänki niin tiiänki.
18 Piia: olin henkassa ja – –

Esimerkissä (5) naurua esiintyy poikkeuksellisen paljon. Piia aloittaa tarinansa rivillä 1, mutta tarina katkeaa Suvin kommenttiin, joka laukaisee sekä Suvissa itsessään että muissa paikallaolijoissa, lukuun ottamatta tarinan kertojaa Piiaa, voimakkaan naurureaktion. Nauru on melko hiljaista ja sijoittuu päällekkäin Piian seuraavan kerrontavuoron (r. 3–4) kanssa, jonka aikana nauru tarttuu häneenkin. Nauruvuoronsa seassa (r. 7) Kaisa kommentoi Piian kerrontavuoroa toistamalla sieltä sanan *avuttomana*, mikä selvästi pitkittää myös Suvin ja Ullan naurua. Taru, joka ei ole osallistunut nauramiseen, esittää kysymyksen (r. 8), mutta on kuitenkin epäselvää, kenelle kysymys on suunnattu, eikä se saakaan suoranaista vastausta. Piia yrittääkin palata takaisin tarinansa kerrontaan Tarun kysymyksen kautta, mutta tällä kertaa hänet keskeyttää Ullan naurunsekainen kommentti (r. 10–12), joka jälleen saa sekä Piian, Kaisan että Suvin yhtymään nauruun. Naurun laannuttua Piia pääsee vihdoinkin jatkamaan tarinaansa, tai aloittamaan sen (r. 18).

Naurun laukaisijana – tai yllyttäjänä – toimi kolme erilaista kommenttia: Suvin tuottama *nou shit* (r. 2), Kaisan sanoma *avuttomana* (r. 7) sekä Ullan pitempi kommentti (r. 10–12). Olennaista on huomata, kuinka kaikki kolme naurun laukaisseista kommentteista linkittyy kuitenkin itse tarinaan siten, että vaikka kommentit ovat toimineet naurun laukaisijoina, on naurun kohteena lopulta yhtäläillä itse tarina. Kommenttien avulla siis nostetaan tarinasta esiin jotain, konkreettinen kerronnan osa tai kerrottavaan tarinaan liittyvä ominaisuus, jolle sitten varsinaisesti nauretaan. On kuitenkin hieman kyseen-

alaista, nauretaanko tilanteessa tarinan kertojan kanssa, vai itse asiassa kertojalle. Kertaja osallistuu nauramiseen myös itse, mutta vaikuttaa siltä, että naurun kohteena oleva hauska juttu saattaa olla myös itse kertoja (vrt. Glenn 1995: 54–55).

3.2.2 Nauru samanmielisyyden osoittajana

Toisen naurua käsittelevän ryhmän muodostavat tapaukset, joissa olen tulkinut naurun osoittavan samanmielisyyttä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö tähänkin ryhmään kuuluva nauru voisi olla spontaania, sillä mielestäni nauru on aina enemmän tai vähemmän spontaania. Olennaista onkin se, että aiemmin sanotun osoittaminen hauskaksi ei ole naurun ainut funktio, vaan lisäksi sen avulla osoitetaan jonkinasteista samanmielisyyttä. Tämän määritelmän kautta katsottuna esimerkiksi edellisen luvun esimerkissä (3) alustusosion jälkeen esiintyvät Katjan, Reijan ja Heidin tuottamat naurahdukset (r. 3, 4 ja 5) voisi tulkita myös samanmielisyyden osoitukseksi. Kuuntelijan roolissa olevat naiset ovat siis samaa mieltä siitä, että Elisan riveillä 1 ja 2 esittämä tilanne, eli hänestä käytettävä miehen nimi, voi hyvinkin tuntua häiritsevältä. Aktiivisuuden jatkumolla asetan tämän osallistumistyyppin nauru reaktiona -tyyppiä aktiivisemmaksi, sillä naurun toimiessa myös samanmielisyyden osoittajana sillä on enemmän funktioita, joiden täyttämisen voidaan ajatella vaativan enemmän aktiivisuutta.

Samanimielisyyden osoittaminen naurun avulla tulee vielä selkeämmin ilmi seuraavan esimerkin kautta. Esimerkki (6) käsittelee tapausta, jossa tarinan aihepiiri näyttäytyy vakavana, ja naurureaktio syntyy vain ja vasta kliimaksissa. Ennen näytteenä olevaa katkelmaa Jenni, Siiri ja Jaana ovat keskustelleet naisvaltaisista työpaikoista ja naisten tavasta puhua jatkuvasti pahaa toisistaan.

- (6) 20.55.15 Ärsyttävä työkaveri
- 01 Jenni: Niin kyllä määkin jauhan paskaa semmosista jotka oikeesti
02 niinku, (2.1) oikeesti niinku tekee mulle halla[a tai muuten,
03 Siiri: [mm.
04 Jaana: nii,=
05 Siiri: =mm.
06 Jenni: ni- muuten niitten työtavoissa on jotain >siis niinku< meillon
07 yks sellanen joka nyt tulee ihanasti tohon meidän osastolle
08 josson tosi kiire siinä pitäs niinku oikeesti koko ajan painaa

- 09 hommaa niin sen tärkein tavote tuolla töissä on vaan sosiaa-
 10 lisoitua.
 11 Jaana: [mm.]
 12 Siiri: [mmh.]
 13 Jenni: se käy kaikkien kans vaihtaan kuulumisia (.) jossei sillo
 14 mitää töitä,
 15 Siiri: mm.
 16 Jenni: nii nytki yks päivä >se oli siel- polillabralla sielloli
 17 sellanen< iso pöytä niin se makas selällään siellä pö[ydällä,
 18 Jaana: [hheh-
 19 hehheh heh
 20 Siiri: [hhmeh
 21 hehhe[heh
 22 Jenni: [ja surffaili kännykällä netissä.
 23 Siiri: hahaha
 24 Jenni: et mä oon niinku tosi innoissani et se tulee siihe meille?

Esimerkissä (6) Jenni kertoo tarinan ärsyttävästä työkaverista ja hänen käyttäytymisestään työpaikalla. Tarinan alustuksena toimii yleistävämpi jakso, jossa Jenni tekee selväksi, että hän itse ei sorru aikaisemmin keskusteltuun pahan puhumiseen, ellei kyseessä ole hänen työskentelyään häiritsevä henkilö. Alustus saa hyväksynnän sekä Siiriltä että Jaanalta dialogipartikkelin muodossa, jonka jälkeen Jenni aloittaa tarkemman taupauskertomuksen. Jenniä kannustetaan tarinan jatkamiseen säännöllisesti minimipalautteilla (r. 11, 12 ja 15), kunnes Jenni pääsee tarinassaan kohtaan rivin 17 lopussa, joka laukaisee molemmissa kuuntelijoissa naurureaktion.

Naurun sijoittumiseen pelkästään tarinan loppuun vaikuttaa varmasti tarinan aiheen vakavuus. Alustuksen mukaan Jennin tarinassa esiintyy henkilö, jonka toiminta tai työtap *tekee hallaa*, eli aiheuttaa vaikeuksia Jennille itselleen. Tarinan kuuntelijat suhtautuvat tilanteeseen sen vaatimalla vakavuudella; alustuksen perusteellahan kyseessä on tilanne, jossa toinen työntekijä vaikeuttaa Jennin jokapäiväistä työskentelyä. Tarinan edetessä kuitenkin selviää, että kyse on sosialisoitumisesta, jota ei voida pitää kovinkaan vakavana rikkeenä. Tarina saa kuitenkin humoristisen käänteen vasta, kun Jenni kertoo tarinan päähenkilön, eli ärsyttävän työkaverin, maanneen kesken työpäivän pöydällä.

Kertojan roolissa oleva Jenni on itse koko tarinan ajan vakava, eikä ota osaa nauruun silloinkaan, kun muut siihen ryhtyvät. Ei siis olekaan varmaa, onko nauru tässä tapauk-

sessä odotettu reaktio, vai olisiko naurun sijaan kaivattu esimerkiksi tuhtumuksen osoitusta. Joka tapauksessa mielikuvaa aikuisesta ihmisestä makaamassa selällään pöydällä kesken työpäivän voidaan yleisesti pitää hilpeyttä herättävänä näkynä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että tarinan kuuntelijat olisivat naurulla ilmaisseet ymmärrystään ärsyttävää työkaveria kohtaan. Pikemminkin nauru on ymmärrettävissä siten, että sen avulla kuuntelijat osoittavat pitävänsä ärsyttävän työkaverin toimintaa naurunalaisena esimerkiksi sen kohtuuttomuuden tai epäasiallisuuden vuoksi, ja osoittavat naurulla tukensa ja samanmielisyytensä tarinan kertojaa kohtaan.

3.3 Tarinaan liittyvät kommentit

Tarinaan liittyvät kommentit on jaoteltu kahteen ryhmään sen mukaan, asettuvatko ne kerrotun tarinan kanssa samanlinjaiseksi vai erilinjaiseksi. Ajatusta siitä, kuinka tuotetut lausumat asettuvat tiettyyn linjaan (engl. *align*) aiemman keskustelun kanssa on kehittänyt mm. Du Bois (2007: 163): Ajattelun taustalla on muodostelma, jonka keskustelun osallistujat muodostavat toistensa ja puheenaiheena olevan kohteen välille. Ensimmäinen puhuja, omassa tutkimuksessani tarinan kertoja, ilmaisee asennoitumisensa omassa puheenvuorossaan. Toinen osallistuja, eli tässä tapauksessa tarinan kuuntelija tai kuuntelijat, asettuvat puheenvuoronsa kautta johonkin linjaan tämän asenteen kanssa. Asettuminen voi olla eri- tai samanlinjaista (käsitteiden suomenkielisiä nimityksiä on käyttänyt esim. Raevaara 2004: 538, 541).

Samanlinjaisuuden ilmaiseminen siis vahvistaa jonkinlaista solidaarista sidettä kun taas erilinjaisuus uhkaa sitä. Omaa tutkimustani ajatellen on olennaista huomioida, että tarinoiden kommentointi on vapaaehtoista; näin ollen myös samanlinjaisuuden tai erilinjaisuuden tuominen esille on valinnaista. Koska erilinjaisuus näyttäytyy usein preferoimattomana toimintana (Raevaara 2004: 541), ei ole yllättävää, että erilinjaisia kommentteja tuotetaan samanlinjaisia vähemmän.

Aktiivisuuden jatkumolla tapahtuu jonkinlainen taitekohta samanlinjaisten ja erilinjaisien kommenttien välissä. Saavutetaan puoliväli, jonka passiivisemmalle puolelle sijoit-

tuvat aikaisemmin käsitellyt minimipalautteet ja nauru sekä seuraavaksi käsiteltävät samanlinjaiset kommentit. Puolivälin aktiivisemmalle puolelle taas sijoittuvat seuraavissa luvuissa esiin tulevat erilinjaiset kommentit, tarinaa koskevat kysymykset sekä yhdessä kerrotut tarinat. Vaikka puoliväli on sinänsä konkreettinen analyysiluvun ulkoisen rakenteen tasolla, se on huomattava ennen kaikkea analyysin sisäisen rakenteen tasolla. Ulkoisesti analyysini jakautuu siis viiteen lukuun, joista keskimmäisenä on käsillä oleva kommentteihin keskittyvä luku. Tämä luku jakautuu edelleen kahtia, jolloin muodostuu keskikohta ulkoisen rakenteen tasolla.

Sisäisen rakenteen puoliväli on kuitenkin mielenkiintoisempi, ja ennen kaikkea olennaisempi. Puolivälin passiivisemmalla puolella tilanteen hallinta on ollut kertojalla ja kuuntelijan käytös on säilynyt melko passiivisena. Aktiivisemmalla puoliskolla tilanne kuitenkin muuttuu; kuuntelija ottaa osallistuvamman roolin, johon tarinan kertojan on mukauduttava entistä enemmän. Taitekohdan jälkeen kuuntelija ei enää tyydykään myötäilevään osaansa, vaan pyrkii jatkuvasti aktiivisemmin rakentamaan tarinankerrontatilannetta.

3.3.1 Samanlinjaiset kommentit

Samanlinjaisilla kommentteilla kuuntelija osoittaa siis asettuvansa tarinan kertojan kanssa samaan linjaan. Aineistossani esiintyvistä kommentteista löytyikin heterogeeninen joukko tapoja, joilla tätä samanlinjaisuutta ilmaistiin. Ensimmäisenä esittelen esimerkin avulla kommenttityypin, jolla kommentoija ilmaisee voimakkaasti samanlinjaisuuttaan tarinan kertojan kanssa ilmaisemalla yhtyvänsä kertojan tunnetilaan. Hetkeä aikaisemmin on yhdessä vitsailtu yhden paikallaolijan mahdollisesta raskaudesta. Tämän jälkeen Suvi, Matti ja Eeva jäävät tilanteeseen keskenään ja Suvi aloittaa aiheeseen liittyvän omakohtaisen tarinansa, joka tulee esille esimerkissä (7).

- (7) 20.52.34 Huhut liikkuu
 01 Suvi: No hei meillä alko heti töissä heti huhut likkuun ku, (1.0)
 02 meillä piti kav[eriporokan- k(h)averiporukanhah (.) kesken
 03 Matti: [oisit paksuna.
 04 Suvi: järjestää sellane (.) pikkujouluristeily tai siis se järjestyykin?
 05 Eeva: [m,
 06 Suvi: [ja mä olin ilmottautunu sinne että joo joo mää tuun ja sitte

07 no (.) mulle tuliki niinku menoo sille viikollopulle mä ilmo-
 08 tinki että mä en pääsekään[ni yks niistä tuli kysyyn multa et
 09 Eeva: [mm.
 10 Suvi: °mitä- me puhuttiin tuolla ruokalassa et ooksä raskaana[ku
 11 sä et]lähe sinne laivalle?°=
 12 Eeva: [voi
 13 yittu,] =mä [inhoon tollasia ihmisiä.
 14 Suvi: [JOO (.) PISTÄ HUUHU
 15 LIIKKEELLE,

Esimerkissä (7) Suvi aloittaa tarinansa kertomalla työpaikallaan liikkuvista huhuista, mutta hän ei pääse alkua pitemmälle, ennen kuin Matti esittää päällekkäispuhunta arvauksensa huhujen aiheesta (r. 3). Vaikka myöhemmin käy ilmi, että Matin arvaus on osunut oikeaan, Suvi ei ota Matin ehdotukseen kantaa, vaan jatkaa tarinaansa. On kuitenkin selvää, ettei Matin arvaus ole jäänyt Suvilta kuulematta, minkä voi päätellä Matin vuoron alle jääneen sanan *kaveriporukan* toistosta sekä puheeseen sekoittuvasta nauhduksesta (r. 2).

Suvi jatkaa tarinaansa Eevan kannustavien minimipalautteiden (r. 5 ja 9) säestämänä, kunnes tarina saavuttaa kliimaksin (r. 10–11). Kliimaksissa käy ilmi, että Matin arvaus oli osunut oikeaan ja huhujen kohteena oli nimenomaan Suvin mahdollinen raskaus. Suvi esittää kuitenkin asian uutena tietona, eikä ota huomioon Matin aikaisempaa arvausta. Eeva reagoi tarinan käänteeseen välittömästi, ja tuottaa tuohtumustaan osoittavan kommentin, jonka alkuosa ilmenee päällekkäispuhunta Suvin tarinan kanssa (r. 12–13). Ilmeisesti Suvi ei kuitenkaan ole ihan vielä valmis, vaan jatkaa vielä tarinaansa aikaisempaa äänekkäämmin (r. 14–15), ettei tarinan loppu jäisi Eevan kommentin takia kuulematta. Äänenvoimakkuuden korottaminen voidaan tosin nähdä myös keinona korostaa vuoron ilmaisemaa ärsyyntymistä.

Vaikka Eevan kommentti vaikuttaa melko aggressiiviselta, pidän sitä samanlinjaisena, sillä mielestäni kommentin avulla Eeva ikään kuin tekee Suvin tarinan relevantiksi. Suvin tarinan takana on varmasti jonkinlainen motiivi, joka tekee tarinasta mielenkiintoisen. Tulkitsen Eevan kommentin osoituksena siitä, että Eeva on ajatellut tarinan idean olevan nimenomaan ärsyttävissä ihmisissä, jotka tekevät pikaisia johtopäätöksiä huonoin perustein. Eevan kommentti on siis samanlinjainen tämän ajatuksen kanssa.

Eevan kommenttia voi pitää kuitenkin melko rohkeana, sillä hänellä ei mitä ilmeisimmin ole tarkempaa tietoa juoruajista eikä Suvin suhteesta heihin. Näin ollen ilmoittautuminen tällaisten ihmisten vihaajaksi on melko riskialtista, etenkin kun Suvi on tarinan alussa tehnyt selväksi, että kyse on kaveriporukasta, eikä vain satunnaisesta joukosta kollegoita. Kommenttia ei kuitenkaan mitä ilmeisimmin ole tarkoitettu henkilökohtaiseksi eikä Suvi näytä pitävän kommenttia epäasiallisena. Näin ollen vaikutta siltä, että Eeva näyttää tulkinneen Suvin motiivit oikein ja tarinan tarkoituksena oli nimenomaan päivitellä työkavereiden pikaisia johtopäätöksiä.

Toisenlaisen samanlinjaisuutta ilmaisevan kommenttityypin esittelen kahden esimerkin kautta, joissa molemmissa kommentoija ilmaisee kykynsä samastua tarinassa ilmenevään tilanteeseen. Tämä tapahtuu kommentoijan tuottamien, tarinaa täydentävien lausumien avulla. Esimerkkien samanlinjaisuudessa on kuitenkin havaittavissa eroavaisuuksia sekä laadullisesti että määrällisesti. Esittelen esimerkin (8) ensin, sillä siinä samanlinjaisuus on tulkintani mukaan puhtaampaa, kun esimerkki (9) taas sijoittuu aavisituksen verran luontevammin lähemmäksi seuraavaa luokkaa, eli erilinjaisia kommentteja.

Ennen esimerkissä (8) esiintyvää tarinaa keskustelu on pyörinyt alkoholin kulutusta mittaavien kaavakkeiden ympärillä, ja paikallaolijat ovat kertoneet kokemuksistaan lomakkeisiin liittyen sekä niiden täyttäjinä että täytättäjinä. Iida on jo aikaisemmin maininnut äskettäin täyttämästään kaavakkeesta, mutta palaa siihen uudelleen esimerkin (8) tarinassa. Kyseinen esimerkki ei edusta tarinaa prototyypisimmillään. Olen kuitenkin tulkinnut sen sellaiseksi sillä perusteella, että mielestäni Iidan vuorot muodostavat tarinan tilanteesta, jossa hänen on pyydetty täyttää alkoholinkäyttöään koskeva kaavake, ja tarinassa hän tuo ikään kuin ilmi täyttöhetkellä läpikäymiään ajatuksia.

- (8) 22.10.42 Alkoholikysely
 01 Iida: Mutta mitä ne luulee siellä työterveydessä jos ne (.) pyytää
 02 mua täyttään sen kaavakkeen että täy- täytä tää niin katotaan
 03 että ooksä kelponen tähän toimeen. ni joo[mä käy- viis- viis
 04 Veera: [vedän perseet joka
 05 päivä. hehhe]
 06 Iida: kertaa viikossa] (.) niin paljon että sammun. [nii joo suo-

- 07 Veera: [hahahah
 08 Iida: eiku <puollan> (.) olet sopiva tähän toimeen.
 09 Veera: tää on sun paikka.

Esimerkissä (8) Iida esittelee tilanteen, jossa hän on itse vastikään ollut: työterveyden työntekijä on pyytänyt Iidaa täyttämään tämän alkoholinkäyttöä koskevan kaavakkeen, jonka perusteella määritellään Iidan mahdollisuudet uuden työpaikan suhteen. Tarinassa Iida kyseenalaistaa kyselykaavakkeen järkevyyden parodioimalla vastausvaihtoehtoja, joita kukaan tilanteessa olija tuskin valitsisi todellisesta asiantilasta riippumatta (r. 3 ja 6). Mielenkiintoista on, että Veera tuottaa myös kyselykaavaketta parodioivan kommenttinsa (r. 4–5) päällekkäin Iidan kerronnan kanssa, mutta molemmat aloittavat parodioinnin samaan aikaan toisistaan tietämättä. Sekä Iida että Veera ehdottavat kyselykaavakkeeseen melko äärimmäistä vastausvaihtoehtoa, tosin Veeran kommentti on tyylliltään todelliseen kaavakkeeseen sopimaton, kun taas Iida osoittaa tietämyksensä kyseisestä kaavakkeesta ja sen vastausvaihtoehdoista käyttämällä todennäköisesti todellisista vaihtoehdoista koottua vastausta. Tyyllillisestä erosta huolimatta Veeran kommentti on siis hyvinkin samanlinjainen Iidan tarinan kanssa.

Iidan parodioivaan osioon liittyy vielä työterveyshoitajan epätodennäköinen reagointi runsaasta alkoholinkäytöstä viestivään vastaukseen (r. 6–7). Lopuksi Veera esittää kommentin (r. 9), jonka sisältö vastaa jälleen hyvin Iidan kerrontavuorossa ilmennyttä tilannetta, mutta tyyli on epävirallisempi. Veeran kommenttien samanlinjaisuus perustuu ennen kaikkea siihen, että niiden avulla hän antaa ymmärtää olevansa Iidan kanssa niin sanotusti samalla aaltopituudella ja ymmärtävänsä tapaa, jolla Iida tarinaansa rakentaa. Veera ei siis eksplisiittisesti tuo ilmi, että hänenkään mielestä alkoholinkäyttöä kartoittavista kyselykaavakkeista ei voi tehdä luotettavia johtopäätöksiä etenkin Iidan kuvailemassa tilanteessa, jossa vastauksilla voi olla konkreettista vaikutusta tärkeisiin asioihin. Kuitenkin kaikki tämä on jollain tavalla luettavissa Veeran kommentteista, joiden avulla hän ikään kuin ilmaisee kykenevänsä asettumaan Iidan tilanteeseen.

Samankaltainen tapaus ilmenee myös esimerkissä (9). Paikallaolijat ovat vaihtaneet kokemuksiin liittyen henkilöllisyystodistuksen tarkastamiseen alkoholijuomien ostamisen yhteydessä. On myös pohdittu syitä siihen, miksi toisilta henkilöllisyys tarkiste-

taan useammin kuin toisilta. Tähän liittyen Anne kertoo esimerkissä (9) lyhyen tarinan liittyen omaan käyttäytymiseensä alkoholia ostaessaan.

- (9) 21.58.47 Alkon kassalla
 01 Anne: mutta sitte välillä on niinku sillai (.) miks menee alkon
 02 kassalle sen näkösenä niinku olis joku seittämänt(h)oista
 03 sillai n(h)iinku, [hahahah
 04 Linda: [hähhhäähah hahaha
 05 Raija: [hahahahha niin sill- kysyykö eikö kysy
 06 kysyy-
 07 Anne: @saanko mää nyt ostaa nää juomat?@

Esimerkissä (9) Annen kertoma tarina liittyy käyttäytymiseen Alkon kassalla. Annen kerrontavuoroista (r. 1–3 ja 7) käy ilmi, että välillä Alkossa asioiminen aiheuttaa Annessa epävarmuutta, ja vaikka vuosia täysi-ikäistymisestä on kulunut jo useampi, ei ostoksia voi suorittaa hyvällä omallatunnolla. Annen ensimmäinen kerrontavuoro (r. 1–3) aiheuttaa Annessa itsessä sekä Lindassa ja Raijassa naurureaktion. Nauruvuoronsa loppuksi Raija esittää tarinaa koskevan kommentin (r. 5–6), jonka avulla hän osoittaa kykynsä samastua Annen esittämään tilanteeseen. Raijan kommentin alkuosa *niin sill*-viestii, että Annen kuvailema tilanne on Raijalle tuttu. Kommentin jatko-osa, jossa arvuutellaan sitä, kysyykö Alkon myyjä henkilöllisyystodistusta vai eikö, esittäytyy kuvuksena Raijan omista ajatuksista kyseisessä tilanteessa, joihin hän oletettavasti kuvittelee myös tarinan kertojan Annen yhtyvän.

Raijan tulkinnan mukaan syy Alkossa asioinnin epävarmuuteen näyttäisi siis olevan nimenomaan tietämättömyys siitä, tarkistetaanko henkilöllisyys vai ei. Anne lopettaa tarinansa sitaatinomaisesti hieman piipittävällä äänellä (r. 7). Annen lopetusvuoro kuitenkin viestii siitä, että Annelle epävarmuuden tunteen aiheuttaisi tietämättömyys siitä, onko hänellä lupa ostaa alkoholia. *Saada*-verbi toimii siis merkityksessä *olla lupa*. Näin ollen syntyykin yllättävä ristiriita Raijan kommentin ja Annen lopetuksen välille. Raijan tulkinnasta poiketen Annelle hermostusta ei aiheutakaan tietämättömyys henkilöllisyystodistuksen tarkistamiseen liittyen, vaan pikemminkin pelko ostosten luvallisuudesta, tosin ei ehkä niinkään lain vaan paremminkin moraalin puitteissa. Raija siis asettuu ehkä enemmän Annen esittelemään seitsemäntoista vuotiaan rooliin; alaikäisenä Alkossa asioinnissa ratkaisevaa olisi nimenomaan henkilöllisyyden tarkastaminen, sillä seitse-

mäntöistavuotiaalle ostosten tekeminen ei missään tapauksessa olisi luvallista. Anne ei kuitenkaan esitä Raijan kommentista varsinaisesti poikkeavaa tietoa, joten tarinan lopeutuksesta huolimatta Raijan kommentin samanlinjaisuus säilyy.

Kuten esitellyistä esimerkeistäkin tulee ilmi, jokainen kommentti on yksilötapaus, joka syntyy tulkintana sen hetkisestä vuorovaikutustilanteesta. Yhteistä on kuitenkin se, kuinka samanlinjaisten kommenttien tuottaminen tuo esille kuuntelijan roolissa olevan henkilön kannan, joka on samassa linjassa tarinan kertojan kanssa. Näin ollen kommentoija pyrkii vuorojensa avulla aktiivisesti rakentamaan solidaarista sidettä kertojan kanssa; kommentin kautta ikään kuin ilmaistaan tukea ja ymmärrystä. Vaikka kommentoija toimii aktiivisena tilanteen rakentajana, hän ei kuitenkaan pyri muuttamaan sitä vaan tilanteen hallinta säilyy tarinan kertojalla. Sen sijaa siirryttäessä seuraavaan ryhmään, eli erilinjaisiin kommentteihin, kommentoijan aktiivisuus lisääntyy merkittävästi, mikä ilmenee kerrontatilanteen muovaamisena tai jopa kyseenalaistamisena.

3.3.2 Erilinjaiset kommentit

Erilinjaiset kommentit ovat aineistossani harvinaisia, mutta sitäkin kiinnostavampia. Seuraavien esimerkkien kautta luotu läpileikkaus kyseiseen ryhmään tuo mielestäni hyvin esille keskustelussa jatkuvasti ilmenevät hienovaraiset jännitteet ja implikaatiot, sekä niiden vaikutuksen vuorovaikutuksen rakentumiseen. Esimerkkiä (10) on käsitelty jo aikaisemmin naurun näkökulmasta. Kyseinen esimerkki toimii kuitenkin myös mielenkiintoisena lähtökohtana erilinjaisien kommenttien tarkastelulle. Kuten jo luvussa 3.2.1 käy ilmi, esimerkissä (10) Piian tarkoituksena on selvittää muille paikallaolijoille paikalliseen baariin sijoittuvia tapahtumia, jotka liittyvät keskustelussa esiin tulleeseen Jukka Haapalaan.

- (10) 00.26.10 Välikohtaus baarissa
- 01 Piia: mä olin henkassa.
- 02 Suvi: nou shit. hahhaha
- 03 Piia: [sii:nä sitte ihan avuttomana ihan sillee niiku filistelini tälle
- 04 näin ja sitte, ((äänetöntä naurua))
- 05 Ulla: [hahahahhahahahahaha hahah ((äänetöntä naurua))
- 06 Suvi: [hahahahhahahahahaha haha ((äänetöntä naurua))
- 07 Kaisa: [hahahhaha hahah haaahhahah avutt(h)omana, hahahha

- 08 Taru: mikä se on miehiään se haapalan jukka,
 09 Piia: HILJAA KU MÄ KERRON sulle.
 10 Ulla: [k(h)aikki nää jut(h)ut kaikk(h)i nää jut(h)ut alkaa haha vittu
 11 ku mä olin henkassa, (.) KU MÄ OLIN HENKASSA, hah
 12 hah @mä olin siinä ihan vaan jeee,@ hahahahah
 13 Piia: [hahahahhahaha
 14 Kaisa: [((lähes äänetöntä naurua))
 15 Suvi: [((lähes äänetöntä naurua))
 16 Piia: mutta ulla sä tiedät [tän.
 17 Ulla: [niin tiianki niin tiianki.
 18 Piia: olin henkassa ja – –

Koska katkelman rakentumista on eritelty pääpiirteittäin jo luvussa 3.3.1, keskityn tässä luvussa vain esimerkissä esiintyvien kommenttien tarkempaan tarkasteluun. Suvi katkaisee siis ensimmäisenä Piian kerronnan kommentilla *nou shit* (r. 2), jonka jälkeen sekä Suvi että muut paikalla olijat, Tarua lukuun ottamatta, alkavat nauraa. Yleensä ilmausta *no shit* käytetään ilmaisemaan ihmetystä ja sen suomenkielisenä vastineena toimii esimerkiksi ilmaus *ihanko totta* (Kotimaisten kielten tutkimuskeskus ja Kielikone Oy 2012), mutta esimerkissä (10) ilmauksen käyttö vaikuttaa sarkastiselta. Kommentin avulla Suvi pyrkiikin mitä ilmeisimmin viestimään, että paikallinen baari tarinan tapahtumapaikkana ei tule hänelle, tai ehkä yleisesti kenellekään yllätyksenä. Voidaan varmasti esittää useampiakin tulkintoja siitä, millaista solidaarisuutta kyseinen kommentti ilmaisee. Itse luokittelen kommentin erilinjaiseksi, sillä mielestäni se asettaa tarinan kertojan lievästi negatiiviseen valoon; jos kertojan oleskelu baarissa ei tule kenellekään yllätyksenä, voidaan päätellä, että kyseinen henkilö oleskelee siellä paljonkin, mikä taas on omiaan muodostamaan myös negatiivissävytteisiä implikaatioita. Esimerkissä (10) kyseiseen kommenttiin ei mitään ilmeisimmin suhtauduta lähimainkaan näin vakavasti, mutta se ei tarkoita, etteikö näitä implikaatioita olisi olemassa.

Toinen kommentti, johon haluan kiinnittää huomiota, on Ullan vuoro riveillä 10–12. Periaatteessa Ullan kommentti on hyvin samanlinjainen Tarun aikaisemman kommentin (r. 2) kanssa, tai nimenomaan samalla tavalla erilinjainen Piian tarinankerronnan kanssa. Ullan kommentissa tulee eksplisiittisemmin esiin se tieto, että kyseessä oleva tarina ei ole Piian kertomista tarinoista suinkaan ensimmäinen, joka sijoittuu tarinan alussa mainittuun baariin.

Kommentti sisältää kuitenkin myös tietoa Piian tavasta kertoa tarinoitaan; se sisältää kiroilua, toistoa ja kovaan ääneen lausutun osan. Näin ollen muille paikallaolijoille syntyy negatiivisia implikaatioita myös Piista tarinoiden kertojana. Tosin kiroilua lukuun ottamatta Ullan kommentti ei anna kovinkaan ristiriitaista informaatiota meneillään olevan tarinan kulusta. Myös kommentin loppuosan muodostava lainausmainen osa *mä olin siinä ihan vaan jeee* (r. 12), on todennäköisesti toisinto Piian hetkeä aikaisemmin tuottamasta kerrontavuorosta *sii:nä sitte ihan avuttomana ihan sillee niiku fiilistelin tällee näin* (r. 3–4). Kommenttinsa avulla Ulla asettaakin Piian tavallaan naurunalaiseksi, mikä ilmenee myös muiden kuuntelijoiden voimakkaassa naurureaktiossa. Myös Piia osallistuu nauramiseen, mikä viestii omalta osaltaan siitä, ettei kommentti erilinjaisesta aineksestaan huolimatta ole aiheuttanut mielipahaa. Kommentin erilinjaisuudesta viestii tavallaan myös se, että kommentti ei tue tarinan kerrontaa ja sen etenemistä, vaan koskee tarinan kannalta epärelevanttia aihetta ja vie näin myös muiden kuuntelijoiden huomion itse tarinan juonesta.

Jos esimerkissä (10) erilinjaisuus oli implisiittistä, esimerkissä (11) se ilmenee huomattavasti eksplisiittisemmin. Ennen esimerkin (11) tarinaa paikallaolijoille on lämmitetty mikrossa syötävää, mutta mikron epätasaisesta toiminnasta johtuen ruuan kuumuden suhteen ilmenee suurta vaihtelua. Kaisalla on aikaisempaakin kokemusta epätasaisesti lämmittävästä mikrosta, jonka hän tuo esille esimerkin (11) tarinassa.

(11) 21.29.14 Tacot mikrossa

- 01 Kaisa: mä kerran lämmitin (.) tota tomin vanhas mikrossa mis- mikä
 02 ei pyöriny niin noita tako (.) taskuja.
 03 Tomi: <pyöri> kyllä mutta sä sä olit vaan ase-
 04 Kaisa: eiku pöyrikse?
 05 Tomi: pyöri kyllä mu[tta sä olit asetellu ne sillai että (.) se ei pyöri.
 06 Kaisa: [ai no se pyöri vaan ihan keskellä hehehhe
 07 Kimmo: (--)
 08 Kaisa: niin no se oli vaan siinä ihan keskellä ni siihen oli palanu
 09 reikä läpi niistä [(.) takoista siihen (.) keskelle=
 10 Tomi: [ni
 11 Kimmo: [amh mh mh mh
 12 Kaisa: [=sellanen musta joka haisi sitte niin vitun pahalle
 13 Kimmo: iha hyvä mikro hehhe

Esimerkissä (11) Kaisa toimii tarinan kertojana. Tarinan aloituksesta (r. 1–2) käy ilmi, että Kaisa on aikaisemmin lämmittänyt Tomin mikrossa tacokuoria. Lisäksi Kaisan puheenvuorosta käy ilmi, että kyseisessä mikrossa ei ollut pohjalla pyörivää alustaa, kuten uusissa mikroissa on. Kommenttiin sisältyvä adjektiivi *vanha* sekä vanhanaikaisiin mikroihin liittyvä pyörivän alusta puute vahvistavat yhdessä mielikuvaa Tomin mikron vanhuudesta. Tähän liittyen Tomi aloittaa erilinjaisen kommenttinsa (r. 3), joka koskee edeltävän vuoron totuudellisuutta, tässä tapauksessa Kaisan väitettä, että Tomin mikrossa ei olisi ollut pyörivää alustaa. Kaisan tämän jälkeen esittämästä kysymyksestä (r. 4) päätellen tieto tulee hänelle yllätyksenä, mutta hän ei kuitenkaan lähde kiistelemään asiasta.

Tomi toistaa kommenttinsa rivillä 5, tällä kertaa kokonaisena. Tomin kommentista huomaa, että hän on tietoinen siitä nimenomaisesta tapahtumasta, jota Kaisan tarina koskee, sekä tarinan kliimaksista, eli tacokuoriin palaneesta reiästä. Tomin kommentista käykin mielenkiintoisesti ilmi, kuinka hän siirtää syyn taco-taskujen palamisesta mikronsa harteilta Kaisalle; syynä ei siis ollutkaan vanhanaikainen mikro, vaan tapa, jolla Kaisa oli tacokuoret mikroon sijoitellut. Tomin kommentti on siis erilinjainen Kaisan tarinan kanssa, sillä se kyseenalaistaa sen totuudellisuuden. Kaisan päästyä lopulta tarinan loppuun kuuntelijan roolissa oleva Kimmo tuottaa vielä tarinaa koskevan kommentin (r. 13). Tulkitseen Kimmon kommentin sarkastiseksi; hän ei siis kommentoi mikron todellista hyvyttä vaan kyseenalaistaa sen. Tomin aiemmasta kommentista (r. 3 ja 5) huolimatta Kimmo näyttää siis edelleen syyttävän tacokuorten palamisesta nimenomaan mikroa ja sen toimivuutta, eikä Kaisaa, jonka harteille Tomi oli pyrkinyt syyn vierittämään. Näin ollen Kimmon kommentti näyttäisi olevan samanlinjainen Kaisan alkupe räisen tarinan kanssa, jossa epäonnistumisen syynä oli mikron toiminta, mutta erilinjainen Tomin kommentin kanssa.

Aikaisemmista esimerkeistä on käynyt ilmi, kuinka erilinjaisuus voi ilmetä hyvin impliisiittisesti ja huomattavasti eksplisiittisemmin. Seuraavassa esimerkissäkin erilinjaisuus on melko eksplisiittistä, mutta sen kohteena ei ole tarinan totuudellisuus, vaan koko tarinan aiheen mielekkyys. Esimerkin (12) avulla käy myös ilmi, miten erilinjaisuus voi olla varauksellista. Ennen esimerkin (12) tarinaa seurueessa on keskusteltu sekä opiske-

lijoiden että ohjaajien kyseenalaisesta käytöksestä työharjoitteluiden aikana. On myös pohdittu opiskelijoiden asemaa ja heidän osakseen saamaa kohtelua. Tämän jälkeen Sini aloittaa tarinansa tilanteen huomioon ottaen arkaluontoisesta aiheesta.

- (12) 21.04.50 Kaikkietävä harjoittelija
- 01 Sini: mun täytyy kyllä itekki myöntää mut- mulla (.) se (.) se
 02 opiskelija oli niin raivostuttava mulla tuli siihen asemalle
 03 sellanen opiskelija että (.) se on oikeesti semmosta,
 04 Heli: mullon tällä hetkellä kaikki sympatiat opiskelijoiden puolella.
 05 Kaija: [niin mullaki. hahahah
 06 Sini: [joo mutta se on oikeesti se meidän homma on niinku sellas-
 07 ta että sitä ei opeteta tuolla meidän koulussa, [mä tiedän=
 08 Heli: [mm.
 09 Sini: =sen ihan hyvin ku siitä ei oo kauheen pitkä aika kuitenkaa
 10 ku mä oon ite siellä ollu.
 11 Heli: mm.
 12 Sini: ni se oli just semmonen (.) sen äiti oli laboratorionhoitaja
 13 niin se ties jo kaikesta kaiken?
 14 Heli: aijaa,
 15 Sini: se niinku sano kaikki semmosena et- hän tietää tän ja kaikki
 16 [kaikki IHAN TOTUUKSINA?
 17 Kaija: [se o joku vitun reija pakkala kakkala saatana.
 18 Sini: sit se istu siinä mun vieressä ja katteli ku mä pipetoin,
 19 Heli: mm?
 20 Sini: ni se <se kysy multa> että mi- (1.0) miten sä oot niinku
 21 päässy tähä hommaan (--) haista ny vittu
 22 Heli: nii (.) siis tommosta siis tommosta mä en kyllä hyväksy
 23 opiskelijoilta --

Esimerkissä (12) Sini toimii tarinan kertojana. Heti tarinan aloituksessa (r. 1–3) tulee esille, että Sinin *täytyy myöntää* jotain, hänellä on siis jotain tunnustettavaa. Sanaa *myöntää* voidaan käyttää merkityksessä *tunnustaa* esimerkiksi sellaisessa yhteydessä kuin ”*Olen syyllinen*”, *myönsi poika* (Kotimaisten kielten tutkimuskeskus ja Kielikone Oy 2012). Myöntäminen implikoi siis jonkun mahdollisesti paheksuttavan käytöksen tai teon tunnustamista. Aloituksesta käy myös ilmi, että tunnustukseen liittyy Sinin asemalle tullut opiskelija, ilmeisesti harjoittelija, jota Sini kuvailee raivostuttavaksi.

Sinin kerrontavuoron ollessa vielä kesken, Heli tuottaa jännittävän kommentin (r. 4), joka liittyy hänen tähän asti kuulemaansa informaatioon. Helin kommentti on selvästi erilinjainen Sinin tarinankerronnan kanssa. Itse asiassa kommenttinsa avulla Heli antaa

ikään kuin varoituksen; miten ikinä Sinin tarina onkaan jatkumassa, Helin sympatiat ovat opiskelijan puolella, oli tämä Sinin mielestä kuinka raivostuttava tahansa. Myös Kaija esittää kommentin (r. 5), joka on samanlinjainen Helin kommentin kanssa ja antaa näin tukensa erilinjaisuudelle. Kaijan kommenttia seuraa kuitenkin naurahdus, mikä viittaa siihen, että Kaijan suhtautuminen asiaan ei ole aivan yhtä vakava kuin Helin, joka pysyy vakavana.

Kommenttien kautta syntyy vaikea kaksi yhtä vastaan tilanne, jossa tarinan kertoja Sini on tietoinen tarinansa mahdollisesti aiheuttamasta paheksunnasta. Myös Kangasharju (1995: 291) on tutkimuksessaan huomannut, että tilanteessa, jossa yksi ihminen asettuu erilinjaiseksi, on muiden osallistujien helpompi liittyä erilinjaisuuteen. Näin muodostuu ikään kuin porukan sisäisiä joukkueita (engl. *team*). Mielestäni juuri tämänkaltainen tilanne esiintyy myös esimerkissä (12); ilman Helin erilinjaista kommenttia Kaija tuskin olisi ilmaissut omaa erilinjaisuuttaan. Erilinjaisuuden ilmeneminen ei kuitenkaan ole täysin yllättävää, sillä Sinin tarina ei täytä Sacksin (1992: 767–771) kuvailemia toisen tarinan tunnusmerkkejä (kts. 2.5), vaan Suvin tarinassa kertojan rooli onkin päinvastainen kuin aiemmin kerrotuissa tarinoissa; näkökulma vaihtuu opiskelijan näkökulmasta ohjaajan näkökulmaksi.

Sini jatkaa kuitenkin tarinaansa. Seuraavista kerrontaosioista (r. 6–7 ja 9–10) on kuitenkin löydettävissä jonkinasteista vakuuttelua: koulussa annettava opetus ei *oikeesti* anna valmiuksia hänen työhönsä kuuluviin tehtäviin. Kyseinen väite perustellaan vielä omalla ajankohtaisella kokemuksella (*mä tiedän sen ihan hyvin ku siitä ei oo kauheen pitkä aika kuitenkaa ku mä oon ite siellä ollu*). Heli kommentoi Sinin kerrontaa minimipalautteilla, joiden eri- tai samanlinjaisuudesta on kuitenkin vaikea tehdä päätelmiä. Sinin seuraavasta kerrontavuorosta käy ilmi (r. 12–13), että äitinsä ammatin johdosta tarinassa esiintyvällä oppilaalla oli ollut jo harjoittelun alkaessa paljon aiheeseen liittyvää tietoa, hän *tiesi jo kaikesta kaikesta*. Alussa varauksellisuutensa esittänyt Heli reagoi tähän minimipalautteella (*aijaa* r. 14). Sorjosen (1999: 175) mukaan *aijaa* lukeutuu dialogipartikkeleihin, joilla ilmaistaan edellä sanotun olevan tavalla tai toisella uutta tietoa. Myös esimerkissä (12) *aijaa* näyttää toimivan nimenomaan tässä tarkoituksessa. Kyseisessä esimerkissä sen voidaan tulkita ilmaisevan myös lisääntyntä samanlinjaisuutta; Heli

on saanut uutta tietoa, joka voi vaikuttaa hänen alkuperäiseen erilinjaiseen kantaansa. Tämän jälkeen Suvi jatkaa oppilaan käytöksen tarkempaa kuvailua yleisellä tasolla (r. 15–16).

Kaija, joka oli myös aiemmin ilmaissut erilinjaisuutta, tuo kuitenkin seuraavassa kommentissaan (r. 17) esiin yllättäen melko voimakastakin samanlinjaisuutta tarinan kanssa. Kaijan päällekkäispuhunta tuotetun kommentin hyvin affektiivisesta sävystä päätellen hänelläkin on kokemusta tietystä ihmisestä, jonka kaikkitietävän käytöksen hän on kokenut raivostuttavana. Kaijan kommenttia huomioimatta Suvi jatka seuraavaan kerrontaosioon (r. 18 ja 20–21), joka sisältää tarinan kliimaksin. Kliimaksi sisältyy konkreettiseen tapauksetomukseen, jossa kyseinen oppilas oli, ainakin Suvin tulkinnan mukaan, kyseenalaistanut Suvin ammattitaidon. Kesken Suvin kerrontavuoron Heli esittää minipalautteen (r. 19), joka poikkeaa edeltävistä nousevan intonaationsa puolesta. Gardnerin (2001: 253) mukaan nousevalla intonaatiolla tuotettu *mm* ilmaisee, että kuulijan on kuultava aiheesta lisää päästäkseen selville kertojan näkökohdasta, mutta lisäksi se voi implikoida keskustelussa ilmeneviä ongelmia. Mielestäni nämä molemmat aspektit ovat läsnä myös kyseisessä esimerkissä (12). Kuitenkin Suvin päästyä tarinansa loppuun myös puolustuskannalla ollut Heli osoittaa vihdoinkin samanlinjaisuutensa (r. 22–23) ja alussa syntynyt jännite laukeaa. Heli ei kuitenkaan täysin luovu alkuperäisestä mielipiteestään, vaan ilmaisee paremminkin, että on Sinin kuvailemassa tilanteessa valmis tekemään poikkeuksen yleiseen kantaansa. Sinin tarinankerronnastakin voi nähdä jonkinlaisen luottamuksen siihen, että kunhan hän saisi kerrottua tarinansa loppuun, hän saisi myös sympatiat puolelleen.

Myös erilinjaisten kommenttien ryhmä on selvästi kokoelma yksilötapauksia, joista jokainen on saavuttanut muotonsa tulkintana sen hetkisestä vuorovaikutustilanteesta. Seuraavassa luvussa siirrytään tarkastelemaan kommenttien sijaan tarinankerronnan aikana esitettyjä kysymyksiä. Kommentit ja kysymykset sijoittuvat luontevasti peräkkäin, sillä joskus satunnainen kommentti voi saada kysymysmäisen funktion, kun taas kysymys saattaa joskus esiintyä kommentinomaisessa muodossa.

3.4 Tarinaa koskevat kysymykset

Tarinoiden aikana kuuntelijan roolissa olevat osallistujat esittävät erilaisia kysymyksiä. Kysymyksillä on luonnollisesti erilaisia funktioita; niiden avulla pyritään saamaan puuttuvaa tietoa tai varmistusta johonkin asiantilaan, tai kysymys voi yksinkertaisesti toimia pyyntönä toistaa jokin tarinan yksityiskohta, joka on syystä tai toisesta jäänyt kuulematta (VISK § 1678). Tavallisesti kysymys esiintyy keskustelussa vierusparin etujäsenenä, joka vaatii aina vastauksen jälkijäseneksi (Schegloff 2007: 13–14). Aineistoni perusteella olen kuitenkin tehnyt havainnon, että tarinankerrontasekvenssissä kysymykset eivät aina saa vastausta, eikä sitä aina myöskään odoteta.

Olenkin luokitellut aineistossani esiintyvät kysymykset kahteen ryhmään sen perusteella, vaatiiko esitetty kysymys konkreettisen vastauksen vai ei. Aktiivisuuden jatkumolla olen sijoittanut vastausta vaatimattomat kysymykset passiivisemmaksi ja vastausta vaativat aktiivisemmaksi, sillä jälkimmäiset todennäköisemmin katkaisevat tarinan kerronnan ja vaikuttavat näin ollen aktiivisemmin vuorovaikutuksen rakentumiseen. Luokkien välinen rajanveto on siis tehty kysymysten funktioiden perusteella. Rajanveto vastausta vaatimattomien kysymysten ja kommenttien välillä voi joissain tapauksissa olla problemaattinen. Oma luokitteluni on kuitenkin syntynyt ilmausten ensisijaisten puhefunktioiden perusteella; näin ollen kysymykset ovat luokitteluni mukaan nimenomaan kysymyksiä, vaikka ne keskustelussa toimisivatkin kommentinomaisina. Kommenttien tarkempaan luokitteluun käyttämäni linjaisuus-ajattelu on myös mielestäni huonosti sovellettavissa kysymysmuotoisiin ilmauksiin.

3.4.1 Vastausta vaatimattomat kysymykset

Käsittelen tässä alaluokassa tapauksia, joissa tarinan kuuntelija esittää kertojalle tarinaa koskevan kysymyksen, joka ei kuitenkaan varsinaisesti vaadi vastausta. Luokittelun kannalta oleellista on nimenomaan se, vaatiiko kysymys vastauksen, eikä niinkään se, saako kysymys vastauksen. Vastausta vaatimatonkin kysymys voi siis joissain tilanteissa saada vastauksen. Oleellista on kuitenkin kysymyksen funktio; pyritäänkö sillä pohjimmitaan saamaan informaatiota, vai toimiiko kysymys muussa tehtävässä. Aktiivi-

suuden jatkumolla nämä vastausta vaatimattomat kysymykset sijoittuvat aktiivisemmaksi kuin aikaisemmin käsitellyt kommentit, mutta hieman passiivisemmaksi kuin seuraava luokka, eli vastausta vaativat kysymykset. Kommentteihin verrattuna pidän kysymyksiä ylipäättään aktiivisempina, johtuen niiden kyseenalaistavasta ja lisäinformaatiota tavoittelevasta perusluonteesta. Kuten jo aikaisemmin totesin, kysymystä vaativat vastaukset olen luokitellut aktiivisemmaksi siitä syystä, että ne todennäköisemmin katkaisevat keskustelun.

Esimerkki (13) edustaa tapausta, jossa tarinankerronnan vuorovaikutustilanteeseen liittyy vastausta vaatimaton kysymys. Esimerkissä (13) tulee esille tilanne, jossa Noora kertoo tarinan liittyen horoskooppikirjasta löytämäänsä yllättävään tietoon. Ennen kyseistä tarinaa seurueessa ei vielä ole keskusteltu horoskoopeista, vaan kyseinen tarina aloittaa tavallaan uuden aihepiirin, joka kyllä toimii selkeänä virikkeenä tarinan jälkeiselle keskustelulle.

- (13) 22.53.58 Match made in heaven
 01 Noora: päivi uskoksää horoskooppeihin?
 02 Meiju: MÄ TEIN TÄN [joo just siitä puhuttiin (.) tähtikartta.
 03 Päivi: [no en kauheesti.
 04 Noora: tiettekö mitä ku yhdessä >siis< horoskooppikirjassa oli mun
 05 ja harrin kohdalla niinku molempien kohalla joku (.) siellä
 06 oli joku (.) sielunkumppanit (.) nii meidän syntymäpäivät on
 07 siellä.
 08 Päivi: onko,
 09 Noora: niinku mun on sen kohdalla[ja (.)]sen on mun kohdalla.
 10 Päivi: [pelottavaa] @mäts
 11 meid in heeven@

Esimerkissä (13) Noora aloittaa tarinan johdattelevalla kysymyksellä, jonka hän kohdistaa suoraan ainoastaan Päiville (r. 1). Sen lisäksi että johdattelevan kysymyksen avulla Noora pohjustaa omaa tarinaansa, hän johdattelee keskustelun myös uuteen aihealueeseen: horoskooppeihin. Selkeästi kohdistuksesta huolimatta ensimmäisenä Nooran kysymykseen vastaa Meiju, vaikkakaan Meijun kovaäänisesti alkavaa vuoroa (r. 2) on sinällään vaikea mieltää varsinaiseksi vastaukseksi Nooran esittämään kysymykseen. Toisaalta Meiju tuo vuorossaan selvästi esiin innostustaan tähtikarttaa kohtaan, jonka voisi tulkita myös myöntävänä vastauksena Nooran kysymykseen.

Joka tapauksessa Päivi, jolle Nooran kysymys oli varsinaisesti osoitettu, vastaa myös kysymykseen päällekkäin Meijun kanssa (r. 3), vaikkakin aloittaa vastauksensa hieman myöhemmin. Päivin vastaus *no en kauheesti* ei ole täysin kieltävä, mutta hyvin varauksellinen. Tästä huolimatta Noora jatkaa tarinaansa (r. 4–7), mutta tällä kertaa hän osoittaa vuoronsa muillekin kuin vain Päiville, mikä käy ilmi puhekielisessä monikon toiseen persoonaan verbimuodossa *tiettekö* (r. 4). Tarinassa tulee ilmi, että horoskoopikirjan mukaan Noora ja Harri ovat syntymäpäiviensä perusteella toistensa sielunkumppaneita. Harri ei ole kukaan paikallaolijoista, mutta mitä ilmeisimmin hän on paikallaolijoille tuttu henkilö, sillä hän ei kaipaa tarkentavia esittelyitä, vaan häneen voidaan viitata pelkällä etunimellä.

Nooran saatua kerrontavuoronsa päätökseen Päivi esittää rivillä 8 tarinaa koskevan kysymyksen *onko?* Kyseessä on vaihtoehtokysymys, johon pelkistetysti voidaan vastata joko kyllä tai ei. Tässä kontekstissa on kuitenkin hyvin epätodennäköistä, että Päivi esittäisi kyseisen kysymyksen saadakseen tietää, onko Nooran kertoma tarina totta vai onko hän keksinyt koko jutun päästään. Etenkin jälkimmäisen vastauksen todennäköisyys on varmasti olematon. Sen sijaan kysymys toimii enemmänkin epäuskoisuutta ilmaisevana vuorona, johon Päivi ei todennäköisesti odota minkäänlaista vastausta.

Myöskään Noora ei näytä tulkitsevan kysymystä sellaiseksi, johon hänen odotetaan vastaavan, sillä hänen seuraava vuoronsa (r. 9) ei sisällä elementtejä vaihtoehtokysymyksen vastausvaihtoehdoista kyllä tai ei, vaan sen sijaan toistaa aikaisemmin sanottua hieman tarkemmin ja selkeämmin. Tulkintaa vahvistaa vielä se, että Päivi ei jää odottamaan Nooran vuoron (r. 9) saavan päätöstään, ennen kuin hän tuottaa kommentin *pelottavaa* (r. 10). Päivi ei siis oleta Nooran vuoron sisältävän sellaista informaatiota, joka olisi vielä relevanttia sen suhteen, pitääkö hän sattumaa pelottavana vai ei. Nooran vuoro (r. 9) on tietysti tulkittavissa myös myöntäväksi vastaukseksi Päivin vaihtoehtokysymykseen (r. 8), mutta olennaista tässä tapauksessa on kysymyksen todellinen funktio; hämmästyksen osoittaminen informaation tavoittelun sijaan.

Esimerkissä (13) sekä kysymyksen esittäjä että tarinan kertoja näyttävät siis orientoituvan siihen tilanteeseen, että kysymystä ei esitetä tiedonhakupöytäkirjassa. Esimerkissä (14) tulee esille mielenkiintoinen tilanne, jossa tarinaa koskevaa kysymystä ei myöskään esitetä vakavassa tiedonhakupöytäkirjassa, mutta tällä kertaa kysymys saa kuitenkin päällisin puolin selkeän vastauksen. Ennen esimerkissä (14) esiintyvää tarinaa pöydän ympärillä on keskusteltu tarjolla olevista makeista leivonnaisista, jonka jälkeen Anja alkaa kertoa tarinaansa liittyen edellisenä päivänä nauttimaansa juustokakkuun.

(14) 22.48.25 Juustokakku

- 01 Anja: eilen vedettiin juustokaku- mä vedin juustokakun (.)
 02 amerikan dainersiss.
 03 Terhi: kokonaisen?hehheh
 04 Anja: kyllä.
 05 Petri: koko:(h)naisen kak(h)un. hehe
 06 Anja: siis se slaissiki oli jo kyllä niinku ihan tarpeeks.
 07 Petri: siis ku siitä maisto ni oli ekaks että ei vittu miten hyvää,
 08 Anja: [niijust
 09 Petri: [ja sitte ku maisto toisen ni oli sillai että e:i tätä pystys
 10 hirveesti syömään.
 11 Anja: ensi ensin ajatteli ku se tuotiin siihen pöytään ni ajatteli että
 12 vitsi tää on täton niinku niin vähän,=
 13 Henna: =@niin noin pieni@
 14 Anja: niin että kuus viiskyt ja nä:in pieni pala.

Esimerkissä (14) Anja kertoo siis tarinaa edellisenä päivänä syömästään juustokakusta. Tarinan aikana käy ilmi, että myös Petri on ollut mukana kyseisessä tapahtumassa ja tarinan kerronta tapahtuukin pääosin Anjan ja Petrin yhteistyönä. Anja alustaa tarinan (r. 1–2) antamalla informaatiota tapahtuma-ajasta (*eilen*) sekä paikasta (*amerikan dainersiss*). Lisäksi Anjan käyttämästä monikon ensimmäisen persoonan verbimuodosta *vedettiin* käy ilmi, että hän ei ilmeisesti ole ollut tapahtumahetkellä yksin, mikä varmistuukin tarinan edetessä. Anja kuitenkin korjaa monikkomuotoisen verbivalintansa yksikkömuotoon *mä vedin juustokakun*.

Terhin esittämä tarinaa koskeva kysymys (r. 3) liittyy Anjan genetiiviseen sijavalintaan sanassa *juustokakun*. Genetiivin avulla Anja ilmaisee siis, ilmeisesti vahingossa, syöneensä kyseessä olleen juustokakun kokonaan. Kuten myöhemmin tarinan edetessä käy ilmi, totuudenmukaisempi vaihtoehto olisi kuitenkin ollut partitiivissa oleva muoto

juustokakkua. Terhin esittämä kysymys (r. 3) kyseenalaistaakin nimenomaan Anjan väitteen kokonaisesta syödyistä kakusta, mutta sen sijaan että Anja lähtisi korjaamaan sanomisiaan, hän tuottaa selkeän myöntävän vastauksen (r. 4), johon myös todellisesta tilanteesta selvillä oleva Petri yhtyy naureskellen (r. 5). Anjan seuraavasta kerrontavuorosta (r. 6) käy kuitenkin ilmi, että kyseessä oli ollut vain siivu kyseisestä kakusta, jonka jälkeen tarina jatkuu Anjan ja Petrin yhteistyönä kertomana siivun riittävyden tiimoilta.

Näin ollen käy ilmi, että sekä Anjan että Petrin tuottamat vastaukset (r. 4 ja 5) ovat totuuden vastaisia; kyseessä ei ollut kokonainen kakku vaan pelkkä siivu, mikä on luonnollisesti normaali tilanne ainakin ravintolaruokailussa. Tarinan kertoja Anja ei siis suhtaudu Terhin esittämään tarinaa koskevaan kysymykseen varsinaisena tiedonhakukysymyksenä, vaan ehkä paremminkin leikkisänä huomautuksena Anjan sijavalinnan tuottamasta virheellisestä mielikuvasta. Tähän leikkisyyteen Anja ja Petri lähtevät mukaan tuottamallaan, selvästi virheellisillä vastauksillaan. Näin ollen Terhin esittämä kysymys ei ole varsinaisesti vastausta vaativa tiedonhakukysymys, vaikka se tässä yhteydessä saakin selkeän vastauksen. Anja olisi siis yhtä hyvin voinut jättää Terhin kysymyksen huomioimatta ilman, että Terhi olisi loukkaantunut asiasta tai ajatellut, ettei Anja ollut esimerkiksi kuullut kysymystä.

Kuten esitetyistä esimerkeistäkin käy ilmi, vastausta vaatimattomien kysymysten ryhmä koostuu yksittäistapauksista, joissa jokaisella kysymyksellä on luonnollisesti erilaiset, tilanteen mukaan määräytyvät funktionsa. Näin ollen myös yleistävien päätelmien tekeminen kyseisestä ryhmästä on vaikeaa. Näen kuitenkin, että nimenomaan erilaiset funktiot erottavat tämän luokan seuraavassa luvussa esiteltävästä luokasta, jossa kysymysten funktio on aina sama: tiedonhaku.

3.4.2 Vastausta vaativat kysymykset

Toisen tarinan aikana esitettyjen kysymysten ryhmän muodostavat sellaiset kysymykset, joihin odotetaan vastausta. Tähän ryhmään kuuluvat kysymykset ovat yleensä selkeitä, joiden avulla halutaan vilpittömästi saada lisää informaatiota tarinaan liittyen.

Tarinan kuuntelija osallistuu näin ollen aktiivisena toimijana tarinankerronnan vuorovaikutuksen rakentamisessa; esitetty kysymys keskeyttää usein tarinan kerronnan ja joissain tapauksissa asettaa tarinan kertojan tilanteeseen, jossa hän joutuu antamaan informaatiota, jota hän syystä tai toisesta ei alun perin ehkä ollut ajatellut antaa.

Esimerkissä (15) esiintyy mielenkiintoinen tilanne, jossa tarinan kuuntelija esittää vastausta vaativan kysymyksen, mutta tarinan kertoja näyttääkin tulkitsevan kysymyksen kuuluvan edellisessä luvussa esiteltyyn ryhmään, eli vastausta vaatimattomaksi. Kyseessä on siis eräänlainen luokkien välinen rajatapaus, mutta koska olen luokitellut kysymykset kysyjän intentioiden eikä vastaajan tulkinnan mukaan, esimerkki (15) kuuluu kuitenkin selkeästi vastausta vaativien kysymysten ryhmään. Ennen esimerkissä (15) esiintyvää tarinaa paikallaolijat ovat keskustelleet kieltenoppimiseen liittyvistä vaikeuksista ja etenkin ruotsin kielen aiheuttamista ongelmista. Aiheeseen liittyen Tuula aloittaa omakohtaisiin kokemuksiinsa pohjautuvan tarinan työpaikallaan kohtaamistaan ongelmista.

(15) 22.03.40 Ruotsinkielinen asiakas

- 01 Tuula: vitsi mää just .hh taistelin töissä ku oli yks (.) menin ottaan
 02 sydänfilmiä yhestä miehestä sitte ne sano ne hoitajat mulle
 03 siel- svenska taalande (--) @okej (.) tack@khhehhe
 04 Marjo: mmhmmhh
 05 Tuula: sitte menin sinne sain se niinku se istu siinä sängyn reunalla
 06 sain sille (.) mikähän se oli peetter tai jokuu?
 07 Marjo: mmhm=
 08 Tuula: =sain sillee niinku (.) sanottua että mee makuulle hh se meni
 09 kyljelleen.
 10 Marjo: mmhyhehehheh
 11 Pirjo: hehehe
 12 Marjo: mit(h)ä sä olit sille san(h)onu,=
 13 Jaakko: =mut ruotsiks mit- mitä helvettiä sä sanot sille että (.) mee
 14 makuulle.
 15 Tuula: niihehehe
 16 Jaakko: miten sä sanot sen sille,
 17 Tuula: no emminä tiedä mitä mä sanoin mä jotai jotaki sain sanottua
 18 [siihen,
 19 Pirjo: [ligga ner. heheh
 20 Jaakko: mä olisin ainaki ihan ihan niinku (.) pihalla.
 21 Tuula: niin makuulle sit se oli kyljellään siinä sängyllä °sitte (.)
 22 perse sit-° (.) mitenköhän mä nyt sanon että eiku selälleen si-
 23 (.) käsillä vaan, ((tekee käsillään kääntöliikettä))

24 Marjo: [hehehheh
25 Pirjo: [mmhmhahaha

Esimerkissä (15) Tuula aloittaa tarinansa kertomalla hänelle ongelmia tuottaneen tilanteen, jonka aiheutti ruotsinkielinen asiakas. Ensimmäisen kerrontavuoron (r. 1–3) päätteeksi Tuula tuottaa naurahduksen, johon kuuntelijan roolissa oleva Marjo vastaa naurtavalla minimipalautteella (r. 4). Tämän jälkeen Tuula jatkaa tarinaansa (r. 5–6), jonka jälkeen Marjo tuottaa jälleen kannustavan dialogipartikkelin (r. 7). Tuulan seuraava kerrontajakso (r. 8–9) synnyttää Marjossa ja Pirjossa naurureaktion, jonka jälkeen sekä Marjo että Jaakko esittävät tarinaa koskevan kysymyksen (r. 12 ja 13–14).

Marjo on tuskin saanut oman kysymyksensä esitettyä, kun Jaakko esittää oman, hieman pitemmän versionsa samasta kysymyksestä. Molemmat kysyjät ovat kiinnostuneita tietämään, mitä Tuula oli ruotsinkieliselle asiakkaalle sanonut saadakseen hänet makamaan kyljelleen. Tuula ei kuitenkaan heti vastaa esitettyyn kysymykseen, vaan tuottaa sen sijaan samanmielisyyttä sisältävän naurunsekaisen minimipalautteen (r. 15). Jaakon esittämä kysymys vie selvästi huomiota Marjon kysymykseltä, ja Tuulan vastaus kohdistuukin mielestäni pääosin Jaakon kysymykseen. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että Tuula ei tulkitse Jaakon kysymystä sellaiseksi, joka vaatii vastauksen, vaan ehkä paremminkin samanlinjaisuutta ilmaisevaksi kommentiksi, jonka tarkoituksena on päivitellä ruotsinkielen hankaluutta. Tähän kantaan Tuula siis puolestaan yhtyy minimipalautteellaan.

Tämän jälkeen Jaakko kuitenkin toistaa kysymyksen (r. 16), tällä kertaa ytimekkäämmin ja nousevan intonaation kera. Tämä todistaa mielestäni sen, että Jaakko oli jo ensimmäisellä kysymiskerralla esittänyt kysymyksen nimenomaan tiedonhakutehtävässä, mutta ei ollut havittelemaansa tietoa Tuulan virheellisen tulkinnan vuoksi saanut. Uudelleen esitettyyn kysymykseen Tuula vastaakin (r. 17–18), mutta vastauksesta paljastuu, että Tuulalla ei ilmeisesti ole tarkempia muistikuvia tilanteesta. Haluttomuus vastata voi tietysti olla syynä myös aiempaan tilanteeseen, jossa Tuula ohitti hänelle esitetyn kysymyksen vastaamatta siihen. Tämän välisekvenssin jälkeen Tuula pääsee kuitenkin jatkamaan tarinansa loppuun Pirjon ja Jaakon kommenttien (r. 19 ja 20) saattelemana.

Esimerkissä (15) on siis havaittavissa tulkinnallisuutta sen suhteen, vaatiiko esitetty kysymys vastauksen vai ei. Tämä toimii esimerkillisenä todisteena siitä, kuinka keskustelijat ovat orientoituneita siihen mahdollisuuteen, että kysymyksellä voi olla muunkinlainen funktio kuin tiedonhaku. Esimerkki (16) sen sijaan tuo ilmi tilanteen, jossa kysymyksen avulla selkeästi halutaan tarinasta lisätietoja, jotta tarinan seuraaminen ja ymmärtäminen olisi mahdollista tai helpompaa. Tilanteeseen osallistuu kolme henkilöä, tarinan kertoja Leena, sekä kuuntelijat Krista ja Marko. Ennen esimerkissä (16) esiintyvää tarinaa Krista on kertonut tarinan edesottamuksistaan nuorempien miesten kanssa, jonka seurauksena Leena päättää jakaa kokemuksiaan samaan aiheeseen liittyen.

(16) 22.18.24 Puuma

- 01 Leena: mulleki sanottiin ku (.) ari aina välillä sanoo mulle .pitäskö
 02 sukki vaihtaa ku sä oot jo noin vanha,
 03 Krista: haha
 04 Leena: mä olin kaitsun valassa ni ne sen tupakaverit [oli sullon kyllä
 05 Krista: [fmmf
 06 Leena: hyvännäkönen sisko,
 07 Krista: fmä muistan ku sä sanoit siitä,f hahhah
 08 Leena: jess mä olin että ari kuule (.) mä kelpaisin vielä noille intti
 09 pojille,[hehe
 10 Krista: [hahhahahaaha
 11 Leena: että [pistäsin miettien uudesta.
 12 Marko: [siis (.) ari on tää sun nykyinen,
 13 Leena: joo.
 14 Marko: okei.

Esimerkissä (16) Leena kertoo tarinan, jossa alkuasetelmana on Arin väite Leenan vanhuudesta ja ilmeisesti leikilliset ehdotukset Leenan vaihtamisesta nuorempaan (r. 1–2). Tarinan aikana alkuasetelma kumotaan kertomalla, kuinka armeijassa olevat nuoret miehet ovat osoittaneet kiinnostustaan Leenaa kohtaan (r. 4 ja 6). Kristan kommentista päätellen (r. 7) tarina on hänelle jo entuudestaan tuttu, tosin jää epäselväksi oliko Leena asiasta tietoinen aloittaessaan tarinaansa, sillä Kristan kommentista (r. 7) huolimatta Leena jatkaa tarinansa loppuun (r. 8–9 ja 11).

Leenan kerrontavuoron ollessa loppuillaan, tilannetta passiivisena seurannut Marko esittää Leenalle tarinaa koskevan kysymyksen (r. 12). Kysymys viittaa tarinassa ilmenneeseen nimeen *Ari*, joka esiintyy heti tarinan alussa (r. 1) ja uudelleen rivillä 8. Koska

Leena ei ole nähnyt tarpeelliseksi esitellä kyseistä henkilöä sen ensimmäisellä esiintymiskerralla, hän on mitä ilmeisimmin oletanut paikallaolijoiden tietävän, kehen nimellä viitataan. Markon esittämä kysymys kuitenkin todistaa, että Markolla ei ole ollut tarvittavaa tietoa hallussaan, tai ainakaan hän ei ole ollut siitä varma. Markon kysymys on kuitenkin varmistuksenomainen, sen sijaan että hän kysyisi esimerkiksi *kuka tää ari on*, hän asettaa kysymyksen muotoon *siis ari on tää sun nykyinen*. On kuitenkin selvää, että kyseessä on asia, johon Marko odottaa kysymyksensä avulla saavan vastauksen. Samoin tulkitsee asian Leena, joka antaa myöntävän vastauksen esitettyyn kysymykseen (r. 13), jonka jälkeen Marko vielä kuittaa vastauksen (r. 14).

Vastausta vaativien kysymysten ryhmä on siis sinänsä homogeeninen, että tiedonhaku säilyy läpi ryhmän kysymysten funktiona. Tähän mennessä kysymysten avulla kuuntelijat ovat siis jo keskeyttäneet tarinoita, ja kertoja on joutunut mukauttamaan kerrontaansa kuuntelijoiden toiminnan mukaan. Aktiivisin osa on silti säilynyt selvästi kertojalla kuuntelijan jäädessä passiivisemmaksi osapuoleksi. Seuraavaan ryhmään siirryttäessä saavutetaan kuitenkin aktiivisuuden aste, jossa kuuntelija siirtyy uudelle tasolle: kertojaksi kertojan rinnalle.

3.5 Tarinan kertominen yhdessä

Analyysin alussa tuotiin esille, kuinka minimipalautteet sijoittuivat aktiivisuusjatkumon passiiviseen päähän. Jatkumon toisessa ääripäässä näen tarinat, joissa muutkin kun tarinan aloittanut henkilö toimivat lopulta tarinan kertojina. Toiminnan aktiivisuus on konkreettista; ei tyydytä enää pysymään kuuntelijan passiivisemmassa roolissa vaan pyritään tasa-arvoiseksi kertojaksi alkuperäisen kertojan rinnalle. Esimerkit edustavat kahta erilaista osallistumistyyppiä, joissa molemmissa kertojan roolin kuitenkin ottaa useampi henkilö. Ensimmäisessä alaluokassa kerrontavuoron vaihtelu on sopuisaa, kun taas jälkimmäisessä tilanne muistuttaa enemmänkin kilpailua.

3.5.1 Tarinan kerronta yhteistyönä

Aineistosta oli muodostettavissa ryhmä, jossa tarinankerronnan aikana tuotetut vuorot muistuttavat selvästi itse tarinan kerrontaa, ja olenkin määritellyt tällaisen ryhmän niin, että siinä tarinankerronta syntyy yhteistyönä. Yhteistyön nimitys on sinänsä kuvaava, että se kuvaa jonkinlaista tavoitteellista yhteen hiileen puhaltamista; tarkoituksena on siis saada tarina kerrottua yhteisen panostuksen avulla. Tarinan osat liittyvät juonellisesti kiinteästi toisiinsa, vaikka kertoja vaihtuukin. Myös päällekkäispuhunta on vähäistä, ja usein avustavaa eikä välttämättä omaa vuoroa havittelevaa. Esimerkissä (17) havainnollistuukin selkeästi nimenomaan tavoitteellisuus.

Aikaisemmin keskustelussa on kerrottu tarina tapahtumista, jotka sijoittuvat juhannusjuhlinnan jälkeiseen kotiinlähöpäivään. Esimerkissä (17) Niina palaa aiheeseen pienen tauon jälkeen ja alkaa kertoa tarinaa muista juhannuksen tapahtumista.

- (17) 22.09.55 Hyvä juhannus
 01 Niina: se oli (.) kyllä hyvä juhannus.
 02 Merja: mm
 03 Antti: oli kyllähhh, °oli kyllä.°
 04 Niina: käytiin souteleen, (.) ja airo katkes,=
 05 Merja: =mmmhm just- ja tultiin sieltä vielä just sillai että siihe
 06 rantaan oli sitte siihen leirintäalueen rant[aa n]i
 07 Niina: [heh]
 08 Merja: toi[niinku juhannu]skokko,
 09 Niina: [juhannuskokko,]
 10 Merja: ja kaikki koko leirintäalueelta oli kattomas sitä ja me tult-
 11 soudettiin just si[llai sieltä yhellä airolla,]
 12 Kaisa: [aah a hh ah h hah h h a]
 13 Antti: [hahhah]
 14 Niina: [hahhahha] (.) sellanen inkka-
 15 [rit(h)yyyl(h)in(h)en,]
 16 Kaisa: [aahhahhhahhahah]
 17 Niina: sitte ne jotka oli vuokrannu meille sen veneen ni ne huusi
 18 sieltä et @onks teillä airo[katki?@ (.) @joo,@] heheh
 19 Merja: [heheh (.) @joo,@] hehhehe
 20 Kaisa: ahhahaha

Esimerkissä (17) tarinan alku vaikuttaa muistelunomaiselta, mutta myöhemmin esiintuotu informaatio antaa kuvan, että tarinaa kerrotaan henkilöille, jotka eivät vielä ole tietoisia kerrottavista asioista. Annetaan siis tarpeeksi informaatiota, jotta ulkopuolistenkin on mahdollista pysyä tilanteen tasalla. Tavoite onnistuu, mikä näkyy Kaisan tuottamissa nauruvuoroissa (r. 12, 16 ja 20). Kaisan aikaisempi tietämättömyys tapahtumista tulee ilmi nimenomaan siinä, että hän pitäytyy vain melko passiivisissa nauruvuoroissa, eikä tuota lainkaan sanallisia, esimerkiksi samanmielisyyttä osoittavia vuoroja. Myös Antti pysyttelee melko passiivisena, vaikkakin hänen samanmielisyyttä osoittava kommenttinsa (r. 3) paljastaa, että hän on ollut osallisena tapahtumissa.

Niina aloittaa tarinan johdattelevalla osiolla (r. 1), jonka jälkeen hän alkaa kertoa soutu-retkestä, jonka aikana ilmeni ongelmia. Merja tekee kuitenkin heti selväksi, että myös hänellä on tietoa kyseisistä tapahtumista, ja jatkaa kertomista katkenneen airon aiheuttamasta nolosta tilanteesta. Rivillä 8 Merja joutuu hieman hakemaan sanaa *juhannuskokko*, jossa Niina yrittää auttaa, kuitenkin pyrkimättä viemään kertomisvuoroa itselleen. Olennaisen yksityiskohdan paljastamalla Niina ilmaisee samalla olevansa hyvin perillä kerrottavasta tilanteesta. Vaikka Niinan vuoro ilmenee päällekkäispuhuna Merjan kanssa, päällekkäispuhunta on yhteistyöhakuista. Kuten Vatanen (2010: 88) on tutkimuksessaan huomannut, päällekkäispuhunta ei häiritse vuorovaikutusta tilanteessa, jossa se tapahtuu sanahaussa auttamisen muodossa.

Merjan lopetettua kerronnan Niina jatkaa kertomista ensin Merjan aikaisemmin mainitsemaa yhdellä airolla soutamista havainnollistaen (r. 14–15). Mandelbaum (1987: 159–160) on havainnut samankaltaista käyttäytymistä tutkiessaan pariskuntien yhdessä kertomia tarinoita; joissakin tarinoissa toinen osapuoli toimii varsinaisena kertojana, mutta toinen osallistuu kerrontaa dramatisoimalla, eli tuomalla esille yksityiskohtaisempaa informaatiota tapahtumista, ja siirtyy sen jälkeen kertomaan seuraavista tapahtumista (r. 17). Niinan puheenvuoroon sisältyy imitaatiomainen osa, jolla hän havainnollistaa veneenvuokraajien esittämän kysymyksen eräänlaisena suorana lainauksena. Myös Niinan ja Merjan yhteen ääneen lausuttu imitaatiomainen ”vastaus” *joo* lisää mielikuvaa yhdestä kertomisesta.

Olennaista on huomata, että sekä Merja että Niina ovat selvästi orientoituneet tarinan kerrontaan ja se näyttäytyy tehtävänä, jonka he suorittavat yhteistyössä, kilpailematta kerrontavuoroista ja näin ollen huomiosta. Tästä kielii myös päällekkäispuhunnan vähyys. Tarina etenee juonellisesti ja on näin ollen myös niiden paikallaolijoiden seurattavissa, jotka eivät vielä tiedä tapahtumien kulkua. Seuraavassa esimerkissä kertojien välillä ei vallitse yhtä kokonaisvaltaista yhteisymmärrystä, mutta tarina rakentuu silti kahden kertojan yhteistyönä. Esimerkissä (18) tarinan kertojina ovat Liisa ja Joonas, ja kuuntelijan roolissa on Outi. Aikaisemmin keskustelussa on tuotu esiin tilanne, jossa Liisa oli suuttunut Joonakselle heidän vieraillessaan Joonaksen kaverin luona. Esimerkissä (18) esiintyvän tarinan avulla selvitetään tilanteen kulkua.

(18) 23.46.50 Riita

- 01 Joonas: suutuit siitä ku mä en oo mun kaverille hehkuttanu.
 02 Liisa: mä suutuin siitä ku masa sano jotain että (.) < jos te ootte >
 03 kauan yhdessä niin teidän kannattas ehkä (.) kattoo jotain
 04 pitempiaikasta kämppää >tai jotain tämmöstä näin.<=
 05 Joonas: =eiku vakuutus si[is näistä vakuutushommista] masa sano
 06 Liisa: [niin tai jotain tämmöstä se sano niin niin,]
 07 Joonas: tällee näin että jo- jos te meinasitte olla pitkään yhdessä[ni]
 08 Outi: [mm]
 09 Joonas: kannattaa ottaa joku yh[teinen vakuutus].
 10 Liisa: [mutta mistä sen voi jumalauta tietää?]
 11 Joonas: niin tää suuttu siitä,

Esimerkissä (18) tarinan aloitus voidaan hahmottaa niin, että Joonas aloittaa tarinan rivillä 1 ja Liisan kerrontavuoron (r. 2) tarkoituksena on jo oikaista Joonaksen kertomaa todempaan suuntaan. Liisan kerrontavuorosta (r. 2–4) on helppo havaita, mitä seikkoja hän varsinaisesti on oikaisemassa. Sanan *siitä* painotus heti vuoron alussa ilmaisee, että kyseessä on oikaiseva vuoro ja lisätietoa todellisesta syystä on tulossa. Myös sanan *masa* painotus ilmaisee oikaisua; Joonas syyttää omia tekemisiään Liisan suuttumisesta (r. 1), mutta Liisa asettaakin syylliseksi ulkopuolisen henkilön, Masan. Liisan päästyä kerronnan loppuun Joonas aloittaa taas oikaisevan vuoron (r. 5). Joonas tuo heti esille, että kyse ei ollut *pitempiaikaisesta kämpästä* vaan *vakuutushommista*, johon Liisa esittää samanmielisyytensä päällekkäisellä vuorolla. Joonas kertoo vielä Liisan aiemmin esittämän asian muuten lähes samalla lailla, mutta oikaisten faktat. Kun tilanteen kulusta on päästy yksimielisyyteen, Liisa palauttaa keskustelun takaisin (r. 10) varsinaiseen tuoh-

tumuksen aiheuttaneeseen asiaan, jonka sekä Liisa että Joonas ovat tuoneet kerrontavuoroissaan esille, eli Masan kommenttiin liittyen heidän suhteensa pituuteen.

Esimerkki (18) kuvaa myös tarinan kerrontaa yhteistyönä, vaikkakin poikkeaa hieman esimerkistä (17). Myös Mandelbaum (1987: 156–157) on tutkimuksessaan luokitellut sellaiset tarinat yhdessä kerrotuiksi, joissa toinen henkilö osallistuu kerrontaan korjaamalla aiemmin kerrotun totuudellisuutta. Vaikka esimerkissä (18) tarinan kerrontavuorojen välillä on havaittavissa erilinjaisuutta, yhteistyö ja tavoitteellisuus ilmentyvät siten, että tarinan kertojat korjaavat tai oikaisevat toistensa aikaisemmin kertomaa, jotta päästäisiin mahdollisimman tarkkaan ja totuudenmukaiseen lopputulokseen. Päälekkäispuhuntaa ilmenee jonkin verran, mutta pääsääntöisesti kerronnan vuorottelu toimii sopuisasti ja tarinan kertominen oikein esittäytyy yhteisenä tavoitteena. Kuitenkin verrattaessa esimerkkejä (17) ja (18), jälkimmäinen sijoittuu selvästi lähemmäksi seuraavana käsiteltävää ryhmää, jossa tarinan kerronta näyttäytyy ikään kuin kilpailuna.

3.5.2 Tarinan kerronta kilpailuna

Tarinaa voidaan kertoa yhdessä myös siten, että kertojien vuorottelu ei ole aina selkeää ja johdonmukaista, vaan paremminkin kilpailevaa. Tällöin juonellisen tarinan kerronnan sijaan tavoitteeksi nousee esimerkiksi mahdollisimman laajan informaatiomäärän kertominen ja oman äänen tuominen kuuluviin. Kerrottaessa tarinaa kilpailuna myös päälekkäispuhunta on usein runsasta. Aggressiivisuutensa vuoksi tämä tarinan kerrontaan osallistumisen muoto sijoittuukin aktiivisuuden jatkumossa aineistoluokistani viimeiseksi, aktiivisimpaan päähän. Sekavuudesta huolimatta – tai ehkä juuri siitä johtuen – esimerkki (19) tuo mielestäni havainnollisesti esiin kyseisen aineistotyypin.

Esimerkissä (19) Hanna, Paula ja Miia muistelevat tapahtumia, joissa he kaikki ovat olleet osallisena. Keskustelun aikana paikalla on myös neljäs henkilö Tiina. Aikaisemmin keskustelussa on suunniteltu lähitulevaisuuteen sijoitettavaa yhteistä saunailtaa, ja keskustelun siirryttyä saunomisesta uimiseen Hanna alkaa kertoa tarinaa aikaisempaan yhteiseen uimareissuun liittyen.

- (19) 23.55.20 Kesäyön norppa
- 01 Hanna: joo sä et tiä kuinka paljo mua hävettää ku me käytiin tossa
 02 shellillä si[llon,
 03 Paula: [no ykshä-
 04 Hanna: ihan turvat. (.) sit mä seisoin siä tälläi te haitte jotain ruokaa
 05 tai jotain karkkia ja sitte mä seisoin siä täl[läi, (1.1)
 06 Paula: [no joo mutta
 07 Hanna: @mä oon iha[n naamat.@ (.) @me o vähän juotu.@=
 08 Paula: [hahhahhha =joo mut-
 09 sä laitoit mun seinälle että joo eiku vittu jo- jossain oli joku
 10 nor[ppa.
 11 Miia: [mutta kuka oli kuskina sillon ku (.) minä [olin siellä
 12 kattelemassa teiän norppia?
 13 Hanna: [(---
 14 Paula: JOOOOOOO,
 15 Miia: [mä olin sillon kuskina.
 16 Hanna: [ja tieks ku me mentiin sillon meille yöks ja meiän porukat
 17 varmaan luuli että me ollaan lesboja t(h)ai jot(h)ainhahhahh.
 18 Miia: mä olin sillon kuskina ku nää meni uimaan siihen kallion
 19 rantaan j[a paula sukelteli siellä sillai että norppa näkyy.
 20 Paula: [me uitiin siellä i:hanasti eks se ollu sillai et mä-

Esimerkissä (19) tarinan käsitettä on sovellettu melko väljästi. Vaikka keskustelu ei jäsenny yhdeksi yhtenäiseksi tarinaksi, olen päätellyt puheenvuorojen linkittyvän samaan tarinaan, johon liittyen osapuolet tuovat esille kukin omia muistojaan. Hanna aloittaa tarinan rivillä 1 ja pitääkin kerrontavuoron itsellään Paulan keskeytysrytyksistä huolimatta aina riville 7 asti. Tämän jälkeen Paula pääsee kertomaan asiaan liittyvää muistoaan, jonka kertomista hän on mitä ilmeisimmin yrittänyt jo aikaisemmin (r. 3 ja 6). Paulan kerronta jää kuitenkin kesken, kun Miia aloittaa oman kerrontavuoronsa Paulan vuoron päälle (r. 11). Paula reagoi Miian esittämään kysymykseen voimakkaasti ja koväänisesti (r. 14) pyrkimättä kuitenkaan vastaamaan esitettyyn kysymykseen. Tähän voi vaikuttaa myös esitetyn kysymyksen tyyli, sillä kuten käy ilmi riviltä 15, vastaus Miian esittämään kysymykseen on jo hänen itsensäkin tiedossa. Kyse ei siis ole Miian huonomuistisuudesta, vaan ehkä tavasta vetää huomio siihen tosiasiaan, että Miia oli toiminut kyseisessä tilanteessa kuskina.

Palatakseni vielä Paulan reaktioon (r. 14), mielestäni on mielenkiintoista pohtia sen funktiota, joka ei suoralta kädeltä käy keskustelusta ilmi. Aiempien ja seuraavien vuorojen perusteella voisi ajatella, että Miian kommentti (r. 11–12) tuo ehkä esille jotain sel-

laista tietoa, mitä Paula ei ollut muistanut ja tuo sen tähden innostustaan esille (r. 14). Hanna puolestaan on mitä ilmeisimmin yrittänyt aloittaa kerrontavuoronsa jo aikaisemmin Miian kommentin aikana (r. 13). Yritys toistuu uudelleen päällekkäin Miian vuoron kanssa (r. 15 ja 16), mutta tällä kertaa Hanna saakin kerrontavuoron itselleen. Hannan kerrontavuorossa (r. 16–17) mielenkiintoista on vuoron loppuun sijoittuva nauru; nauru alkaa jo osittain puheen seassa, joka on tulkittavissa ilmoitukseksi vuoron sisällön hauskuudesta ja kutsuksi mukaan nauramaan. Normaalista tilanteesta poiketen kutsuun ei kuitenkaan vastata; muut paikallaolijat eivät lähde mukaan nauruun ja ainoaksi naurajaksi jää näin ollen Hanna.

Hannan lopetettua osuutensa Miia palaa jälleen kertomaan olostaan kuskina (r. 18). Aiheeseen liittyy tällä kertaa kuitenkin myös lisäinformaatiota, johon Paula yhtyy päällekkäispuhunnan muodossa (r. 20). Miian kerrontavuoro (r. 18–19) eroaa muista esimerkiksi esiintyvistä vuoroista siten, että se ottaa selvimmin huomioon myös tilanteessa paikalla olevan Tiinan. Hän muun muassa antaa informaatiota (tapahtumapaikkana *kallion ranta*), joka tilanteeseen osallistujilla on jo tiedossa, mutta joka on hyödyllistä muita kuuntelijoita ajatellen. Lisäksi Miia viittaa Paulaan ja Hannaan pronomiinilla *nää* sen sijaan, että käyttäisi vaihtoehtoa *te*. *Nää* on puhekielinen versio demonstratiivipronominista *nämä* (VISK § 720). Viitattaessa ihmisiin sen avulla osoitetaan, että henkilöistä puhutaan myös läsnäolijoina, eikä vain tarinan henkilöinä (VISK § 1426). Periaatteessa *nää* toimiinkin tässä tapauksessa monikon kolmannen persoonan persoonapronominin vastineena, eikä se siis sisällä puhujaa eikä puhuteltavaa (VISK § 716).

Esimerkissä (19) kerronnan kilpailullisuus näkyy selvimmin päällekkäispuhunnan määrässä. Useassa kohtaa vuoroa yritetään vaihtaa tai vaihdetaankin päällekkäispuhunnan avulla, jolloin ei niinkään pidetä tärkeänä, saako edellinen puhuja saatettua asiansa loppuun vai ei. Lisäksi kerrotut tapahtumat eivät mitä ilmeisimmin jäsenny kronologiseksi kokonaisuudeksi, jonka seuraaminen olisi ilman ennakkotietoja mahdollista. Tämä ei selvästi olekaan kertojien tavoitteena, vaan lukuun ottamatta Miian vuoroa riveillä 18 ja 19 tarinaa kerrotaan muistelonomaisesti alkuperäisiin tapahtumiin osallistuneiden kesken. Kertojilla ei siis tunnu edes olevan tarvetta antaa asiantiloista tarkempia tietoja. Olen kuitenkin tulkinnut asian niin, että Hannan ensimmäinen, Shelliin liittyvä kerron-

tavuoro (r. 1–2) aktivoi Paulan ja Miian mielessä muiston samaan yhteyteen liittyvästä uintiretkestä. Tilanteessa ei kuitenkaan tule ilmi, ovatko Shellillä käynti ja uiminen varsinaisesti tapahtuneet samana iltana, vai onko kyseessä ehkä samalla kokoonpanolla toteutetut kaksi erillistä retkeä. Olen kuitenkin tehnyt tulkinnan kerrontavuorojen yhteenliittymisestä sen perusteella, että ensimmäinen kerrontavuoro selvästi aktivoi sitä seuraavat. Näin ollen eri henkilöiden tuottamilla kerrontavuoroilla todennäköisesti on jokin vahva yhteys, kuten tapahtuma-aika.

4 TULOKSET JA PÄÄTELMÄT

Analysoin tutkielmassani tarinankerronnan vuorovaikutuksen rakentumista tarinoiden kuuntelijoiden tuottamien oheisvuorojen kautta. Aineistonani toimi videoitu arkikeskustelutilanne, johon pureuduin keskustelunanalyysin tarjoamalla teoreettisilla ja metodisilla työkaluilla. Pyrin tutkimuksessani erittelemään erilaisia vuoroja, joita tarinan kuuntelijat tuottivat tarinoiden ohessa. Lisäksi kiinnitin johdonmukaisesti huomiota oheisvuorojen aktiivisuuteen. Aineiston tarkastelu tarkan litteroinnin avulla tekikin analyysistä mielekästä ja hedelmällistä.

Tutkimuksessani halusin siis selvittää, miten muut kuin tarinan kertoja osallistuvat tilanteisiin, joissa tarinaa kerrotaan. Tarkoituksena oli erotella erilaisia oheisvuoroja sekä niiden ulkoisen olemuksen että funktion mukaan. Tavoitteenani oli myös selvittää, miten oheisvuorojen aktiivisuus vaihtelee erilaisten vuorojen välillä ja miten tämä kaikki vaikuttaa tilanteen rakentumiseen. Näiden tavoitteiden kautta pyrkimyksenä oli hahmottaa jonkinlainen kokonaiskuva siitä problemaattisesta roolista, johon väistämättä asetutaan, kun joku toinen alkaa kertoa tarinaa.

Aineistostani löytyy viidenlaisia oheisvuoroja, joita tarinan kuuntelijat tuottavat tarinankerronnan aikana. Kaikki viisi ryhmää eroavat toisistaan sekä muotonsa, että aktiivisuutensa puolesta. Esitän tulokset samassa järjestyksessä kuin analyysissäni, eli passiivisimmasta ryhmästä aktiivisimpaan. Esittelen jokaisen luokan kohdalla myös sen mahdolliset alaluokat, sekä luokan sisältä löytyvät vuorovaikutukselliset funktiot. Luokkien kuvailu on yleisluontoista, sillä tarkemmat tapausesimerkit löytyvät analyysin yhteydestä.

Ensimmäisen luokan muodostavat minimipalautteena tuotetut dialogipartikkelit. Yleisin käytetyistä dialogipartikkeleista on *mm*, mutta aineistossani esiintyy myös esimerkiksi sellaisia variantteja kuin *mm-m*, *nii(n)* ja *aijaa*. Analyysissäni huomasin, että *mm* toimi yleensä hyvin passiivisessa roolissa; sen avulla lähinnä kannustettiin jatkamaan, mutta muiden merkitysten ilmaiseminen jäi vähäiseksi. Dialogipartikkeli *nii(n)* on harvinaisen, mutta tutkimuksessani totesin sen roolin *mm*-dialogipartikkeliä aktiivisemmaksi.

Dialogipartikkelilla *aijaa* sen sijaan vastaanotetaan uutta informaatiota. Dialogipartikkeleita käytetään oheisvuoroina melko paljon, minkä voi ajatella johtuvan tarinankerrontatilanteen luonteesta; kun kertoja on pääosin äänessä yksin, kuuntelijan tehtäväksi jää passiivisempi osallistuminen.

Toinen luokka muodostuu tapauksista, joissa tarinan kuuntelijat osallistuvat tilanteeseen nauraen. Jaottelin nauruvuorot kahteen luokkaan sen perusteella, näyttäytykö nauru ensisijaisesti hauskan jutun synnyttämänä reaktiona vai samanmielisyyden osoituksena. Nämä kaksi vaikuttavat siis olevan naurun pääasialliset funktiot aineistossani. Käytännössä ero muodostuu usein tarinan kerronnan perusteella, eli yrittääkö kertoja kerronnallaan hauskuuttaa kuuntelijoita vai ei. Naurun luokittelussa on huomioitava, että vaikka olisinkin tulkinnut naurun samanmielisyyden osoittimeksi, se ei poista naurun reaktiomaista funktiota. Juuri reaktiomaisten luonteensa vuoksi nauru sijoittuikin aktiivisuusjatkumon alkupäähän.

Kolmas luokka sisältää tarinaa koskevat kommentit, jotka jakautuvat kahteen ryhmään sen perusteella, ilmaistaanko niillä samanlinjaisuutta vai erilinjaisuutta. Molempiin alaluokkiin kuuluvia kommentteja esiintyy erilaisissa funktioissa. Samanlinjaisuutta osoitetaan muun muassa kertojan tunnetilaa kohtaan. Lisäksi kommentteilla kuvastetaan samastumiskykyä kertojan esittämään tilanteeseen. Eriinjaisuus taas kohdistuu muun muassa tarinan asiasisältöön ja kerrontatapaan, mutta sen avulla myös lähtökohtaisesti kyseenalaistetaan kokonainen tarina. Kommenttien ryhmä on siis sekä sisällöltään että funktioltaan hyvin heterogeeninen. Tulkintani mukaan erilinjaiset kommentit ilmaisevat aktiivisempaa osallistumista kuin samanlinjaiset.

Neljäs luokka koostuu kuuntelijoiden esittämistä tarinaa koskevista kysymyksistä. Luokittelini kysymykset edelleen kahteen ryhmään sen perusteella, vaativatko kysymykset tulkintani mukaan vastausta. Tulkintani mukaan passiivisempia, kommenttimaisia kysymyksiäkin voidaan esittää etenkin tarinankerronnan vuorovaikutuksessa. Tällaisten kysymysten funktioksi saattaa nousta esimerkiksi ihmettely tai annetun informaation kyseenalaistaminen. Aktiivisempaa kysymysluokkaa taas edustavat perinteisemmät kysymykset, joiden funktiona on tiedonhaku. Aktiivisuuden jatkumolla kysymysten sijain-

tiin vaikuttaa ratkaisevasti se, että niiden kautta todennäköisesti keskeytetään tarinan kerronta.

Viidennen ja aktiivisimman luokan muodostavat tarinat, joissa kuuntelijan rooli hämärtyi siten, että tarinan kertoja ja kuuntelija kertovat lopulta tarinaa yhdessä. Tällaisten tarinoiden kesken muodostuu kaksi alaluokkaa sen perusteella, näyttäytykö tarinan kerronta yhteistyönä vai kilpailuna. Yhteistyönä kerrotut tarinat ilmentävät tavoitteellisuutta, ja tärkeimmäksi päämääräksi nousee tarinan kertominen ymmärrettävänä tai ainakin mahdollisimman totuudenmukaisena kokonaisuutena. Kilpailuna kerrotuissa tarinoissa kokonaisuus taas koostuu eri kertojien osittain päällekkäisistäkin puheenvuoroista, joiden yhteys toisiinsa saattaa jäädä epäselväksi. Tarinan kerronta ei siis näyttäydy kertojien yhteisenä tavoitteena.

Tutkimukseni alussa syntynyt ajatus aktiivisuuden jatkumosta kehkeytyi silloin lähinnä ratkaisuksi analyysin esittämisjärjestykseen. Tutkimuksen myötä ajatus kuitenkin kasvoi, ja mitä enemmän kiinnitin aktiivisuuteen huomiota, sitä relevantimmalta se alkoi tuntua tutkimukseni kokonaisuuden kannalta. Lopulta siitä muodostui ikään kuin punainen lanka, joka melkein pitää tutkimukseni koossa. Jatkumoajattelu helpotti myös aineiston analysointia; aidosta puhetilanteesta poimitut elementit ovat niin monitahoisia, että niiden tiukka luokittelu on – ellei nyt ihan mahdotonta – niin ainakin vaikeaa. Näin ollen yksittäisten vuorojen muodostaman jatkumon hahmottaminen auttoi hahmottamaan myös erityyppisten vuorojen rajapintoja. Vaikka olenkin sitä mieltä, että analyysini tarjoaa riittävät perustelut luokkien väliselle rajanvedolle, voidaan näitä luokkarakoja tavallaan pitää eräänlaisina veteen piirrettyinä viivoina.

Millainen sitten on se kuuntelijan rooli, joka tutkimukseni kautta hahmottuu? Ainakin voin todeta, että se on huomattavasti monipuolisempi kuin monet lähinnä dialogipartikkeleihin keskittyneet tutkimukset antavat ymmärtää (esim. Gardner: 2001). Luvussa 1.4 esittelemäni aikaisempi tutkimus on minimipalautteiden lisäksi tarkastellut myös tarinoiniin liittyviä kysymyksiä (Mandelbaum 1989) ja kuuntelijan osallistumista tarinan kerrontaan (Lerner 1992). Lernerin luoma kuva yhdessä kerrotuista tarinoista on hyvin yhteistyöpainotteinen. Omassa tutkimuksessani esiin tulee kuitenkin myös tapauksia,

joissa tilanne on ristiriitaisempi, ja samalla laajenee siis myös käsitys yhdessä kerrottujen tarinoiden luonteesta. Lisäksi oma tutkimukseni täydentää kuuntelijan roolia tuomalla esiin uusia osallistumistapoja, kuten kommentit ja naurun.

Mielestäni kuuntelijan roolin rakentumisessa mielenkiintoista on tasapainottelu pakollisuuden ja vapaaehtoisuuden välillä; kuuntelijan rooliin ikään kuin joudutaan, kun toinen paikallaolija päättää aloittaa tarinankerronnan, mutta toisaalta on hyvin paljon kuuntelijasta itsestä kiinni, kuinka aktiivisesti hän haluaa tilanteeseen osallistua. Näin ollen muodostuu hyvin erilaista kuuntelijuutta riippuen siitä, tuottaako kuuntelija vain tavalla tai toisella pakolliset minimipalautteet (jos niitäkään), vai lähteekö hän kommentoimaan tai kyseenalaistamaan tilannetta. Kokonaisuutena kuuntelijan rooli on siis hyvin monipuolinen. Kuitenkin näiden mahdollisuuksien olemassaolo luo kuuntelijuudelle lähes rajattomat edellytykset, ja onkin jokaisesta kuuntelijasta itsestä kiinni, millaiseksi roolinsa haluaa rakentaa. Kaikesta tästä huolimatta kuuntelijan rooli on silti ehdottoman tärkeä; että jostain voi tulla kertoja, täytyy jonkun toisen kuunnella, ilman tätä asetelmaa ei synny vuorovaikutusta.

Käyttämäni aineisto tarjoaisi luonnollisesti mahdollisuuksia lukemattomiin erilaisiin keskusteluanalyttisiin tutkimuksiin, onhan arkikeskustelu rikkainta saatavilla olevaa materiaalia. Omaan tutkimukseeni liittyen olisi mielestäni erittäin mielenkiintoista lähteä kartoittamaan tarkemmin erilaisia yksilörooleja, joita aineistossani ilmeni tarinankerronnan vuorovaikutuksessa, ja tietysti yleisemminkin. Arkikeskustelussa ilmeneviä rooleja on esimerkiksi väitöskirjassaan sivunnut Maarit Niemelä (2011). Vaikka omassa tutkimuksessani jätin tarkastelun ulkopuolelle tarinankerronnan aikana ilmenneet erot ja yhtäläisyydet tilanteeseen osallistujien käyttäytymisessä, se ei tarkoita, ettei näitä eroja ja yhtäläisyyksiä olisi olemassa. Itse asiassa päinvastoin; ilman tarkempaakin tutkimusta esiin nousi jo niin monia mielenkiintoisia rooleja, että niihin paneutuminen vaatisi todellakin oman tutkimuksensa. Hauskana esimerkkinä mainittakoon, että olen aina pitänyt yhtä ystäväistäni erinomaisena kuuntelijana, mutta tutkimukseni myötä sain tunteuksilleni konkreettista näyttöä: juuri hän viljeli kaikista aktiivisimmin minimipalautteita ja asettui siis taitavasti kuuntelijan roolin.

Hahmottelin luvussa 2.3 aineistooni vaikuttavia instituutioita. Lähtöoletuksenani oli, että jonkinlaisilla rennon illanvieron ja alkoholikäyttämisen instituutioilla olisi vaikutusta keskustelutilanteeseen. Nämä instituutiot eivät ehkä välity tutkimuksessani esiintyvien aineistoesimerkkien kautta yhtä selvästi kuin aineistossani ylipäätään. Tähän vaikuttaa luonnollisesti se, että esimerkeiksi on ainakin osittain valikoitunut selkeitä ja johdonmukaisia tarinoita. Tällöin ehkä kyseisiä instituutioita paremmin ilmentävät tarinat eivät ole päätyneet esimerkeiksi. Poikkeuksen selkeisiin ja johdonmukaisiin tarinoin tekivät ainakin esimerkit (10) ja (19), joissa ilmenee muun muassa keskeytyksiä ja päällekkäispuhunutta, sekä vuoron tavoittelua äänenvoimakkuutta nostamalla. Lisäksi alkoholinkäyttö on konkreettisesti läsnä tarinoiden aiheissa, kuten esimerkeissä (8) ja (9).

Olen jo pitkään ajatellut, että mikä tahansa luonnollista keskustelua sisältävä aineisto tarjoaa lähes rajattoman määrän tutkimusmahdollisuuksia. Näin kävi myös oman aineistoni kohdalla, ja isoimmaksi haasteeksi muodostuikin aiheen rajaaminen. Aineistosta nousi esiin niin monia mielenkiintoisia seikkoja, että olisin halunnut tutkia vähän kaikkea. Tiedostan toki, että vaikka tutkimukseni käsitteleekin melko rajattua ilmiötä, tarjoaa se silti aiheesta melko yleisluontoisen katsauksen, ja tarkemmalla rajauksella analyysissä olisi mahdollista päästä vielä paljon syvemmälle. Näen kuitenkin, että tutkimukseni vastasi tutkimustavoitteitani, joten ehkä tästä on aloittelevana keskusteluanalyytikkona hyvä lähteä liikkeelle ja jatkossa edetä yksityiskohtaisempien ilmiöiden tarkasteluun.

Tarinan kuulijaksi kutsumista voi pitää jonkinlaisena luottamuksen osoituksena, sillä tarinoiden avulla kertoja tarjoaa kuulijalle ikään kuin aitiopaikan oman elämänsä tapahtumiin. Tarinathan ovat aina enemmän tai vähemmän henkilökohtaisia. Tutkimukseni aikana olin kaiken kaikkiaan ilahtunut siitä, kuinka innokkaasti ystäväni halusivat jakaa toisilleen tarinoita elämästään. He kutsuivat uudelleen ja uudelleen toisensa osallisiksi elämänsä tapahtumiin. Mieleeni onkin jäänyt hiljattain kohtaamani satunnainen mainoslause ”Life is full of stories”. Tutkimukseeni vedoten rohkenen liputtaa väitteen totuudellisuuden puolesta; elämä todellakin on täynnä tarinoita – etenkin ystävien elämä.

LÄHTEET

- Atkinson, J. Maxwell & John Heritage (1984). Introduction. Teoksessa: J. Maxwell Atkinson & John Heritage (Eds.). *Structures of Social Action. Studies in Conversation Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press. 1–15.
- Coates, Jennifer (1996). *Women Talk: Conversation between Women Friends*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
- Du Bois, John W. (2007). The Stance Triangle. Teoksessa: Robert Englebretson (Ed.) *Stancetaking in Discourse: subjectivity, evaluation, interaction*. Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 139–182.
- Gardner, Rod (2001). *When Listeners Talk: Response Tokens and Listener Stance*. Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Glenn, Phillip (1995). Laughing at and laughing with: Negotiation of participant alignments through conversational laughter. Teoksessa: Paul Ten have & George Psathas (Eds.) *Situated Order. Studies in the Social Organization of Talk and Embodied Activities*. Washington: University Press of America.
- Glenn, Phillip (2003). *Laughter in Interaction*. New York: Cambridge University Press.
- Goodwin, Charles (1984). Notes on Story Structure and the Organization of Participation. Teoksessa: J. Maxwell Atkinson & John Heritage (Eds.). *Structures of Social Action. Studies in Conversation Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press. 225–246.
- Goodwin, Charles & John Heritage (1990). Conversation analysis. *Annual Review of Anthropology* 19, 283–307.
- Haakana, Markku (1996). Huumori ja vakava keskustelun kategorioidena. Teoksessa: Auli Hakulinen (toim.). *Kieli 10. Suomalaisen keskustelun keinoja II*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Haakana, Markku (2010). Laughter and Smiling: Notes on Co-occurrences. *Journal of Pragmatics* 42: 1499–1512.
- Heritage, John (1996). *Harold Garfinkel ja etnometodologia. (Garfinkel and Ethnomethodology, kääntänyt Ilkka Arminen, Outi Paloposki, Anssi Peräkylä, Sanna Vehviläinen & Soile Veijola)*. Jyväskylä: Gaudeamus.
- Heritage, John & Steven Clayman (2010). *Talk in Action. Interactions, Identities and Institutions*. Chichester: Wiley-Blackwell.

- Hutchby, Ian & Robin Wooffitt (1998). *Conversation Analysis. Principles, Practices and Applications*. Cambridge: Polity Press.
- Jefferson, Gail (1978). Sequential Aspects of Storytelling in Conversation. Teoksessa: *Studies in the Organization of Conversational Interaction*. New York: Academic Press. 219–248.
- Jefferson, Gail (1979). A Technique for Inviting Laughter and its Subsequent Acceptance Declination. Teoksessa: George Psathas (Ed.). *Everyday Language. Studies in Ethnometodology*. New York: Irvington Publishers. 79–95.
- Jefferson, Gail (1983). *Notes on a Systematic Deployment of the Acknowledgement Tokens “Yeah” and “Mm hm”*. Tilburg: Tilburg University.
- Jefferson, Gail (1984). On the Organization of Laughter in Talk about Troubles. Teoksessa: J. Maxwell Atkinson & John Heritage (Eds.). *Structures of Social Action. Studies in Conversation Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press. 346–369.
- Jefferson, Gail, Harvey Sacks & Emanuel A. Schegloff (1987). Notes on Laughter in the Pursuit of Intimacy. Teoksessa: Graham Button & John R. E. Lee (Eds.). *Talk and Social Organization*. Clevedon: Multilingual Matters Ltd. 152–205.
- Kangasharju, Helena (1995). Aligning as a Team in Multiparty Conversation. *Journal of Pragmatics* 26: 3, 291–319.
- Kotimaisten kielten tutkimuskeskus ja Kielikone Oy (2012). *MOT Kielitoimiston sanakirja 2.0* [verkkosanakirja]. [Lainattu 18.3.2012]. Saatavana rajoitetusti käyttölisenssillä: <http://mot.kielikone.fi/>
- Lerner, Gene H. (1992). Assisted Storytelling: Deploying Shared Knowledge as a Practical Matter. *Qualitative Sociology* 15: 3, 247–271.
- Mandelbaum, Jennifer (1987). Couples Sharing Stories. *Communication Quarterly* 35: 2, 144–170.
- Mandelbaum, Jenny (1989). Interpersonal Activities in Conversational Storytelling. *Western Journal of Speech Communication* 53, 114–126.
- Niemelä, Maarit (2011). *Resonance in Storytelling: Verbal, Prosodic and Embodied Practices of Stance Taking*. Oulu: Acta Universitatis Ouluensis.
- Ochs, Elinor & Lisa Capps (1996). Narrating the Self. *Annual Review of Anthropology* 25: 19–43.
- Pikkarainen, Merja (2010). TV-toimittajan kolmannen position vuoroista Venäjän televisiossa: dialogipartikkelit ja interventiot. *Puhe ja kieli* 30: 2, 107–120.

- Psathas, George (1995). *Conversation Analysis. The Study of Talk-in-Interaction*. California: SAGE Publications.
- Raevaara, Liisa (2004) Mitäs me sovittais. S-partikkelin sisältävien hakukysymysten tehtävistä. *Virittäjä* 2004: 4, 531–558.
- Routarinne, Sara (2003). *Tytöt äänessä. Parenteesit ja nouseva sävelkulku kertojan vuorovaikutuskeinona*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Sacks, Harvey (1992). *Lectures on Conversation*. Cambridge: Blackwell Publishers.
- Sacks, Harvey, Emanuel A. Schegloff & Gail Jefferson (1974). A Simplest Systematics for the Organization of Turn-Taking for Conversation. *Language* 50: 4, 696–735.
- Salamensky, S. I. (2001). What We Talk about when We Talk about Talk. Introductory Remarks. Teoksessa: S.I. Salamensky (Ed.). *Talk, Talk, Talk. The Cultural Life of Everyday Conversation*. New York: Routledge. ix–xi.
- Schegloff, Emanuel A. (2007). *Sequence organization. A primer in conversation analysis I*. Cambridge University Press.
- Seppänen, Eeva-Leena (1998). Vuorovaikutus paperilla. Teoksessa: Liisa Tainio (toim.). *Keskustelunalyysin perusteet*. Tampere: Vastapaino. 18–31.
- Sorjonen, Marja-Leena (1988). Mm ja joo – taustapalautettako vain? Teoksessa: Lea Laitinen (toim.). *Isosuinen nainen. Tutkielmia naisesta ja kielestä*. Helsinki: Yliopistopaino. 209–231.
- Sorjonen, Marja-Leena (1999). Dialogipartikkelien tehtävistä. *Virittäjä* 1999: 2, 170–194.
- Tainio, Liisa (2001). *Puhuvan naisen paikka. Sukupuoli kulttuurisena kategoriana kielenkäytössä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Vatanen, Anna (2010). Yhteistyöhakuinen päällekkäispuhunta suomalaisessa ja virolaisessa arkikeskustelussa. *Lähivertailuja* 2010: 19, 76–94.
- VISK = Iso suomen kielioppi (2008) [online]. [Lainattu 18.3.2012]. Saatavilla: <http://kaino.kotus.fi/visk/etusivu.php/>

LIITE. Litterointimerkit (Seppänen 1998: 22–23)

.	laskeva intonaatio
,	tasainen intonaatio
?	nouseva intonaatio
jos	painotus tai sävelkorkeuden nousu muualla kuin sanan lopussa
[	päällekkäispuhunnan alku
]	päällekkäispuhunnan loppu
(.)	mikrotauko: 0.2 sekuntia tai vähemmän
(0.5)	mikrotaukoa pidempi tauko; pituus ilmoitettu sekunnin kymmenesosina
=	kaksi puhunnosta liittyy toisiinsa tauotta
>niin<	nopeutettu jakso
<niin>	hidastettu jakso
e::n	äänteen venytys
°niin°	ympäristöä vaimeampaa puhetta
NIIN	äänen voimistaminen
.hhh	sisäänhengitys; yksi h-kirjain on 0.1 sekuntia
hhh	uloshengitys
.niin	sana lausuttu sisäänhengittäen
he he	nauria
n(h)iin	suluissa oleva h sanan sisällä kuvaa uloshengitystä, useimmiten kyse on nauraen lausutusta sanasta
£niin£	hymyillen sanottu sana tai jakso
@niin@	äänen laadun muutos
ni-	sana jää kesken
p istä	voimakkaasti äännetty klusiili
(niin)	sulkujen sisällä epäselvästi kuultu jakso tai puhuja
(-)	sana, josta ei ole saatu selvää
(--)	pidempi jakso, josta ei ole saatu selvää
((nyökkää))	kaksoissulkeiden sisällä litteroijan kommentteja ja selityksiä tilanteesta